

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Andrej Del Fabro

Mentor:

red. prof. dr. Bogomil Ferfila

**Normativno urejanje preprečevanja nasilja v družini v Sloveniji in
primerjava z ureditvijo v ZDA**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Izjava o avtorstvu magistrskega dela

Normativno urejanje preprečevanja nasilja v družini v Sloveniji in primerjava z ureditvijo v ZDA

Povzetek

Nasilje v družini je bilo skozi zgodovino prezrta oblika nasilja, ki je bila tudi pravno tolerirana oziroma dopuščena. Šele v šestdesetih letih dvajsetega stoletja je nasilje v družini pritegnilo pozornost družboslovne znanosti in širše javnosti. Problematiko so aktualizirala zlasti feministična gibanja, ki so problematizirala položaj žensk v okviru zasebne sfere. Nasilje v družini je pogost pojav in je prisotno v vseh družbah. Žrtve nasilja v družini so zaradi nasilja prizadete tudi dolgoročno, saj se nasilje kaže v kroničnih zdravstvenih težavah in težavah na čustvenem in psihičnem področju. Posledic nasilja v družini ne čutijo le žrtve, ampak se kažejo kot širši družbeni stroški zaradi zmanjšanje delovne produktivnosti, povečanega absentizma, višjih stroškov zdravstvenih in socialnih storitev. Nekateri raziskovalci ocenjujejo, da stroški nasilja v družini lahko presežejo en odstotek bruto družbenega proizvoda. Za preprečevanje nasilja v družini in pomoč žrtvam ter posledično zmanjšanje z nasiljem v družini povezanih družbenih stroškov države sprejemajo normativne ukrepe.

V magistrski nalogi se ukvarjamo zlasti z normativnim urejanjem področja preprečevanja nasilja v Sloveniji in ureditvijo tega področja v ZDA. V Sloveniji je bil leta 2008 sprejet Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND), katerega namen je bil celoviteje urediti to področje, tako da bo učinkovitejše delo vseh institucij, ki nasilje v družini obravnavajo in bodo žrtve deležne hitrejše in učinkovitejše pomoči. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je po osmih letih od sprejema ZPND v javno razpravo posredovalo predlog njegovih sprememb in dopolnitev. V nalogi podrobneje preučimo vsebino ZPND in sam postopek sprejemanja, vključno s pobudami za sprejem in predlaganimi alternativnimi rešitvami v postopku sprejemanja, ter analiziramo predlagane spremembe in dopolnitve. Pomemben del zakonodaje za preprečevanje nasilja je področje kazenskega prava, kjer je bilo leta 2008 kot kaznivo dejanje posebej določeno nasilje v družini, ki se kaznuje z do pet let zapor, zato v nalogi pregledamo tudi ureditev na tem področju. V zadnjem delu naloge je še pregled normativne ureditve preprečevanja nasilja v družini v ZDA na zvezni ravni, kjer so prvi zakon s tega področja sprejeli že leta 1984, torej skoraj četrto stoletje pred Slovenijo.

Ključne besede: nasilje v družini, družina, nasilje nad ženskami.

Normative regulation of prevention of family violence in Slovenia and comparison with the United States

Abstract

Historically, family violence has been ignored and legally tolerated form of violence. It was not until the nineteen sixties, that family violence started to attract the attention of the social science and the general public. The key role in this process was played by feminist movements, which questioned the status of women within the private sphere. Family violence is a common phenomenon and is present in all societies. It has a long term effect on victims' general, mental, and emotional health. Family violence affects not only victim, but has a deeper negative impact on the society. The consequences of family violence are lower productivity, increased absenteeism, and higher costs of health and social services. Some researchers estimate that the cost of family violence may exceed one per cent of gross domestic product. In order to prevent family violence, help victims and consequently to reduce domestic violence-related costs, countries are adopting legislative measures.

This master's dissertation is dealing with a normative regulation of the prevention of family violence in Slovenia and in the United States. In 2008, Family Violence Prevention Act was adopted in Slovenia. It defines the role and tasks of state authorities, holders of public authority, public service contractors, to improve coordination of their work, so victims would receive faster and more effective aid. The Ministry of Labour, Family, Social Affairs and Equal Opportunities opened the public debate about needed modification of the Family Violence Prevention Act, eight years since it was adopted. In this master's dissertation we provide detailed overview of the the content of the Family Violence Prevention Act and the adoption process itself, including first initiatives and proposed alternative solutions. In 2008, the new Slovenian Criminal Code included family violence as a special type of crime, punishable with 5 years of prison. The last part of this master's dissertation is an overview of the regulatory framework for the prevention of family violence in the United States at the federal level, where the first law in this area was adopted in 1984, almost a quarter of a century ahead of Slovenia.

Keywords: family violence, family, violence against women.

Kazalo

Uvod	7
1 Opredelitev problema in konceptualno metodološki okvir naloge	12
1.1 Identifikacija problema magistrske naloge	12
1.2 Opredelitev raziskovalnih metod in tehnik.....	12
1.3 Struktura magistrske naloge	13
2 Teoretična izhodišča naloge	16
2.1 Splošno o nasilju v družini	16
2.1.1 Kratek zgodovinski pregled	18
2.2 Značilnosti nasilja v družini	23
2.3 Teorije o vzrokih nasilja v družini	28
2.3.1 Teorije na mikro ravni.....	31
2.3.2 Teorije na makro ravni.....	35
2.4 Razmerje med nasiljem nad ženskami in nasiljem v družini	38
3 Nasilje v družini kot družbeni problem.....	44
3.1. Nasilje v družini na svetovni ravni.....	45
3.2 Nasilje v družini v Sloveniji.....	47
3.2.1 Nacionalna raziskava o nasilju v zasebni sferi in v partnerskih odnosih.....	51
3.3 Nasilje v družini v ZDA.....	52
3.3.1 Nacionalna raziskava v ZDA o nasilju med intimnim partnerji in spolnem nasilju	54
4 Nekateri pravni ukrepi za preprečevanje nasilja v družini na mednarodni ravni.....	57
4.1 Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (Istanbulska konvencija).....	58
4.1.1 Ključne vsebinske zahteve	60
4.1 Konvencija Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo (Lanzarotska konvencija).....	62
5 Normativno urejanje preprečevanja nasilja v družini v Sloveniji	64
5.1 Ureditev v kazenskem pravu.....	64
5.2 Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND).....	70
5.2.1 Podlage in pobude za sprejem	71
5.2.1 Postopek sprejemanja ZPND v DZ.....	73
5.2.2 Sprejeti ZPND	79

5.3 Nacionalni plani in programi, povezani s preprečevanjem nasilja v družini	92
5.3.1 Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014	93
5.3.2 Socialnovarstveni programi za preprečevanje nasilja.....	96
5.4 Ključne rešitve v predlogu novele ZPND v javni razpravi.....	97
6. Ureditev preprečevanja nasilja v družini v ZDA.....	103
6.1 Zakon o preprečevanju nasilja v družini in storitvah (Family violence prevention and services act - FVPSA)	105
6.1.1 Ključni programi, ki so financirani na podlagi FVPSA.....	107
6.2 Zakon proti nasilju nad ženskami (Violence against women act – VAWA)	110
Zaključek	117
Literatura.....	121
Priloga: Intervju z Deborah De Bare (17. marec 2016).	137

Uvod

Nasilje v družini predstavlja resen problem vsake (sodobne) družbe. Prinaša številne negativne posledice tako na mikro kot tudi na makro ravni. V prvi vrsti nasilje najbolj prizadene žrtev, saj neposredno vpliva na zdravje in kakovost njenega življenja (dolgotrajne duševne stiske, fizične poškodbe, težave pri vzpostavljanju odnosov ipd.). Pri otrocih, ko so žrtve nasilja v družini, posebej hujših oblik kot sta fizično in spolno nasilje, trpi čustveni in psihični razvoj, kar jih običajno zaznamuje skozi celotno življenje. Takšni otroci, pogosto to velja tudi za odrasle žrtve nasilja, težje v celoti razvijejo svoje potencialne. Kot ugotavlja Unicef (2007), otroci, ki so žrtve nasilja, tvegajo krajše življenje, slabše telesno in duševno zdravje, učne težave, pomanjkanje starševskih kompetenc, brezdomstvo. Na makro ravni nasilje predstavlja širši družbeni in politični problem z znatnimi ekonomskimi posledicami. Zaradi nasilja v družini je torej neposredno ali posredno na škodi družba kot celota. Preprečevanje nasilja v družini je zato pomembna naloga sodobnih družb, če želijo negativne posledice, ki jih nasilje v družini prinaša, zmanjšati.

Družboslovna znanost se je s fenomenom nasilja v družini pričela ukvarjati šele konec šestdesetih let prejšnjega stoletja. Čeprav je na to vplivalo več dejavnikov, so problematiko aktualizirala zlasti feministična gibanja, ki so problematizirala položaj žensk v okviru zasebne sfere. Z razvojem človekovih pravic in s tem tudi pravic žensk je to področje postajalo vedno bolj aktualno in pojavile so številne teorije, ki so v raziskovalni fokus postavile nasilje nad ženskami oziroma nasilje v družini. Ker problematika v prvi vrsti zadeva družbeni položaj in vlogo žensk, so bila izhodišča, perspektive in konceptualizacije problematike izjemno različne. Velik je tudi spekter teorij, ki poskušajo opredeliti nasilje v družini in vzroke zanj ter segajo na polja biologije, psihologije, kriminologije in sociologije. Glede pristopa še vedno ostaja odprto vprašanje, ali naj bo nasilje v družini obravnavano kot spolno specifično ali kot spolno slepo in ali naj zajame vse oblike in pojavnosti zlorab v vseh vrstah intimnih razmerij (Muehlenhard in Kimes 1999; Mullender v Barnish 2004).

Nasilje v družini je pogosto tesno povezano z drugimi družbenimi pojavi, kot so alkoholizem in drugi oblike odvisnosti, slabe materialne razmere in podobno. Seveda pa to ni pravilo, saj tovrstno nasilje neredko najdemo tudi v dobro situiranih družinah z visoko izobraženimi posamezniki. Nacionalna raziskava o nasilju v zasebni sferi in v partnerskih odnosih, narejena leta 2009, je na primer pokazala, da ima 48 % povzročiteljev fizičnega nasilja izobrazbo višjo od srednje šole, kar 13,5 % jih ima celo magisterij ali doktorat (Urek 2013, 86). Nasilje v družini torej »obstaja v vseh državah, v vseh kulturah in v vseh družbenih slojih. Je univerzalni problem, ki obstaja povsod in med vsemi nami: bogatimi in revnimi, izobraženimi in neizobraženimi, visoko družbeni spoštovanimi in marginaliziranimi« (Antić Gaber in drugi 2009, 17).

Nasilje v družini pogosto kaže vzorec različnih faz. Značilnost nasilja v družini je, da običajno ne gre za enkratni dogodek nasilja, ampak za dolgotrajno nasilje, ki poteka ciklično. Govorimo o t.i. krogu nasilja, z obdobji miru, naraščanja napetosti in izbruhom nasilja (Walker v Obran 2014, 19–22). Praviloma se nasilje stopnjuje. Začne se z blažjo obliko, nato pa sčasoma postaja vse bolj intenzivno in brutalno. Obdobja miru postajajo vse krajša, izbruhi nasilja vse pogostejši.

Zagotovo je najpomembnejša naloga države, da naredi vse, da nasilje v družini prepreči oziroma prepreči njegovo nadaljevanje, saj v praksi ne obstajajo mehanizmi, ki bi jih lahko uporabili za preprečevanje nasilja, preden se sploh zgodi. Ključno je torej, da pride do odločnega in učinkovitega odziva države takrat, ko je nasilje še v začetni fazi, ko je tudi žrtev še dovolj samozavestna in pogumna, da ob pomoči države zmore izstopiti iz nasilnega odnosa. Za žrtve nasilja, ki zaradi svoje razvojne stopnje ali drugih okoliščin same ne zmorejo storiti potrebnih korakov za prenehanje nasilja, mora biti odziv države toliko odločnejši, pa čeprav to pomeni resen poseg v družino.

Normativno urejanje področja preprečevanja nasilja v družini v Sloveniji nima bogate tradicije. Ključni preboj na tem področju je bil narejen leta 2008, ko je bil sprejet Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). ZPND je prvič na zakonodajni ravni opredelil nasilje v družini, razmerja med posameznimi osebami, ki so povzročitelji ali žrtve nasilja, da se štejejo za družinske člane ter določil vloge in naloge centrov za socialno delo, policije, sodišč in nevladnih organizacij pri obravnavi nasilja v družini, žrtvam nasilja je omogočil brezplačno pravno pomoč, predpisal obvezno prijavo nasilja v družini in usposabljanje strokovnih delavcev ter določil obseg podatkov, ki se o nasilju v družini zbirajo. Na podlagi ZPND so bili sprejeti tudi štiri pravilniki, ki so določili postopke dela posameznih strokovnih služb (pedagoških in zdravstvenih delavcev, policije) ter postopke sodelovanja med njimi (delovanje multidisciplinarnih timov, sodelovanje policije z drugimi institucijami). ZPND je predpisal sprejem resolucije o preprečevanju nasilja v družini in pripadajočih akcijskih načrtov. Resolucija za obdobje od leta 2009 do 2014, ki je bila sprejeta v letu 2009, vsebuje oceno stanja in opredelitev ključnih problemov na področju preprečevanja nasilja v družini, temeljne cilje, usmeritve in naloge na področju preprečevanja nasilja v družini v obdobju, ki ga obsega nacionalni program, nosilce akcijskih načrtov za izvajanje usmeritev in nalog iz nacionalnega programa na posameznih področjih, preventivne dejavnosti, podatke, ki se bodo v okviru dejavnosti državne statistike zbirali, usmeritve za izobraževanje in usposabljanje ter zagotavljanje finančnih sredstev za izvajanje vsebin nacionalnega programa in za delovanje nevladnih organizacij.

Pred sprejemom ZPND slovenska zakonodaja nasilja v družini ni prepoznavala kot posebne kategorije. Policija in sodišče sta nasilje v družini obravnavali, če je bilo nasilno dejanje takšne narave, da se ga je lahko štelo kot kaznivo dejanje ali pa je policija posredovala, če je ob nasilju prihajalo do kršitev javnega reda in miru oziroma kot druge vrste prekrškov. Ob tem ni bilo pomembno, kakšno je razmerje med povzročiteljem nasilja oziroma storilcem in žrtvijo, kar je za nasilje v družini temeljnega pomena. Tudi v okviru kazenske zakonodaje na tem področju je bil v Sloveniji narejen napredek, saj je novi Kazenski zakonik (KZ-1),

ki je bil objavljen junija 2008, torej le nekaj mesecev po sprejemu ZPND, kot novo obliko kaznivega dejanja v 191. členu določil nasilje v družini. Čeprav je kazenskopравни vidik problematike pomemben, ker tudi kaznovalna politika lahko deluje preventivno v smislu odvrčanja potencialnih povzročiteljev od nasilja zaradi zagrožene kazni, se učinkovitost kaznovanja povzročiteljev pogosto postavlja pod vprašaj, saj breme kazni pogosto neposredno ali posredno prizadene žrtev. Tak primer je na primer plačilo denarnih kazni. »Žrtve v strahu pred novim valom nasilja, ki sledi, ko nasilnež dobi kaznovalno odločbo sodnika za prekrške, nemalokrat same poravnajo denarno kazen, saj so 'krive', ker so poklicale policijo« (Čas 2006, 114). V nalogi se bomo osredotočili predvsem na urejanje področja ukrepov za preprečevanje nasilja v družini, ko mora država ob tesnem sodelovanju institucij različnih resorjev v primeru zaznanega nasilja v družini narediti vse, da se krog nasilja prekine, da zaščiti žrtev in ji nudi zadostno oporo. Hkrati mora storiti vse, da povzročitelju nasilja pošlje jasno sporočilo, da družba nasilnega ravnanja ne podpira in mu skozi posebne programe pomagati, da spremeni vedenjske vzorce.

V času nastajanja magistrske naloge je Slovenija ravno v obdobju, ko so napovedane spremembe zakonodaje na področju preprečevanja nasilja v družini. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ) je namreč 1. februarja 2016 v javno razpravo posredovalo besedilo Predloga Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o preprečevanju nasilja v družini (novela ZPND). Predlagana novela ZPND prinaša obsežne spremembe, saj posega v približno polovico členov veljavnega ZPND. MDDSZ v predlogu novele ZPND predlaga širitev definicije družinskih članov in širitev definicij nasilja v družini. Slovenija je po sprejetju ZPND ratificirala dve pomembni konvenciji Sveta Evrope s področja nasilja v družini, in sicer Konvencijo o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo (ti. Lanzarotska konvencija) in Konvencijo o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (ti. Istanbulska konvencija).

V ZDA sta najpomembnejša predpisa s področja preprečevanja nasilja v družini na zvezni ravni Zakon o preprečevanju nasilja v družini in storitvah (Family violence prevention and services act – FVPSA) in Zakon proti nasilju nad ženskami (Violence against women act – VAWA). FVPSA je bil prvič sprejet leta 1984 in kasneje večkrat noveliran, nazadnje leta 2015. Bil je prvi zakon na zvezni ravni, ki je naslavljal problem nasilja v družini. Zakon določa predvsem finančne vire za izvajanje programov na področju preprečevanja nasilja v družini ter pomoč in zaščito žrtvam nasilja. Določa tudi način sodelovanja različnih služb s tega področja. VAWA je bil sprejet deset let po sprejetju FVPSA, torej leta 1994. Prav tako kot FVPSA je bil večkrat noveliran, nazadnje leta 2013. Poleg nasilja v družini vključuje nasilje na zmenkih in zalezovanje ter uvaja programe in ukrepe za zaščito žrtev tovrstnega nasilja in usposabljanja s tega področja. ZDA imajo v primerjavi s Slovenijo bistveno daljšo tradicijo raziskovanja in normativnega urejanja področja nasilja v družini.

1 Opredelitev problema in konceptualno metodološki okvir naloge

1.1 Identifikacija problema magistrske naloge

V nalogi se bomo posvetili predvsem vprašanju, kakšna je pojavnost in vpliv nasilja v družini na družbo. Posebej nas bo zanimalo, kako je normativno urejanje področja preprečevanja nasilja v družini v Sloveniji potekalo, kakšne so ključne sprejete rešitve, kakšne so bile ponujene alternative, ki so bile predlagane v postopku sprejema zakona v Državnem zboru, kako je Slovenija pristopala k ratifikaciji in uveljavljanju temeljnih mednarodnih aktov s tega področja in kakšne so perspektive nadaljnjega urejanja tega področja. Nadalje nas bo zanimalo, kako je področje preprečevanja nasilja v družini normativno urejeno v Združenih državah Amerike na zvezni ravni in na koncu, kakšne so podobnosti in razlike med slovensko in ameriško ureditvijo.

1.2 Opredelitev raziskovalnih metod in tehnik

Magistrska naloga bo temeljila na različnih metodoloških pristopih, s pomočjo katerih bomo najprej opredelili koncepte in postavili teoretsko podlago, nato pa se bomo lotili empiričnega dela naloge. V prvem koraku bo tako primarno metodo predstavljala analiza teoretskih in sekundarnih virov. V nadaljevanju pa bomo analizirali pomembne uradne dokumente oziroma predpise s tega področja, in sicer tako slovenske, ameriške in mednarodne. V okviru nacionalne zakonodaje je najbolj relevanten Zakon o preprečevanju nasilja v družini iz leta 2008, dotaknili se bomo tudi drugih veljavnih zakonov in predlogov zakonov, tudi če (še) niso bili sprejeti. Preučili bomo temeljna stališča in predloge ključnih deležnikov (nevladne organizacije, politične stranke itd.) do posameznih rešitev v postopku sprejemanja ZPND.

Obseg problema nasilja v družini v Sloveniji in ZDA bomo poskusili oceniti tudi skozi analizo sekundarnih virov. Pogledali bomo podatke dveh opravljenih

raziskav s tega področja, in sicer slovenske Nacionalne raziskave o nasilju v zasebni sferi in partnerskih odnosih, objavljene leta 2010 (Leskošek in drugi 2010) in ameriške Nacionalne raziskave o nasilju intimnih partnerjev in spolnem nasilju¹ (Black in drugi 2010), objavljene leta 2011.

Za potrebe magistrske naloge smo izvedli kratek intervju z Deborah DeBare, izvršno direktorico Koalicije proti nasilju v družini iz Rhode Islanda.

1.3 Struktura magistrske naloge

Če želimo celovito obravnavati problematiko nasilja, je najprej potrebno pojasniti koncepte in opredeliti pojme. V naslednjem poglavju magistrskega dela bomo zato natančno razdelali in opredelili področje nasilja nad ženskami in nasilja v družini. Pojem nasilje nad ženskami se namreč pogosto enači s pojmom partnerskega nasilja nad ženskami. Tovrstno nasilje je zagotovo prevladujoče, vendar ne smemo pozabiti v to kategorijo šteti drugih vrst nasilja nad ženskami, ki se ne dogaja znotraj družine, kot sta na primer posilstvo in nasilje na delovnem mestu. Podobno, vendar manj izrazito, velja za obravnavo nasilja nad otroki.

V okviru naloge bomo pojasnili temeljne značilnosti nasilja v družini. Le-tega opredeljuje predvsem dejstvo, da se dogaja med osebami, ki so ali so bili med seboj v takšnem ali drugačnem partnerskem ali sorodstvenem razmerju. Iz tega izhaja, da se nasilje praviloma dogaja v okviru zasebnih stanovanj, kar predstavlja še dodaten problem v reševanju te problematike. Vstop v zasebni prostor je namreč izjemno otežen. V Sloveniji je stanovanje ustavno varovana kategorija, zato vanj brez odločbe sodišča, razen v nujnih primerih, proti volji stanovalca ne sme nihče vstopiti. To hkrati pomeni, da se žrtev pred nasiljem nima kam umakniti, iz strahu pa pogosto ne upa nikogar poklicati za pomoč. Pravočasno in učinkovito ukrepanje služb države je zato toliko težje.

¹ *National intimate partner and sexual violence survey.*

V okviru magistrskega dela bomo nadalje predstavili in obravnavali različne teorije o nasilju v družini. Številne teorije, ki so poskušale razložiti vzroke nasilja v družini, se razlikujejo predvsem po tem, ali iščejo vzroke za nasilje pri posamezniku zaradi njegovih prirojenih lastnosti, psihopatologije in privzgojenih vedenjskih vzorcev, ali pa vzroke vidijo v širših družbenih okoliščinah. Od slednjih sta najbolj znani sistemska teorija, ki vzroke za nasilje v družini vidi v sami naravi družine, in feministični pogled na nasilje v družini. Le-ta temelji na prepričanju, da nasilje nad ženskami / nasilje v družini izhaja iz neenakovrednih družbenih odnosov oziroma neenakosti med spoloma in patriarhalnem ustroju družbe, ki se skozi kapitalistično ekonomijo in socializacijske vzorce reproducira ter omogoča zatiranje žensk (Filipčič 2002, 79–84).

Da lahko razmišljamo o ukrepih za preprečevanje nasilja v družini, se moramo seznaniti s podatki o pojavnosti nasilja v družini v svetu, zlasti v obeh obravnavanih državah, torej v Sloveniji in v ZDA. V tretjem poglavju se bomo tako dotaknili podatkov o pojavnosti nasilja v družini na mednarodni ravni in posebej za Slovenijo in ZDA. Pogledali bomo, kaj navajajo mednarodne organizacije, ki se s področjem nasilja v družini ukvarjajo. Prav tako bomo za Slovenijo in ZDA predstavili ključne rezultate in ugotovitve raziskav o pojavnosti nasilja v družini. Nasilje v družini prinaša številne negativne posledice tako na mikro kot tudi na makro ravni. Najbolj prizadene žrtev, saj neposredno vpliva na zdravje in kakovost njenega življenja, ima pa tudi zelo konkretne škodljive posledice na družbo kot celoto, zlasti v obliki gospodarske in javnofinančne škode oziroma stroškov. Zato bomo predstavili nekatere raziskave, ki so tovrstne stroške finančno ovrednotile.

V četrtem poglavju bomo na kratko predstavili dve konvenciji Sveta Evrope s tega področja, ki jih je Slovenija v zadnjih letih ratificirala. Gre za Konvencijo o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo (Lanzarotska konvencija) in zlasti pomembno Konvencijo o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (Istanbulska konvencija).

Peto poglavje bo namenjeno predstavitvi normativnega urejanja preprečevanja nasilja v Sloveniji, in sicer tako v kazenskem pravu, kot zlasti v ZPND, ki je v Sloveniji prvi normativni poskus celovite ureditve tega področja. Predstavili bomo tako rešitve sprejetega zakona, kot tudi podlage in pobude za njegov sprejem in sam postopek sprejemanja, vključno s pripombami in predlogi, ki so bili podani v postopku sprejemanja. V magistrski nalogi bomo nadalje analizirali, katere spremembe in dopolnitve zakona MDDSZ predlaga in vzroke, ki jih navaja zanje. Kot že omenjeno, je temeljna značilnost nasilja družini, da poteka med osebami, ki so si blizu, zato bo zanimivo preučiti zlasti, ali MDDSZ meni, da bi med družinske člane morali uvrstiti še katero razmerje, ki je po svojih značilnostih tako, da bi ga v kontekstu nasilja v družini morali šteti za družinsko, pa v veljavnem ZPND ni zajeto, in ali so načrtovane kakšne spremembe pri opredelitvah nasilja.

Ker je eden izmed ciljev naloge primerjava slovenske in ameriške zakonodajne ureditve na področju problematike nasilja v družini, bomo v šestem poglavju predstavili še, kako je to področje urejeno v Združenih državah Amerike, ki ima na tem področju precej daljšo tradicijo kot Slovenija. Temeljna zvezna zakona ZDA s področja obravnavanega problema, ki ju bomo preučili, sta FVPSA in VAWA.

2 Teoretična izhodišča naloge

Za lažje razumevanje konceptov in pojma nasilja v družini, moramo najprej ugotoviti, kaj nasilje v družini je oziroma kaj ga loči od drugih oblik nasilja in kako je bilo razumljeno ter regulirano skozi zgodovino. Globlji uvid v problematiko bomo dobili s predstavitvijo poglavitnih teorij o fenomenu oziroma pojavnosti nasilja v družini.

2.1 Splošno o nasilju v družini

Nasilje v družini sicer ni nov pojav, vendar ima v smislu razumevanja kot nesprejemljiva (kazniva) oblika vedenja razmeroma kratko zgodovino. Tovrstno nasilje je bilo namreč zelo dolgo dojet kot nekaj običajnega oziroma sploh ni bilo razumljeno kot vrsta nasilja. Razloge gre iskati v patriarhalni družbeni ureditvi, ki je natančno določila spolne vloge in vzpostavila razmerja med spoloma. Tako je bilo skozi zgodovino nasilje moškega nad žensko v zakonski zvezi (kar je prevladujoča oblika nasilja v družini) ne zgolj tolerirano temveč tudi zaželeno, saj se je na ta način ohranjal patriarhalni družbeni red.

Tudi v sodobnem času je nasilje v družini še vedno razširjen pojav. Žrtve nasilja v družini so sicer lahko vsi družinski člani, najpogosteje pa prizadene ženske in otroke. Pomembni značilnosti nasilja v družini sta ponovljivost oziroma trajanje, saj običajno ne gre za enkratni dogodek, temveč je nasilje trajnejše, ter hkratnost različnih oblik nasilja. O tem pričajo tudi izpovedi žrtev, ki kažejo, da so doživljale več različnih oblik nasilja, hkrati pri fizičnem nasilju ni šlo nikoli za osamljen izbruh, ampak se je praviloma nasilje pričelo s psihičnimi zlorabami in se postopoma stopnjevalo v hujše izbruhe agresije in zlorab (Papež in Hočevar v Podreka 2014, 10). Ker sta povzročitelj in žrtev nasilja tako ali drugače povezana – živita skupaj, sta intimna partnerja, sta v sorodu – je zlorabo toliko težje prekiniti.

Značilnost nasilja v družini je tudi, da se praviloma dogaja v zasebnih stanovanjskih prostorih oziroma z drugimi besedami za zaprtimi vrati (dóma). Družina je tako »za ženske in otroke potencialno najnevarnejši kraj, partner pa za žensko potencialno najnevarnejša oseba« (Selič 2010). To dokazujejo tudi podatki raziskav (Leskošek in drugi 2010). Zaradi pogostosti pojava sta Straus in Gelles v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja skovala trditve, da je poročni list dovoljenje za pretepanje (Stets in Straus 1989, 33). Navedene trditve in razliko med splošnim (pogosto idealističnim in romantičnim) dojemanjem družinskih odnosov in tistim, kar včasih dejansko so, morda še najbolj prikaže hudomušna karikatura iz srednješolskega učbenika za sociologijo (Barle in drugi 1999, 195).

Slika 2.1: Karikatura iz srednješolskega učbenika za sociologijo

Vir: Barle in drugi (1999, 195).

Teorija prepoznava več vrst nasilja. Prva prepoznana oblika nasilja je bila fizično nasilje, medtem ko je najbolj pogosta oblika nasilja psihično nasilje. V zadnjem času kot nasilje v družini prepoznavamo tudi zanemarjanje in ekonomsko nasilje. Opredelitve nasilja v družini bomo predstavili v naslednjih

poglavjih, ko bomo obravnavali posamezne domače, mednarodne in tuje akte s tega področja.

Na problem nasilja v družini opozarjajo številne organizacije, tudi največja ameriška organizacija za boj proti nasilju v družini Nacionalna koalicija proti nasilju v družini² (NCADV), ki deluje na celotnem območju ZDA, ustanovljena pa je bila že leta 1978.

Nasilje v družini prizadene posameznike v vsaki skupnosti, ne glede na starost, ekonomski status, spolno usmerjenost, spol, raso, vero ali nacionalnost. Pogosto ga spremljajo čustvene zlorabe in nadzorovalno obnašanje, ki pa je zgolj delček sistematičnega vzorca nadvlade in nadzora. Posledice nasilja v družini so lahko telesne poškodbe, psihološke travme in v skrajnih primerih celo smrt. Uničujoče fizične, čustvene in psihične posledice nasilja v družini lahko gredo preko posamezne generacije in trajajo vse življenje (National coalition against domestic violence 2015, 1).

V nadaljevanju pogledjmo, kako se je skozi zgodovino spreminjal družbeni odnos do nasilja v družini.

2.1.1 Kratek zgodovinski pregled

Odnos do nasilja v družini se je skozi zgodovino le počasi spreminjal. Discipliniranje žensk pomočjo nasilja je bil praktično vse do dvajsetega stoletja splošno sprejemljiv pogled, ki ga je podpirala tudi normativna ureditev. V nadaljevanju bomo na kratko predstavili, kako so v najbolj razvitih ali vplivnih pravnih sistemih posameznega obdobja uredili vlogo in odnos moškega in ženske v zakonski zvezi oziroma skupnosti v smislu (ne)dovoljenosti nasilja enega partnerja nad drugim.

²National coalition against domestic violence - NCADV.

Že v antičnem Rimu je bilo nekaj povsem sprejemljivega, da moški disciplinira in po potrebi kaznuje svojo ženo z uporabo sile. Moškega so namreč imeli za edino glavo družine in njegova oblast v zakonski zvezi je bila absolutna (Stedman v Brown 2010, 160). Rimsko pravo je določalo, da se mora žena »popolnoma podrediti moževi volji, možje pa jih morajo voditi kot nujno in neločljivo lastnino« (Pressman v Buzawa in drugi 2012, 54). Z zakonom so želeli zaščititi moža pred napačnim ravnanjem žene, saj je bil mož odgovoren tudi za vse zločine, ki bi jih žena storila. Razvoj rimske družbe in prava v naslednjih stoletjih je za ženske v zakonski zvezi prinesel nekaj sprememb, tako so npr. pridobile pravico do lastnine in možnost, da tožijo moža, če je bilo pretepanje neupravičeno (Tierney v Brown 2010, 160). Krščanstvo ženskami prineslo dodatnih pravic, ampak je, nasprotno, pomenilo vrnitev k popolni patriarhalni ureditvi družinskih razmerij in vlog. Kako slab je bil položaj žensk, nam priča dejstvo, da so cerkvene avtoritete občasno pozivale, naj z ženskami bolje ravnajo. Znan je primer poziva, da »naj s svojimi ženami ravnajo vsaj tako milostno kot s svojimi kokošmi ali svinjami« (Brown 2010, 160). Na splošno se skozi ves srednji vek pogled cerkve na vlogo ter odnos moškega in ženske v zakonski zvezi ni znatno spreminjal.

Enak pogled na razmerje med moškim in žensko v zakonski zvezi je zaslediti tudi v angleškem občem pravu od 16. do 19. stoletja. Tudi Angleži so izhajali iz prepričanja, da je ženska na nek način lastnina moškega. Naloga moškega je bila, da žensko disciplinira in jo primerno kaznuje za napačno vedenje. Moškim je bilo dovoljeno svoje zakonske žene pretepati tudi javno, v začetnih obdobjih je sodna praksa dopuščala celo umor zakonske žene, ne da bi moški za to utrpel kakršnokoli sankcijo. Kljub splošni sprejemljivosti pretepanja žensk kot oblike kaznovanja in discipliniranja v zakonski zvezi, se je že v 16. stoletju v angleškem občem pravu začelo uvajati nekatere omejitve glede pravice moškega v razmerju do zakonske žene, čemur je z zamikom sledila tudi sodna praksa. Pri tem je šlo zlasti za tehtanje, ali sta bila intenziteta pretepanja in resnost poškodb sorazmerni z razlogom, zaradi katerega je do pretepanja prišlo. Na primer če je bila zakonska žena nezvesta ali je samo preveč nergala,

je bilo dopuščenega več oziroma manj fizičnega nasilja. Se je pa sčasoma utrdilo prepričanje, da je pretepanje in discipliniranje žensk s fizično silo nekaj, kar pritiče nižjim družbenim slojem, višji so ga vsaj deklarativno zavračali, čeprav so ga najbrž prav tako prakticirali. Tudi v ostalih družbah tistega časa je bila splošno sprejeta oziroma uzakonjena pravica moških, da s pomočjo nasilja disciplinirajo ženske. V 16. stoletju je npr. zakon v Rusiji eksplicitno navajal metode, ki jih lahko moški uporabi pri pretepanju zakonske žene. Šele v poznem 19. stoletju so se na pravnem področju v Angliji zgodile nekatere spremembe v prid ženskam. Žensk tako ni bilo več dovoljeno zaklepati, hudo pretepanje, ki je ogrožalo življenje ženske, pa je postalo opravičljiv razlog za razvezo (Brown 2010; Buzawa in drugi 2012).

Ameriški pravni sistem je tudi po revoluciji konec 18. stoletja, ko so se ameriške kolonije izvile izpod britanske nadvlade, večinoma temeljil na angleškem pravu. Tudi na področju ureditve razmerja med zakoncema ni bilo drugače, zato se je nadaljeval pogled na moškega kot absolutno avtoriteto družine, ki mora po potrebi tudi s silo disciplinirati svojo ženo. Enako se je odzivala sodna praksa. Leta 1864 je vrhovno sodišče Severne Karoline odločilo, da je »mož odgovoren za dejanja svoje žene in za vodenje svojega gospodinjstva, zato mu zakon dovoljuje, da proti ženi uporabi tolikšno silo, kot je nujno, da obvlada njeno neposlušnost in jo prisili v spodobno obnašanje« (Brown 2010, 163). Se je pa v Ameriki pojavil tudi prvi primer, kjer je zakon določil, da se žensk v zakonu ne sme pretepati. V Zakoniku Massachusettsa³, ki so ga pripravili puritanci leta 1641 je bilo določeno, da »ima vsaka poročena ženska pravico, da ni tepena ali bičana s strani njenega moža, razen če gre za samoobrambo« (Pleck v Buzawa in drugi 2012, 56). Podobno so romarji na plantaži Plymouth leta 1672 prepovedali pretepanje žensk, za kar so določili kazen bičanje ali plačilo globe (ibid.). Seveda to ni pomenilo, da pretepanje žensk dejansko ni bilo družbeno sprejemljivo. Še vedno so dopuščali zmerne oblike nasilja v skladu z verskimi pravili, ki so sledila patriarhalni ureditvi. Da so imela tovrstna zakonska določila takrat zgolj simbolno vrednost, dokazuje tudi sodna praksa, saj je bilo pred

³*The Massachusetts Body of Laws and Liberties.*

sodišči v koloniji Plymouth v 169 letih (med 1633 in 1802) obravnavanih le 12 primerov nasilja nad zakonskimi ženami. Podobno kot v Angliji so se tudi v Ameriki prvi znaki spremenjenega dojemanja nasilja nad ženskami v družini pojavili proti koncu 19. stoletja. Prvo sodišče v ZDA, ki je odločno zavrnilo splošno pravico moških, da pretepajo svoje zakonske žene, je bilo vrhovno sodišče Alabame leta 1871, ko je odločilo, da imajo ženske pravico do enake pravne zaščite kot moški. V tem obdobju se pojavijo tudi prva gibanja za pravice žensk, ki so zahtevala enake pravice za ženske, npr. pravico do lastnine, pravico do uporabe lastnega imena in volilno pravico. Vse to je vodilo do spremenjenega odnosa zveznih držav do nasilja v družini, ki so ena za drugo spreminjale zakone v smeri prepovedi fizičnega nasilja nad ženskami. Čeprav je nasilje nad ženskami v družini postalo prepovedano in tudi kriminalizirano, v prvi polovici dvajsetega stoletja ni bilo pravega napredka v smeri kaznovanja povzročiteljev nasilja, saj je bilo le-to še vedno izjema. Vzroke za to gre iskati v splošnem prepričanju, da je družina polje zasebnosti, kamor država ne sme posegati, prav tako so bili sodniki skoraj izključno moški (Buzawa in drugi 2012). Pomembni sistemski premiki v boju proti nasilju v družini so se v ZDA zgodili šele v šestdesetih in sedemdesetih letih dvajsetega stoletja, ko je iz različnih vzrokov, zlasti pa zaradi drugega vala feminizma, naraslo zanimanje javnosti in raziskovalcev za nasilje v družini. Podrobneje bomo to vsebino obravnavali v naslednjih poglavjih.

Podobno kot je (bilo) tolerirano nasilje nad ženskami v družini je (bilo) tolerirano tudi nasilje nad otroki. V antičnem Rimu je npr. veljala skoraj absolutna pravica staršev, da so razpolagali z življenji svojih otrok. Problem nasilja v družini je bil prisoten v vseh civilizacijah (Aries v Zloković in Dečman Dobrnjič 2007, 27). Skozi čas se je spreminjalo zlasti dojemanje pojma otroštva in trajanje le-tega. V preteklosti je obdobje, ko otrok potrebuje posebno skrb, trajalo tako dolgo, dokler je odvisen od odraslih pri zadovoljevanju osnovnih potreb. Ta meja je bila ponekod do starosti 5 oziroma 6 let, v 16. stoletju v Angliji so npr. otroci pravno odrasli pri desetih letih. Ko so bili otroci enkrat dojeti kot odrasli, so se morali vključiti v življenje in delo odraslih, kar pomeni, da so morali opravljati tudi težka

fizična dela 69 in več ur tedensko. Delo otrok, mlajših od devet let, je bilo z zakonom prepovedano šele leta 1833. Odnos do otrok se je začel spreminjati šele po drugi svetovni vojni z razmahom socialnih politik, kljub temu je pri nasilju v družini ostalo le pri preprečevanju izključno najbolj krutih oblik telesnega kaznovanja. Na mednarodni ravni je bil pomemben korak v smer priznavanja in uveljavljanja pravic otrok narejen s sprejetjem Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah leta 1989 (Zloković in Dečman Dobrnjič 2007, 27–28).

Ena najbolj prepoznanih oblik nasilja nad otroki v družini je telesno kaznovanje otrok. Svet Evrope ga definira kot »kakršnokoli kazen, kjer je uporabljena fizična sila z namenom, da povzroči določeno stopnjo bolečine ali neugodja. Je kršitev otrokove pravice do človekovega dostojanstva in fizične integritete« (Council of Europe). Svet Evrope si zato prizadeva za popolno zakonsko prepoved telesnega kaznovanja otrok v vseh 47 državah članicah. Do sedaj je telesno kaznovanje otrok tako v okviru družine kot v šoli oziroma v drugih institucijah prepovedalo 29 držav članic Sveta Evrope, na svetu je takšnih držav 49. Tako Slovenije kot ZDA še ni med njimi. V Sloveniji telesno kaznovanje otrok v družini še ni eksplicitno prepovedano, prav tako eksplicitne prepovedi ni v vrtcih in drugih oblikah varovanja otrok. Telesno kaznovanje otrok v Sloveniji je izrecno prepovedano v šolah in kaznovalnih institucijah, v ZDA pa takšne prepovedi ni za nobeno izmed navedenih kategorij. Zakonodaja zveznih držav celo potrjuje pravico staršev, da fizično kaznujejo svoje otroke, prav tako določila zakonov za preprečevanje nasilja in zlorabe niso razumljena v smeri prepovedi vsakršnega telesnega kaznovanja pri vzgoji otrok (Council of Europe; Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children).

V Sloveniji je leta 2011 Državni zbor popolno prepoved telesnega kaznovanja otrok tako v družini kot v vseh institucijah že potrdil, ko je sprejel Družinski zakonik, kjer je bilo v 9. členu navedeno, da starši otroke obravnavajo in vzgajajo s spoštovanjem do njihove osebe, individualnosti in dostojanstva ter da otrok telesno ne kaznujejo in jih ne izpostavljajo drugim oblikam ponižujočega

ravnanja. Da morajo v vseh dejavnostih in postopkih v zvezi z otrokom skrbeti za korist otroka in pri tem otroka ne smejo izpostavljati nobeni obliki telesnega kaznovanja ali drugi obliki ponižujočega ravnanja, je določil tudi za druge osebe, državne organe, izvajalce javnih služb, nosilce javnih pooblastil in organe lokalnih skupnosti (Družinski zakonik, 9. člen). V zvezi z uveljavitvijo sprejetega Družinskega zakonika je bil nato na podlagi podpisov več kot 40.000 državljanov razpisan naknadni zakonodajni referendum, na katerem se je večina volivcev, ki so glasovali, izrekla proti uveljavitvi zakona. Družinski zakonik in prepoved telesnega kaznovanja otrok tako nista nikoli stopila v veljavo. Naslednji korak k popolni prepovedi telesnega kaznovanja otrok je slovenska vlada naredila s Predlogom Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o organizaciji vzgoje in izobraževanja, ki ga je 20. aprila 2016 posredovala v sprejem Državnemu zboru. V novem 2.a členu je namreč navedeno, da je v vrtcih šolah in drugih zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami prepovedano telesno kaznovanje otrok in vsakršna druga oblika nasilja nad in med otroki (Vlada RS, 2016). Glede na napovedi MDDSZ, ki je pripravil predlog novele ZPND, bo v njej tudi nedvoumna prepoved telesnega kaznovanja otrok, čeprav ocenjujejo, da je le-to v slovenski zakonodaji že danes prepovedano, ni pa izrecno zapisano (RTV SLO 2016, 1. marec). Kot bomo videli v nadaljevanju, predlog novele ZPND, ki jo je MDDSZ posredoval v javno razpravo 1. februarja 2016, prepovedi telesnega kaznovanja otrok ne vsebuje.

2.2 Značilnosti nasilja v družini

V tem poglavju bomo poskušali odgovoriti na vprašanje, kaj je tisto, po čemer se nasilje v družini razlikuje od drugih oblik nasilja, ter zakaj je nasilje v družini tako pogosto. Gelles in Straus (1979) v zvezi s tem najprej postavita vprašanje, ali je nasilje v družini nekaj izjemnega oziroma ekscesni pojav ali pa je »običajno«. Pri tem običajnost opredelita s tremi lastnostmi: pogostost pojava, družbena sprejemljivost in sprejemljivost za tistega, na katerega se nanaša. Vsaj glede prvih dveh lastnosti menita, da na podlagi raziskav lahko ocenita,

da je nasilje v družini običajen pojav. Tega seveda ne smemo razumeti, kot da je nasilje v družini zato sprejemljivo ali opravičljivo.

V naslednjih odstavkih bomo poskušali natančneje predstaviti področje nasilja v družini, zato bomo najprej opredelili pojem družine in spreminjanje le-te, nato bomo navedli in pojasnili različne oblike nasilja. V nalogi bomo različne definicije nasilja v družini v nadaljevanju podrobneje predstavili na več mestih, zlasti ko bomo obravnavali posamezne, z nasiljem v družini povezane akte, oziroma ko bomo predstavljali rezultate raziskav s področja nasilja v družini.

Najprej poskušajmo definirati družino, ki je ena najpomembnejših form v življenju posameznika. Rener (2006) opozarja, da poznamo več definicij družine, ki so odvisne tudi od namena oziroma potreb definiranja. Definicije se tako razlikujejo, če jo definiramo zaradi socioloških raziskav ali za statistično demografske potrebe. Zato meni, da je pravi izziv za znanost, da oblikuje takšno definicijo družine, ki bo hkrati razlikovalna do drugih podobnih oblik vsakdanjega življenja (gospodinjstvo, zakonska zveza), inkluzivna, tako da bo vključevala vse oblike in načine družinskega življenja, in operativna v smislu uporabnosti tako za raziskovalce kot za birokracijo. Nadalje navaja, da poskusi definiranja različnih tipov družin najpogosteje vključujejo naslednje oblike družin: jedrne družine (starši in otroci), razširjene družine (družine, kjer živijo tri ali več generacij) in reorganizirane družine (ponovno vzpostavljene družine). Nekateri posebej ločujejo enostarševske družine in modificirane razširjene družine (geografsko ločene družine, ki jih vežejo sorodstvena razmerja in si med seboj pomagajo). Po njenem mnenju bi zadostovalo razlikovanje na dve vrsti družin, in sicer jedrne družine, ki poleg klasične skupnosti staršev in otrok vključujejo še enostarševske in reorganizirane družine, ter razširjene družine, ki vključujejo reorganizirane družine in modificirane razširjene družine. Ker se bomo v nalogi precej ukvarjali z zakonodajo, pogledjmo, kako družino definira temeljni zakon s področja družinskih razmerij v Sloveniji. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR-UPB1) v 2. členu določa, da je družina »življenjska skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno

varstvo« (ZZZDR-UPB1, 2. člen). ZZZDR družino torej razume kot širše definirano jedrno družino. Malo drugačno definicijo družine je prinesel že omenjeni na referendumu zavrnjeni Družinski zakonik: »Družina je življenjska skupnost otroka z enim ali obema od staršev ali z drugo odraslo osebo, če ta skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene obveznosti in pravice. Zaradi koristi otrok uživa družina posebno varstvo države« (Družinski zakonik, 2. člen). Družinski zakonik, ki naj bi prenovil družinsko zakonodajo v Sloveniji, je torej bistveno razširil zakonsko pojmovanje družine. Eksplicitno je poudaril, da je lahko ob otrocih samo en starš, bistvena novost pa je širitev razumevanja vloge starševstva tudi na druge osebe, ki za otroka dejansko skrbijo in imajo do njega obveznosti in pravice. Ohranil je določilo o posebnem varstvu družine zaradi koristi otrok, kar izhaja že iz ustave. Ustava družine sicer ne definira, vendar jo določa kot posebej varovano kategorijo, in sicer določa, da »/d/ržava varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere« (Ustava RS, 53. člen).

Kot vse družbene skupnosti se tudi družina spreminja, tako v smislu forme kot tudi odnosov. Švab (2001) meni, da smo v današnjem času priča procesu, ki ga imenujemo družinska pluralizacija. Spreminjajo se namreč modeli družinskega življenja. Pri tem gre tako za pluralizacijo družinskih oblik, kot tudi pluralizacijo družinskih načinov življenja. Od pred nekaj desetletji prevladujočega modela nuklearne družine smo se premaknili k bolj pisani sliki, kjer se pojavlja vedno več različnih družinskih oblik, npr. neporočeni pari z ali brez otrok, reorganizirane družine, enostarševske družine, istospolne družine. Pri tem poudarja, da posamezna družinska oblika ne predstavlja tudi enega samega načina družinskega življenja, zato družina ni le socialna institucija, ampak tudi splet odnosov, ki segajo preko meja družine. Družinsko življenje po njenem danes ni več statično, ampak se hitro spreminja, saj ljudje pogoste prehajajo iz enega načina družinskega življenja v drugega, zaradi tega se izgublja tudi linearnost in predvidljivost poteka družinskih dogodkov.

Podobno velja tudi za opredelitev nasilja. Če je včasih veljalo za nasilje le fizično nasilje, danes prepoznavamo široko paleto različnih oblik nasilja. V kontekstu nasilja nad ženskami je potrebno izpostaviti spolno nasilje, ki ga ne moremo enačiti le s posilstvom, kot najbolj grobo obliko posega v spolno nedotakljivost drugega, ampak obstaja vrsta drugih s spolnostjo povezanih neželene ravnanj, ki lahko imajo za žrtve hude in dolgoročne posledice. Sem sodijo npr. različne oblike spolnega nadlegovanja, npr. otipavanje, verbalno nadlegovanje in siljenja v neželene spolne prakse. Z razvojem informacijske in komunikacijske tehnologije v ospredje vedno bolj stopajo neželene objave spolnih vsebin na svetovnem spletu. Kako uničujoče je lahko to za vpletene osebe ne glede na spol, smo lahko nedavno videli tudi v Sloveniji, ko se je na skrivaj narejen posnetek intimnega odnosa dveh zaposlenih na šoli znašel na spletu in v medijih, eden izmed akterjev pa je na koncu naredil samomor (Delo 2014, 29. november). Druge oblike nasilja, ki jih prepoznavamo, so še zlasti psihično nasilje, zanemarjanje, zalezovanje in ekonomsko nasilje. Vsaka izmed oblik nasilja zahteva opredelitve, katera ravnanja so take vrste, da jih lahko štejemo za posamezno obliko nasilja. Skupno vsem nasilnim ravnanjem je to, da povzročitelj s takšnim ravnanjem pri žrtvi povzroči neželeno stanje ali reakcijo, kot npr. poškodbo, bolečino, trpljenje, strah, občutek ogroženosti, tesnobo.

Unicef (2000, 2) opredeljuje nasilje v družini kot nasilje, ki ga povzroči intimni partner ali drugi družinski član. Pri tem izpostavi naslednje oblike nasilja, za katere opozarja, da se medsebojno ne izključujejo, ampak se pogosto pojavljajo hkrati:

Fizično nasilje kot na primer klofutanje pretepanje zvijanje rok, zabadanje, davljenje, povzročanje opeklin, dušenje, brcanje, grožnje s predmetom ali orožjem in umor. Vključuje tudi tradicionalne ženskam škodljive prakse, kot so pohabljanje ženskih spolovil in dedovanje žena (praksa, da vdovo in njeno premoženje podeduje brat pokojnega moža);

Spolno nasilje kot na primer prisila v spolni odnos s pomočjo groženj, ustrahovanja ali sile, siljenje v neželene spolne prakse ali v spolne odnose z drugimi osebami;

Psihično nasilje, ki vključuje obnašanje namenjeno ustrahovanju in preganjanju in se pojavlja v obliki groženj z zapustitvijo ali zlorabo, zapiranja v stanovanje, nadzorovanja, groženj z odvzemom skrbništva za otroke, uničevanja stvari, osamitve, verbalnega nasilja in stalnega poniževanja;

Ekonomsko nasilje, ki vključuje odrekanje sredstev, zavračanje prispevanja v denarju, odrekanje hrane in osnovnih potreb ter nadzorovanje dostopa zdravstvene oskrbe in zaposlitve (Unicef 2000, 2).

Ena izmed značilnosti nasilja v družini, zlasti nasilja med intimnimi partnerji, je, da je običajno dolgotrajno, neredko se tudi stopnjuje tako glede pogostosti kot intenzitete. »Nasilen partnerski odnos se praviloma razvije postopoma in se nikoli ne prične z najhujšimi oblikami nasilja, ampak z bolj prefinjenimi, kot so nekatere oblike verbalnega, psihičnega ali kakšnega drugega nadzorovalnega vedenja, s katerimi poskuša partner strahovati in nadzorovati partnerko ter ji s tem odvzeti moč in avtonomijo« (Podreka 2014, 11). S strani žrtev so določene nadzorovalne taktike, kot je pretirano ljubosumje, pretirano izkazovanje pozornosti, nadzorovanje gibanja, pogosto celo napačno razumljene kot oblika izkazovanja ljubezni (ibid.). Običajen je tudi preplet različnih oblik nasilja, npr. psihičnega, fizičnega in spolnega. Walker (1979) meni, da se nasilje (nad ženskami) v družini pojavlja v značilnih ciklih. V prvi fazi gre za naraščanje napetosti, ko je povzročitelj vedno bolj napet in razdražljiv, kar se pripisuje stresu ali drugim zunanjim vzrokom. Žrtev se v tem obdobju trudi, da ne naredi ničesar, s čimer bi ga lahko razjezila ali razdražila. Čeprav občasno lahko prihaja do blažjih oblik nasilja, žrtev verjame, da ji s potrpežljivostjo in previdnostjo lahko uspe nadzorovati nasilneževo vedenje do te mere, da do intenzivnega izbruha nasilja ne bo prišlo. Žrtev se zaveda, da vsaka interakcija

pomeni tveganje, da bo nasilnež izbruhnil, zato se mu vedno pogosteje izogiba, kar slednji lahko razume tudi kot znak, da ga žrtev želi zapustiti, zaradi česar je še bolj napet. Naslednja faza je faza, v kateri dejansko pride do izbruha nasilja. Ne glede na ves žrtvin trud, da nasilneža umiri oziroma ne razjezi, se nakopičene jeze in napetosti pri nasilnežu ne da več kontrolirati, zato je izbruh lahko zelo nasilen in žrtev lahko utрпи resne poškodbe. Včasih se žrtev tudi zavestno odloči, da bo skušala sprožiti nasilnežev izbruh, ker postaja napetost neznosna, hkrati ima tako občutek, da ohranja vsaj nekaj nadzora nad položajem. Ta faza je običajno najkrajša. Ko se je napetost skozi izbruh nasilja sprostila, nastopi faza umiritve oziroma obdobje »medenih tednov«, ko povzročitelj nasilja postane zelo ljubeč in se na vse načine opravičuje za izvršeno nasilje. V strahu, da ga bo žrtev zapustila, obljublja, da se bo poboljšal, da nasilja ne bo več. Žrtev v tem obdobju dobi razmerje, kot si ga je želela in predstavljala, zato ji je v tem obdobju tudi najtežje zapustiti nasilnega partnerja. Slednji, da ohrani določen nadzor, običajno še vedno izvaja druge oblike nasilja, kot so čustveno in ekonomsko nasilje. Ko se zadeve umirijo, začne odnos postopoma ponovno drseti v obdobje naraščanja napetosti in krog nasilja se znova zavrti. Trajanje posameznih obdobj je lahko pri različnih razmerjih različno, pa tudi v istem razmerju se trajanje posameznih obdobjih lahko spreminja. Običajno se trajanje vseh obdobj krajša in krog nasilja se vrti vedno hitreje, kar pomeni, da je žrtev nasilja deležna vedno pogosteje, obdobje odsotnosti nasilja pa so vse krajša. Nasilnež postaja vse bolj nasilen in nadzorovalen, žrtev pa vedno bolj nemočna, zato postaja vedno težja odločitev za izstop iz nasilnega razmerja.

2.3 Teorije o vzrokih nasilja v družini

Naraščanje zanimanja za nasilje v družini je povezano z vedno večjim zavedanjem o razširjenosti nasilja v družini. Raziskovanje fenomena nasilja v družini se je pričelo v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Raziskovalci so ugotovili, da nasilja v družini ne moremo pojasniti zgolj s psihološkimi dejavniki ali revščino, kot je veljalo do takrat (Gelles 1980). Za povečano zanimanje

javnosti, raziskovalcev in sociološke znanosti za to problematiko obstajajo številni vzroki. Straus (2007) jih navede po kronološkem zaporedju. V šestdesetih in sedemdesetih letih dvajsetega stoletja, so se razmahnila družbena gibanja za človekove pravice zatiranih družbenih skupin, ki so se razširila tudi na pravice žensk in otrok (v družini). Istočasno se je v Združenih državah Amerike pojavila splošno povečana občutljivost za nasilje zaradi vietnamske vojne, družbenih nemirov in povečanega števila umorov. Prvič v zgodovini se je pričela pojavljati tudi kritika družinske skupnosti, problematizirala so se družinska razmerja, spolne vloge ipd. Idealizirana podoba družinske skupnosti je tako počasi razpadala. Pojavljati se je pričelo vedno več teorij, ki so opozarjale na nefunkcionalnost družin. V tem kontekstu se je izpostavljalo tudi nasilje v družinah, ki je postajalo nesprejemljivo. Prav ta sprememba družbenega odnosa do nasilja v družini in emancipacija žensk ter vedno večja ekonomska neodvisnost žensk so privedli do tega, da je vedno več žensk pričelo zapuščati svoje nasilne partnerje. Straus (ibid.) navaja podatke, da je bil kar v 40 % razlog za razvezo družinsko nasilje. Tudi na splošno je razveza zakonske zveze postajala vse bolj ekonomsko, pravno in družbeno sprejemljiva. Za spremembe odnosa družbe do nasilja so v največji meri zaslužna feministična gibanja, ki so glasno problematizirala nasilje nad ženskami ter na ta način konkretizirala in v javno diskusijo pripeljala družbeni problem, ki je bil pred tem prezrt. Kot glavni razlog za nasilje nad ženskami so navajala neenakost med spoloma in delitev spolnih vlog v družini in družbi, za kar je odgovoren patriarhalni sistem. Izpostavljala so, da se z družbeno sprejemljivostjo nasilja nad ženskami ohranja tudi patriarhalni sistem. Eden izmed rezultatov gibanj za pravice žensk je bila vzpostavitev dveh novih socialnih storitev, in sicer kriznih centrov za posilstva in zavetišč za ženske, žrtve nasilja. Po mnenju Strausa (ibid.) je v tem obdobju prišlo do konvergence med nekaterimi pogledi konservativcev in feminističnih gibanj. Tako so na primer konservativne zahteve po redu in doslednem kaznovanju sovpadle s feminističnimi zahtevami, da se konča imuniteta povzročiteljev nasilja v družini pred kaznovanjem.

Posledice večanja zanimanja za področje nasilja v družini so se kazale tudi v vedno večjem številu raziskav. Do šestdesetih let dvajsetega stoletja raziskav s področja nasilja v družini praktično ni bilo, šele v začetku šestdesetih so se pojavile prve raziskave o pretepanju otrok, ki so jih izvedli predvsem strokovnjaki medicinske oziroma psihiatrične stroke. V tistem obdobju so bili izjemno redki zapisi o nasilju nad ženskami v družini, zapisov o drugih oblikah nasilja v družini pa praktično ni bilo. Vsi poskusi razlage nasilja v družini v tem obdobju so se osredotočili na osebne lastnosti povzročitelja nasilja, medtem ko so družbene dejavnike povsem spregledali. Splošno prepričanje je bilo, da je nasilje v družini relativno redek pojav. Pravi razmah je raziskovanje nasilja v družini doživelo v sedemdesetih letih. Ključni raziskovalni cilji v tem obdobju so bili sledeči: ugotoviti pojavnost nasilja v družini, poiskati dejavnike, povezane z nasiljem v družini in razviti teoretične modele o vzrokih nasilja v družini. Raziskovalci so se raziskovanja nasilja v družini lotili s pomočjo različnih metod, od anketiranja trpinčenih žensk, intervjujev žensk v zavetiščih za žrtve nasilja, preučevanja policijskih kartotek. Kasneje so razvili tudi ustreznejše vzorčenje družin, ki je omogočilo bolj posplošene ugotovitve o pojavnosti nasilja v družini (Gelles 1980).

Različne znanstvene discipline so razvile svoje teorije o nasilju v družini. Tako poznamo teorije s področja psihologije, medicine/psihiatrije, kriminologije in sociologije (Domiter Protner 2014, 51). Družinski odnosi so zaradi visok stopnje intimnosti in zasebnosti namreč drugačni od odnosov v drugih oblikah medosebnih interakcij, hkrati pa je za družinske odnose značilna visoka stopnja nasilja, zato je za razlago nasilja v družini potrebno razviti posebne teorije (Filipčič 2002, 39).

Ključna delitev teorij o nasilju v družini so teorije na mikro in makro ravni, čemur bomo sledili tudi v naši nalogi. Pri razvrščanju teorij o nasilju v družini sta pomemben prispevek naredila Gelles in Straus (1979), ki sta 15 teorij in konceptualnih okvirjev, za katere sta ocenila, da so pomembni za razumevanje družinskega nasilja, razvrstila v tri sklope, in sicer intraindividualne, socialno

psihološke in socialno kulturne teorije. Intraindividualne in socialno psihološke teorije lahko uvrstimo med teorije na mikro ravni, medtem ko sodijo socialno kulturne teorije med teorije na makro ravni (Carbone-López 2013, 32).

2.3.1 Teorije na mikro ravni

Intraindividualne teorije pojasnjujejo nasilje v družini skozi osebno lastnost povzročitelja. V ta okvir sodijo tudi teorije, ki temeljijo na bioloških lastnostih posameznika, vendar so le-te že zastarele in presežene. Gelles in Straus (1979) med pomembne intraindividualne teorije uvrščata psihopatologijo, ki je največkrat uporabljena za razlago zlorabe otrok in pa teorijo o alkoholu in drogah, ki naj bi bila glavni vzrok nasilja nad ženskami v družini. Socialno psihološke teorije se pri iskanju vzrokov za nastanek nasilja osredotočajo na okolje in dejavnike iz okolja, ki vplivajo na nastanek nasilja, ter na interakcijo posameznika z drugimi posamezniki, skupinami in organizacijami (ibid.). V literaturi največkrat omenjeni socialno psihološki teoriji sta teorija socialnega učenja, iz katere se je razvila teorija medgeneracijskega prenosa, in teorija izmenjave. Gelles in Straus (ibid.) izpostavljata še teorijo frustracijske agresivnosti.

2.3.1.1 Psihopatologija

Psihopatologija pojasnjuje nastanek nasilja v družini skozi lastnosti posameznika, ki niso »običajne«. Posameznik naj bil tako nasilen zaradi neke oblike notranjih odklonov ali druge neželene lastnosti, kot so pomanjkanje samokontrole, psihopatski tip osebnosti, sadizem ali še nedoločena psihična bolezen. Ključna slabost te teorije je v tem, da enostavno ni dovolj empiričnih dokazov, ki bi jo podprli, prav tako ne zmore dati pojasnila, katere so tiste »neobičajne« značilnosti, ki sprožijo nasilje (Gelles in Straus ibid.).

2.3.1.2 Alkohol in droge kot vzrok nasilja v družini

Po eni od teorij sta alkohol in droge pomembna vzroka nasilja v družini. Povzročitelj nasilja pod njunim vplivom izgubi nadzor in posledično se sprosti nasilni potencial, ki ga posameznik nosi v sebi. Da je alkohol pomemben vzrok nasilja v družini, je splošno prevladujoče prepričanje, saj naj bi bili povzročitelji pogosto pod vplivom alkohola. Raziskave tega enoznačno ne potrjujejo. Rezultati različnih raziskav o deležu povzročiteljev nasilja, ki so bili med nasilnim vedenjem pod vplivom alkohola, namreč kažejo na razpon od 6 do 85 odstotkov, iz česar nedvoumno zaključimo, da je prisotnost alkohola vzrok za nasilje, ne moremo izveči. Tako kot pri drugih pojavih je potrebno tudi pri povezavi med alkoholom in nasiljem v družini upoštevati, da medsebojna povezava dveh pojavov še ne pomeni nujno vzročnega odnosa med njima. Raziskava, ki je vključevala preko 5.000 parov v ZDA, je namreč pokazala močno povezavo med alkoholom in nasiljem v družini, hkrati pa tudi da kar 80 % moških v vinjenem stanju ni nikoli udarilo žene (Kantor in Straus v Filipčič 2002, 46–50).

2.3.1.3 Teorija socialnega učenja

Ključno izhodišče teorije socialnega učenja je trditev, da se posamezniki učijo vedenja z opazovanjem in posnemanjem ostalih ljudi. Otroci se učijo predvsem s posnemanjem modelov (Bandura v Hyde-Nolan in Juliao 2012, 11). Razlog nasilnega vedenja posameznikov do drugih družinskih članov je naučeno agresivno vedenje. Le-to je nasilnež pridobil skozi učenje na podlagi operativnega pogojevanja in opazovanja obnašanja modelov. Operativno pogojevanje je krepitev vedenjskih vzorcev skozi pozitivne in negativne spodbude, kakor tudi njihovo zaviranje s pomočjo kazni (Malley-Morrison v Hyde-Nolan in Juliao 2012, 11-12). Iz teorije socialnega učenja se je na področju preučevanja nasilja v družini na podlagi raziskav, ki so pokazale povezavo med npr. zanemarjanjem v otroštvu in nasilnim vedenjem v odrasli dobi, razvila teorija medgeneracijskega prenosa. V skladu s teorijo medgeneracijskega prenosa se nasilje v družini prenaša iz ene generacije v drugo. Otroci, ki so odraščali v nasilnem okolju oziroma družini, so se nasilnega

vedenja naučili, ga posnemajo in postanejo tudi sami nasilni v novih zvezah oziroma družini. Da so otroci, ki so bili zlorabljeni v otroštvu, podvrženi večjemu tveganju, da bodo sami zlorabljali svoje otroke, ko odrastejo, so pokazale tudi številne študije. Enako velja za otroke, ki so bili priča nasilnemu vedenju njihovih očetov do njihovih mam. Tudi pri njih obstaja večje tveganje, da bodo nasilni do svojih partnerk, ko odrastejo. Po teoriji socialnega učenja oseba prek mehanizma modelov prevzame vedenje druge, ki jo doživlja kot avtoriteto, jo občuduje oziroma spoštuje. V primeru nasilja v družini gre torej za prevzem nasilnega načina vedenja, ki postane naučen odziv na stres, način za reševanje sporov oziroma kar običajen način komuniciranja, ki se prenaša iz ene generacije v drugo. Raziskave so pokazale še, da osebe, ki so odraščale v nasilni družini, na splošno v odrasli dobi verjetneje pristanejo v nasilnem odnosu kot nasilnež ali kot žrtev. Z izkušnjami v otroštvu se torej ne učimo le vloge nasilneža, ampak tudi žrtve. Zlasti feministične teorije zavračajo slednjo trditev, ker lahko iz nje izpeljemo sklep, da so ženske žrtve nasilja, ker so že v otroštvu sprejele to vlogo in si torej to same želijo. Ženska, ki je torej prevzela vloga žrtve v družini, kjer je odraščala, sama povzroči lastno viktimizacijo v družini, kjer nastopa v vlogi ženske ali matere. Iz feministične perspektive je problematično, da lahko stališče, da se nasilje enostavno prenaša iz roda v rod, pripelje do razmišljanj, da je tudi vsaka intervencija neučinkovita in zato nesmiselna (Filipčič 2002; Hyde-Nolan in Juliao 2012; Domiter Protner 2014).

2.3.1.4 Teorija izmenjave

Po teoriji izmenjave človeške interakcije vodi želja po koristi oziroma nagradi in izogibanje stroškom oziroma kaznim. Nagrade se lahko kažejo v določeni obliki zadovoljstva, kazni pa kot neprijetnosti in nelagodje. Ljudje si zato želijo ustvariti takšen položaj in odnose, da jim bodo prinašali ugodnosti in zadovoljstvo. Da dosežejo ta cilj, so pripravljeni trpeti tudi nekaj neugodnosti oziroma stroškov. Izhodišče teorije je recipročnost v medsebojnih odnosih. Ko nekemu povzročimo ugodnost, pričakujemo njeno povrnitev. V primeru recipročnosti se odnos nadaljuje, v nasprotnem primeru se pretrga. Preslikava te teorije na

odnose v družini gre predvsem v smeri razlage nasilja kot rezultata tehtanja stroškov in koristi. Posamezniki se bodo zatekli k nasilju, če stroški/kazni takšnega ravnanja ne bodo presegli koristi. Strošek/kazen bi v tem primeru lahko predstavljala izgubo statusa posameznika v družbi, če bi obveljal za nasilneža. Ker pa ne obstaja učinkovita družbena kontrola družinskih odnosov, to zmanjšuje stroške/kazen nasilneža. Tudi telesno kaznovanje otrok po raziskavah upada s starostjo otroka. Starejši kot je otrok, večja je verjetnost, da se bo na nasilje odzval z nasiljem ali informacijo o nasilju prenesel izven družine. V skladu s teorijo menjave s tem za nasilneža narašča strošek nasilnega ravnanja. Tudi prekinitev odnosa ob odsotnosti recipročnosti je v družini bistveno težje izvedljiva kot manj tesno povezanih družbenih skupinah. Ključno vlogo pri tem igra pomanjkanje alternativ, ki jih imajo posamezni družinski člani na voljo, zlasti tisti, ki razpolagajo z manj družbene in ekonomske moči (Gelles in Straus 1979; Filipčič 2002).

2.3.1.5 Teorija frustracijske agresije

Teorija frustracijske agresije predpostavlja, da do agresivnega vedenja prihaja, ko pride do blokade neke ciljno usmerjene aktivnosti. Posamezniki zato usmerijo agresivnost v objekt, ki preprečuje doseg pomembnega cilja, ali pa preusmerijo svojo agresijo na drug objekt. Kulturno okolje lahko potlači agresivnost, ki naj bi bila sicer naravni odziv posameznika. Gelles in Straus (1979) poudarjata pomen te teorije za nasilje v družini, saj je družina okolje, kjer je prisotnih veliko dogodkov in okoliščin, ki povzročajo frustracije. Mednje uvrščata zlasti breme in negotovost vzgoje otrok, omejitev na enega seksualnega partnerja, nemoč rešiti probleme z odhodom, delitev dela in odgovornosti, ki ne sovpada z zanimanjem in sposobnostmi ter prostorsko in časovno prekrivanje aktivnosti družinskih članov (ibid.). Glavne pomanjkljivosti teorije so, da ne uspe pojasniti, pod katerimi pogoji frustracija pripelje do dejanskega nasilja, zakaj v nekaterih družbah frustracije vodijo v pasivni umik. Prav tako ne ločuje med fizičnim nasiljem in drugimi oblikami agresije (Mead in MacGregor; Etzioni v Gelles in Straus 1979, 562).

2.3.2 Teorije na makro ravni

Teorije o nasilju v družini na makro ravni se pri iskanju vzrokov za nasilje namesto na posameznika osredotočajo na širše družbene in kulturne okoliščine, na družbene strukture ter sisteme norm in vrednot. Med teorijami na makro ravni velja posebej izpostaviti feministično perspektivo. Ostale teorije bomo le na kratko predstavili, saj so namreč večinoma že presežene.

2.3.2.1 Funkcionalna teorija nasilja

Coser (v Gelles in Straus 1979: 565) meni, da lahko nasilje na kratki ali dolgi rok izpolnjuje določene družbene funkcije. Za posameznika lahko predstavlja področje, na katerem je lahko uspešen, skupnosti pa lahko služi kot signal za nevarnost. Preneseno na družino kot majhno enoto lahko nasilje igra vlogo nadomestila za nezadostno nagrado v poklicnem svetu. Izbruh nasilja naj bi bil tako občasno potreben, da se sprožijo mehanizmi, ki na koncu prispevajo k nujnim spremembam. To naj bi zlasti veljalo v smislu, da se določenih problemov ne opazi, dokler ne pride do neke eskalacije, lahko tudi v obliki nasilja (Straus in Steinmetz v Gelles in Straus 1979: 565).

2.3.2.2 Sistemska teorija nasilja v družini/perspektiva družinskega nasilja

Po sistemske teoriji nasilja je potrebno gledati na družino kot na sistem, ki je ciljno usmerjen in prilagodljiv. Nasilje je zato proizvod sistema in ne posameznikove patologije. Nasilje po tej teoriji lahko narašča ali upada, kar naj bi bilo odvisno zlasti od povratnih informacij, ki pri uporabi nasilja nastanejo. Pozitivne povratne informacije lahko nasilje spodbudijo, negativne pa ga zavrejo (Straus v Gelles in Straus 1979: 567). Ko na primer v med intimnima partnerjema prvič pride do fizičnega nasilja, nasilje običajno ni zelo hudo, povzročitelj se hitro ustavi in dejanje obžaluje. Zaradi nasilnega dogodka žrtev storilca ne zapusti, vendar je bila s prvo uporabo nasilja prekoračena nevidna

meja glede dopustnosti uporabe nasilja (Katerndahl in drugi 2010). Povzročitelj je torej dobil povratno informacijo, da je kljub uporabi nasilja razmerje zdržalo. Značilnost systemske teorije je tudi, da poskuša zaobjeti nasilje med vsemi člani družine, torej ob partnerskem nasilju tudi nasilje nad otroki in starejšimi (Carbone-López 2013, 39).

2.3.2.3 Feministične perspektive

Kot smo že navedli, je feminizem pomembno prispeval k usmeritvi pozornosti raziskovalcev in javnosti k problemu nasilja v družini. Da bi lažje razumeli feministični pogled na nasilje v družini, na kratko opišimo, kako feminizem gleda na družino kot tako. Švab (2001) opozarja, da feministični pogled na družino ni enoten, ampak se je skozi čas spreminjal. Pogled feminizma drugega vala na družino lahko razdelimo na tri obdobja. Začetno obdobje v 1960-ih in prvi polovici 1970-ih je bilo usmerjeno v kritiko in dekonstrukcijo nuklearne družine, ki je bila videna kot mesto zatiranja žensk. V naslednjem obdobju od poznih 1970-ih do 1980-ih se je analitična pozornost usmerila k spolni razliki in odkrivanju pomembnosti materinstva oziroma ženskih specifičnih izkustev. Feminizem se je v tem obdobju usmeril zlasti v obravnavo razlik med ženskami ter materinstva kot spolno specifičnega izkustva in ne le kot represivne patriarhalne institucije. Tretje obdobje, ki zajema 1980-a in 1990-a pa je zaznamovala transformacija feminizma in obrat k družinski pluralizaciji, oziroma feministična analiza se je preusmerila iz institucionalne dimenzije k skupnostni dimenziji družine (ibid.).

Feministične teorije poudarjajo, da se nasilja nad ženskami v družini ne sme opravičevati ali skrivati pod krinko zasebnosti družine, ampak gre za družbeni problem. Ne gre namreč za redek pojav zaradi slabega delovanja družine, ampak predstavlja del vsakdanjega družinskega življenja (Filipčič 2002, 81). Temelj feministične perspektive izhaja iz vloge moškega in ženske v družbi in družini. Nasilje moškega nad žensko v družini ni posledica odnosov med njima ali v družini, ampak je izraz moške dominacije v patriarhalno urejeni družbi.

Nasilje je torej orodje moških za ohranitev nadvlade. Dobash in Dobash (v Carbone-López 2013, 40–41) trdita, da je krivdo za nasilje nad ženskami potrebno pripisati patriarhalni ureditvi in družbenim institucijam, ki jo podpirajo. Zgodovinsko in družbeno ustvarjeni nadzor moškega nad žensko lahko vodi k nasilju. Nasilni moški, ki si želi z uporabo sile podrediti žensko, namreč zgolj deluje v skladu z družbeno vlogo moškega, v okviru katere mu je agresija dovoljena. Tudi raziskave kažejo, da obstaja povezava med uporabo nasilja in patriarhalnimi vrednotami.

Na splošno so do vloge družine kritične in neprizanesljive ti. marksistične feministke, ki ob poudarjanju patriarhata opozarjajo še na njegovo povezavo s kapitalizmom. Trdijo, da kapitalizmu ustreza moška dominacija v družini in posledično nasilje. Tako namreč delavci sproščajo svoje frustracije zaradi dela v kapitalističnem sistemu. Namesto, da bi se iz teh frustracij gradil revolucionarni naboj, se sprostijo in porazgubijo skozi dominacijo in nasilje doma. Pomembno orodje vzdrževanja moške dominacije v družini in celotnega kapitalističnega sistema je tudi neplačano gospodinjsko delo, katerega večino opravijo ženske. Da je vloga družina predvsem v tem, da vzdržuje moč moških nad ženskami pa posebej poudarjajo radikalne feministke (Filipčič 2002).

Kritiki so feminističnim teorijam očitali zlasti, da je iskanje krivca za nasilje v družini izključno v patriarhalni ureditvi družbe preveč ozkogledno. Po mnenju kritikov feministične teorije ne pojasnijo dovolj, zakaj je le manjši delež moških nasilnih, zakaj prihaja do nasilja tudi v istospolnih zvezah in zakaj so v tako velikem deležu do otrok nasilne matere (Dutton in Nicholls 2005, 682-684; Domiter Protner 2014, 63).

Tudi pri vprašanju nasilja med partnerji v heterospolnih zvezah, katerega povzročiteljice so ženske, se odpira nekaj vprašanj. Iz feministične perspektive gre za samoobrambno nasilje, lahko tudi iz preventivnih razlogov, z vidika npr. kazenske obravnave se pojavlja nekaj praktičnih dilem. Završnik (2012, 41–43) opozarja na vprašanje, kako na primer obravnavati žensko, ki je bila v zvezi

žrtev hudega nasilja, nato pa je nasilnega partnerja umorila v spanju. Gre za maščevanje ali za silobran, ker bi morda naslednjega izbruha nasilja ne bi preživela? Povezano s tem opozarja, da je problematično zlasti obravnavanje ženske kot nemočne žrtve, ki ni sposobna voljnega in racionalnega delovanja, in ki jo šele etiketa nemočne žrtve in zanikanje sposobnosti delovanja lahko odreši kazenskopravne intervencije. Odgovor seveda ne leži v opustitvi upoštevanja hudega nasilja, ki mu je bila predhodno ženska izpostavljena, pri obravnavi primerov umorov nasilnih partnerjev, ampak je potrebno v pravnem diskurzu opustiti interpretacijo, ki ženske patologizira in vzdržuje stereotip o nemočni ženski, ter najti novo razlago, ki bi temeljila na ženski racionalni odločitvi, v katero pa je bila prisiljena zaradi pomanjkanja družbene podpore in poznavanja njene situacije (ibid.).

V tem kontekstu je zanimiv pregled prakse slovenskih sodišč pri izrekanju višine kazni obsojenim storilkam umora partnerja v letih 1980 do 2008. Plesničar in Petrovec (2012) sta analizirala devet primerov obsodb med leti 1980 in 1990 in vseh 14 obsodb in izrečenih kazni med leti 1990 in 2008 z vidika predhodne trpinčenosti žrtve (storilke umora) s strani umorjenega partnerja. Kljub metodološkemu pomisleku, saj gre za zelo majhno raziskovano populacijo, sta prišla do zanimivih ugotovitev. Pri izrečenih višinah kazni ne moremo ugotoviti, da so sodišča upoštevala dejstvo, da je bila storilka prej žrtev nasilja s strani partnerja, v smislu da so zaradi tega prejele nižjo kazen. Korelacija je ravno obratna. Praviloma so storilke dobile višjo kazen, če je bil partner predhodno enostransko nasilen do njih. Upoštevanje metodološko pomanjkljivosti je rezultat kljub temu nepričakovan, saj bi pričakovali, da bo predhodno doživetu nasilje s strani umorjenega opazno upoštevano kot olajševalna okoliščina pri izrekanju kazni.

2.4 Razmerje med nasiljem nad ženskami in nasiljem v družini

Ker se v literaturi in drugih virih pogosto pojavljata pojma nasilje nad ženskami oziroma nasilje v družini, je treba za razumevanja problematike oba pojma

podrobneje pojasniti. Ker večji del nasilja v družini predstavlja intimnopartnersko nasilje, katerega žrtve so večinoma ženske, povzročitelji pa moški, se nasilje v družini (vsaj v praktični uporabi) kar enači z nasiljem nad ženskami. Nasilje med intimnimi partnerji namreč ni edina oblika nasilja v družini. Zelo pogosta oblika nasilja v družini je nasilje nad otroki. Raziskave kažejo tudi relativno visok delež nasilja nad starejšimi in osebami, ki rabijo pomoč pri svoji oskrbi (npr. hendikepirane osebe). Ker nas v nalogi zanima predvsem normativna ureditev področja nasilja v družini, bomo pogledali, kako nasilje v družini ali nasilje nad ženskami definirajo nekateri mednarodni akti oziroma organizacije, ki se s tem področjem ukvarjajo.

Za začetek pogledajmo, kako oba pojma definira oziroma loči Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (MKPNZND), tako imenovana Istanbulska konvencija. To je tudi edini dokument, ki oba pojma vsebuje že v naslovu. V 3. členu konvencije, kjer so opredelitve pojmov, sta za potrebe razumevanja konvencije oba izraza definirana na naslednji način:

a. 'nasilje nad ženskami' pomeni kršitev človekovih pravic in obliko diskriminacije žensk ter vsa nasilna dejanja zaradi spola, ki povzročijo ali bi lahko povzročila fizične, spolne, psihične ali ekonomske posledice ali trpljenje žensk, vključno z grožnjami s takimi dejanji, prisilo ali samovoljni odvzem prostosti, ne glede na to, ali do njih pride v javnem ali zasebnem življenju.

b. 'nasilje v družini' pomeni vsako dejanje fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja, ki se zgodi v družini ali gospodinjski enoti ali med nekdanjima ali trenutnima zakoncema ali partnerjema, ne glede na to, ali storilec še prebiva ali je prebival z žrtvijo (MKPNZND, 3. člen⁴).

⁴ Zakoni o ratifikaciji so strukturirani tako, da v enem členu vsebujejo izvornik in slovenski prevod ratificiranega dokumenta. V MKPNZND je celotno besedilo (vsi členi) Istanbulske konvencije v angleškem jeziku in slovenskem prevodu v 2. členu zakona o ratifikaciji. Sklicevanje na člene v tej nalogi pomeni sklicevanje na člene konvencije v slovenskem prevodu.

Konvencija opredeljuje tudi »nasilje nad ženskami zaradi spola«, ki je definirano kot »nasilje, ki je usmerjeno proti ženski, ker je ženska, ali nesorazmerno prizadene ženske« (MKPNZND, 3. člen). V sami preambuli Istanbulske konvencije je navedeno, da »nasilje v družini večinoma prizadeva ženske in da so tudi moški lahko žrtve nasilja v družini« (MKPNZND, preambula). Iz navedenega lahko sklepamo, da je v konvenciji nasilje v družini razumljeno predvsem kot nasilje nad ženskami, ne pa seveda kot izključno. Ključno razlikovanje med nasiljem nad ženskami in nasiljem v družini glede na Istanbulsko konvencijo je torej v tem, da je nasilje nad ženskami nasilje, ki se dogaja nad ženskami na podlagi spola, ne glede na to, ali se dogaja v zasebni ali javni sferi, medtem ko pri nasilju v družini, ki sicer večinoma prizadene ženske, a so lahko žrtve tudi moški, ni toliko pomembno, kdo je žrtev nasilja, temveč predvsem to, da je storjeno znotraj določene, praviloma intimne, skupnosti. Ko torej govorimo o nasilju v družini, govorimo pretežno o nasilju nad ženskami, seveda v tistem delu, ki se dogaja v zasebni sferi.

Podobno kot Istanbulska konvencija nasilje nad ženskami definira Deklaracija Združenih narodov za odpravo nasilja nad ženskami: »Nasilje nad ženskami pomeni vsako dejanje nasilja na podlagi spola, ki ima za posledico, ali je verjetno, da bo imelo za posledico, fizično, spolno ali psihično škodo ali trpljenje žensk, vključno z grožnjami s takšnimi dejanji, prisilo ali samovoljno omejitve prostosti, ne glede na to, ali se zgodi v javnem ali zasebnem življenju« (Declaration on the Elimination of Violence against Women, 1. člen). Nadalje je ločitev med nasiljem nad ženskami v družini in v javnosti podrobneje razdelana v 2. členu deklaracije, kjer so navedene različne oblike nasilja nad ženskami v eni in drugi sferi. Generalna skupščina Združenih narodov je sprejela več resolucij, ki pozivajo k odpravi nasilja nad ženskami. Posebej bomo izpostavili Resolucijo o odpravi družinskega nasilja nad ženskami, sprejeto leta 2003. Čeprav iz naslova kot iz besedila resolucije jasno izhaja, da naslavlja nasilje v družini, katerega žrtve so ženske, pa ponudi tudi širšo definicijo nasilja v družini, in sicer »...nasilje v družini je nasilje, ki se dogaja v zasebni sferi, večinoma med posamezniki, ki so sorodstveno ali intimno povezani« (United nations

2003). Resolucija kot oblike nasilja v družini navaja fizično, spolno in psihično nasilje, dodaja pa še, da je nasilje tudi ekonomsko prikrajšanje ali osamitev, ki lahko povzroči takojšnjo škodo na zdravju in dobrem počutju.

Svetovna zdravstvena organizacija opozarja, da je nasilje nad ženskami velik javnozdravstveni problem in huda kršitev človekovih pravic. Ob tem obravnava le dve vrsti nasilja nad ženskami. Nasilje nad ženskami v zasebni sferi poimenuje nasilje (sedanjih ali bivših) intimnih partnerjev, ki ga definira kot obnašanje sedanjega ali bivšega partnerja, ki povzroča fizično, spolno ali psihično škodo, vključno s fizično agresijo, spolno prisilo, psihično zlorabo ali nadziranjem. Pri nasilju nad ženskami izven zasebne sfere pa se omeji le na spolno nasilje nad ženskami (spolno dejanje, poskus spolnega dejanja ali drugo s spolnostjo povezano dejanje z uporabo prisile) kot prevladujočo obliko nasilja nad ženskami, ki ga ne povzročajo intimni partnerji. Organizacija ne obravnava ločeno nasilja v družini (World Health Organization 2016).

Po drugi strani Urad ZDA za zdravje žensk kot nasilje nad ženskami obravnava zelo široko paleto oblik nasilja, kot na primer spolni napad in zloraba, trgovina z ljudmi, družinsko in intimno partnersko nasilje, zalezovanje, nasilje na delovnem mestu. Družinsko in partnersko nasilje razume kot eno izmed oblik nasilja nad ženskami, ki nastane, kadar eden izmed partnerjev namenoma fizično ali psihično poškoduje drugega. Kot obliko nasilja v družini navaja tudi spolno nasilje. Povzročitelji nasilja so lahko tako sedanji kot bivši partnerji, posebej je še poudarjeno, da so lahko v vlogi povzročiteljev nasilja tudi ženske (Office on Women's Health).

Poglejmo še, kako nasilje v družini opredeli že omenjena Nacionalna koalicija proti nasilju v družini⁵:

Nasilje v družini je namensko ustrahovanje, fizični napad, trpinčenje, spolni napad in/ali drugo zlorablajoče ravnanje kot del sistematičnega

⁵ National Coalition against Domestic Violence (NCADV).

vzorca moči in nadzora s strani enega intimnega partnerja proti drugemu. Vključuje fizično nasilje, spolno nasilje, psihično nasilje in čustveno zlorabo. Pogostost in intenzivnost nasilja v družini lahko zelo nihata, kljub temu je stalna sestavina družinskega nasilja vztrajen poskus enega partnerja, da bi ohranil moč in nadzor nad drugim (National Coalition against Domestic Violence).

Nasilje v družini dejansko definira le kot nasilje med intimnimi partnerji in pri tem ne omenja posebej spolov povzročitelja in žrtve, ampak ohranja spolno nevtralnost. Pomemben poudarek definicije ne leži v samem dejanju nasilja, temveč ga postavi v kontekst odnosa med partnerjema, in sicer naj bi bil ključni namen nasilja vzpostavitev prevlade enega partnerja nad drugim.

Na koncu bomo predstavili še eno definicijo nasilja v družini oziroma nad ženskami, ki je navedena v »učbeniku« za nizozemsko policijo, ki je bil preveden za potrebe policij, članic Evropske skupnosti, najprej v angleščino in nato tudi v slovenščino. Zanimiva je zato, ker gre za primer uporabe v praksi pri oblikovanju orodja za spopadanje in ukrepanje v primeru nasilja nad ženskami oziroma v družini. Definicija se glasi tako: »Ko govorimo o nasilju nad ženskami, mislimo: (grožnjo s) fizičnim nasiljem s strani moškega (bivšega) partnerja; posledice so, da je proti volji ženske kršena njena telesna integriteta in/ali ji je bila prizadejana poškodba ali bolečina oziroma je bilo uporabljeno psihično nasilje« (Ent in drugi 2001, 25). Avtorji torej izraz nasilje nad ženskami enačijo z nasiljem, ki poteka v zasebni sferi oziroma kot nasilje intimnih partnerjev, kar je v večini drugih primerov razumljeno le kot del nasilja nad ženskami. Dodatna posebnost navedene definicije je, da je kot povzročitelj nasilja naveden izključno moški partner, čeprav bi morda lahko pričakovali, da bodo avtorji, zaradi znane nizozemske odprtosti in dolge tradicije urejanja istospolnih partnerstev, upoštevali, da so lahko ženske žrtve nasilja tudi v istospolnih partnerstvih. Razen tega lahko ugotovimo, da definicija nasilje definira precej široko. Ob fizičnem nasilju vključuje grožnjo z nasiljem ter psihično nasilje, in čeprav spolno nasilje ni tako poimenovano, ga lahko brez težav prepoznamo

kot kršenje telesne integritete ženske. Prav tako je pomembno, da so kot povzročitelji navedeni tudi bivši partnerji.

Če povzamemo, lahko ugotovimo, da nasilje v družini po definiciji ni omejeno na nasilje nad ženskami, vendar večina organizacij prepoznava, da so žrtve nasilja v družini predvsem ženske, zato nasilje nad ženskami v zasebni sferi posebej izpostavlja. Leskošek in drugi (2013) sicer opozarjajo, da »kljub temu, da je nasilje nad ženskami v sedanjem času prepoznan problem, še vedno ni univerzalno sprejete definicije nasilja nad ženskami v zasebni sferi« (Leskošek in drugi 2013, 8). Poudarjajo še, da se definicije v posameznem okolju razlikujejo glede na prevladujoče norme in vrednote v zvezi s položajem, vlogo in odnosom do enakosti spolov. Menijo celo, da je za opisovanje nasilja nad ženskami v intimni sferi pogosto najti uporabo izrazov (nasilje v družini, nasilje med partnerjema), ki zamegljujejo realno stanje stvari, in sicer zlasti dejstvo, da so moški tisti, ki izvajajo nasilje nad ženskami (Leskošek in drugi 2013).

Iz predstavljenih definicij lahko ugotovimo še, da so kot povzročitelji nasilja nad ženskami v družini navedeni njihovi sedanji ali bivši intimni partnerji, kot oblike nasilja pa se navaja predvsem fizično, spolno in psihično nasilje. Za potrebe naloge bomo zato ob obravnavanju nasilja v družini kot enako relevantne uporabljali podatke in spoznanja o nasilju nad ženskami v družini, kot prevladujoči obliki nasilja v družini. Hkrati se bomo v nalogi pri obravnavi nasilja nad ženskami omejili le na nasilje nad ženskami v družini, nasilja nad ženskami izven zasebne sfere pa ne bomo posebej obravnavali. Prav tako bomo uporabili tudi podatke in spoznanja o drugih oblikah nasilja v družini, ki so lahko v literaturi ali v raziskavah parcialno obravnavani, npr. nasilje v družini nad otroki ali nad starejšimi.

3 Nasilje v družini kot družbeni problem

Nasilje v družini ni problematično samo zaradi škode, ki jo utrpi žrtev, ampak pomeni tudi širši problem z vidika zdravstva, varnosti, sociale in gospodarstva. Nasilje torej povzroča širše družbene stroške, ki se lahko kažejo v zmanjšani produktivnosti, absentizmu z dela, ogrožanju varnosti nečlanov družine, povečanih stroških za zdravstvo, šolstvo, socialne transferje in programe. Zlorabljenе ženske naj bi imele 70 % več možnosti za srčno žilne bolezni, 80 % več možnosti za srčno kap in 60 % več možnosti za astmo (Pearl 2013). Sklad za preprečevanja nasilja v družini⁶ opozarja še na številne druge zdravstvene probleme in tveganja, ki so jim izpostavljenе žrtve nasilja v družini, tako zaradi neposrednih poškodb, ki jih prinaša fizično nasilje, kot tudi dolgoročne škodljive vplive fizičnega in psihičnega nasilja na zdravje žrtev. Med tovrstne škodljive vplive uvrščajo artritis, kronične bolečine v vratu in hrbtu, migrene in drugi oblike pogostega glavobola, jecljanje, težave s prebavo kot na primer driska ali zaprtost. Dodatno opozarjajo, da je pri žrtvah nasilja prisotno slabše obvladovanje kroničnih bolezni, kot so diabetes, astma ali hipertenzija. Raziskave naj bi kazale tudi slabši odziv žrtev nasilja na preventivne zdravstvene programe (McAlister Groves in drugi 2004). Unicef posebej opozarja na negativne posledice nasilja v družini za otroke. »Otroci, ki so bili priča nasilju ali so bili sami zlorabljeni, izkazujejo zdravstvene in vedenjske težave, vključno s težavami s težo, hranjenjem in spanjem. Lahko imajo težave v šoli in težko razvijejo bližnja in pozitivna prijateljstva. Lahko poskusijo bežati od doma ali celo nakazujejo samomorilske težnje« (Unicef 2000, 9). Cohen in drugi (2004) na podlagi opravljene raziskave ugotavljajo, da imajo otroci, ki so bili zlorabljeni ali telesno kaznovani, veliko večjo verjetnost, da bodo kot odrasli obravnavani zaradi kriminalnih dejanj, zlasti nasilnih.

Kot smo že omenili, nasilje v družini povzroča tudi širše gospodarske in družbene stroške. Posamezni raziskovalci so pri oceni stroškov, ki jih ima nasilje v družini za družbo, upoštevali različne kategorije stroškov, zato je

⁶*Family violence prevention fund.*

podatke posameznih raziskav včasih težko primerjati. Ob tem velja upoštevati še, da neposredni stroški, ki so povezani z ukrepi za preprečevanje nasilja v družini, dolgoročno zmanjšujejo posredne stroške, ki jih družba kot celota utrpi zaradi nasilja v družini. Za lažjo predstavo poglejmo, kateri so neposredni in posredni stroški, ki jih nasilje v družini prinaša. Buvinic in drugi (v Unicef 2000, 13) jih razvrstijo na naslednji način:

- neposredni stroški: vrednost dobrin in storitev uporabljenih za obravnavo in preprečevanje nasilja, ki vključujejo stroške zdravstva, policije, pravosodja, namestitvev, socialnih služb;
- nedenarni stroški: bolečina in trpljenje, ki vključujejo povečano umrljivost, povečano smrtnost zaradi umorov in samomorov, zlorabo mamil in alkohola, depresijo;
- multiplikativni učinki na gospodarstvo: makroekonomski, stroški trga dela, vpliv medgeneracijske produktivnosti, ki vključujejo zmanjšano udeležbo na trgu dela, zmanjšano produktivnost v službi, nižje zaslužke, povečan absentizem, medgeneracijski vpliv na produktivnost skozi ponavljanje razredov in nižjo doseženo stopnjo izobrazbe otrok, zmanjšane investicije in prihranki ter beg kapitala;
- multiplikativni učinki na družbo: vpliv na medosebne odnose in kakovost življenja, ki vključuje medgeneracijski prenos nasilja, znižano kakovost življenja, osip socialnega kapitala in znižano udeležbo v demokratičnih procesih.

V nadaljevanju bomo podrobneje pogledali, kakšen je obseg in vpliv nasilja v družini v ZDA in v Sloveniji, dotaknili se bomo tudi podatkov raziskav, ki so bile narejene na svetovni ravni. Pri tem bomo pozorni na podatke o negativnih gospodarskih in javnofinančnih posledicah nasilja v družini.

3.1. Nasilje v družini na svetovni ravni

S problemom nasilja v družini se soočajo vse države sveta, zato se s tem problemom ukvarjajo tako Združeni narodi kot druge mednarodne organizacije,

kot so npr. Unicef, Svetovna zdravstvena organizacija, Svet Evrope. Kishor in Johnson (2004), ki sta preučevali rezultate raziskav o nasilju nad ženskami v devetih državah iz različnih koncev sveta, navajata, da je delež žensk, ki so pritrdilno odgovorile na vprašanje, ali so bile kadarkoli tepene s strani intimnih partnerjev različen. V Kambodži je recimo 17,5 %, medtem ko v Zambiji 48,4 %. Pri vprašanju, ali se je to zgodilo v zadnjih 12 mesecih se deleži ne razhajajo več toliko, saj je najnižji delež 10,3 % v Indiji in najvišji 26,5 % v Zambiji. Za primerjavo, v Kambodži je delež takšnih 15,4 %, kar pomeni, da je kar 88 % žensk, ki so poročale, da so bile kadarkoli žrtev nasilja, nasilje doživele tudi v zadnjem letu.

Po zadnjih podatkih Svetovne zdravstvene organizacije (World health organization 2016) so v svetu približno 38 % vseh umorov žensk zagrešili njihovi intimni partnerji. Približno 30 % vseh žensk na svetu je poročalo, da so doživele fizično ali spolno nasilje s strani intimnega partnerja. Podatki po regijah Svetovne zdravstvene organizacije kažejo na precejšnje razlike po svetu. Najnižji delež nasilja s strani intimnih partnerjev so doživele ženske v Zahodni pacifiški regiji, ki vključuje tudi Kitajsko, Japonsko, Tajsko, Kambodžo in Avstralijo, in sicer 24,6 %. Sledi Evropska regija, ki vključuje vse evropske države (tudi Slovenijo), Turčijo, Rusijo in drugi države, nastale na območju nekdanje Sovjetske zveze, s 25,4 %. Edina naslednja regija, kjer je delež žensk, ki so doživele nasilje s strani intimnih partnerjev pod 30 %, je Ameriška regija, ki vključuje celotno Severno (tudi ZDA), Srednjo in Južno Ameriko, in sicer je ta delež 29,8 %. Deleži v ostalih treh regijah so precej blizu skupaj, vsi so pa znatno višji kot v že navedenih regijah. V Afriški regiji (afriške države brez Sudana, Somalije in arabskih držav, razen Alžirije) je ta delež 36,6 %. Sledi Vzhodna sredozemska regija, ki vključuje večino arabskih držav, razen Alžirije, Sudana, Somalije, Irana, Afganistana in Pakistana, s 37 %. Najvišji delež, 37,7%, je v Jugovzhodni azijski regiji, ki vključuje Indijo in večino držav JV Azije. Posebej je prikazan delež žensk, ki so doživele nasilje s strani intimnih partnerjev, za razvite oziroma bogate države, kamor so uvrščene tako ZDA kot Slovenija. Delež je tukaj najnižji, in sicer znaša 23,2 %.

Podobno ugotavlja Raziskovalni center Innocenti, ki deluje v okviru Unicefa (2000). Čeprav opozarja, da je zanesljive statistike težko dobiti, študije ocenjujejo, da je med 20 in 50 odstotki žensk doživelo fizično nasilje s strani intimnega partnerja ali drugega družinskega člana. Navedeni so podatki za posamezne države, vendar med njimi ni Slovenije, so pa ZDA, kjer naj bi 28 % žensk vsaj enkrat doživelo fizično nasilje s strani partnerja. Delež je zelo podoben tistemu, ki ga za celotno ameriško regijo navaja Svetovna zdravstvena organizacija.

3.2 Nasilje v družini v Sloveniji

Raziskovanje nasilja v družini v Sloveniji nima dolge tradicije. Leskošek (2014, 34) navaja, da so prvi strokovni in znanstveni članki o tem nastali po letu 1990, bolj množično so začeli izhajati šele po letu 1995. Med redkimi dostopnimi raziskavami, ki obravnavajo nasilje v družini v obdobju devetdesetih let prejšnjega stoletja, je anketa, ki jo je vladni Urad za žensko politiko med centri za socialno delo (51 od skupaj 62) izvedel leta 1999, in sicer za obdobje od 1996 do prve polovice leta 1999. Vključili so tudi podatke, ki jih je za obdobje od 1986 do 1990 in 1994 zbralo in obdelalo Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja. Centri za socialno delo so večinoma izrazili opažanja, da število primerov nasilja nad ženskami in nad otroki v družini narašča. Razlogov niso znali konkretno oceniti, nekaj jih je menilo, da je več prijav posledica večje ozaveščenosti žrtev in okolice, niti en center pa ni bil mnenja, da je rast števila prijav posledica večje senzibiliziranosti in usposobljenosti zaposlenin na centrih. Urad za žensko politiko ob tem opozarja, da iz tuje literature izhaja, da prijave nasilja narastejo, ko začnejo ustrezne službe svoje stranke sistematično spraševati o njem (Bratina 1999).

Število obravnavanih primerov nasilja v družini v preučevanem obdobju nam ne pove veliko, ker niso odgovorili vsi centri za vsa leta, prav tako nimamo primerjalne kasnejše raziskave. Iz navedenih podatkov lahko kljub temu

izvlečemo nekaj zaključkov. Eden izmed njih je, da število obravnavanih primerov nasilja v družini na centrih za socialno delo v preučevanem obdobju dejansko narašča. Povprečje obravnavanih primerov na 28 centrih za socialno delo med leti 1986 in 1990 je bilo 185, samo v prvi polovici leta 1999 pa so na 44 centrih za socialno delo obravnavali 494 primerov (ibid.). Če podatke preračunamo na posamezen center, to pomeni, da gre za porast iz 6,6 na 11,2 primera na center oziroma na 22,4, če vzamemo, da so v letu 1999 tudi v drugi polovici leta obravnavali enako število primerov. Bolj uporabni so podatki o strukturi povzročiteljev nasilja, oblikah prijavljenega nasilja in o siceršnjih problemih v družini, kjer se je pojavilo nasilje. Če pogledamo spolno strukturo nasilnežev, je bil od 185 obravnavanih primerov v 138 (74,6 %) primerih povzročitelj nasilja moški. Če pogledamo še razmerje do žrtve, je v 113 primerih povzročitelj bil partner, v štirih sin v 21 primerih oče. Povzročiteljic nasilja je bilo 27 (v razmerju do žrtve - 14 partnerk, ena hči in 12 mater) oziroma 14,6 %. Iz opisov ostalih nasilnežev (otroci, starši, sorodniki, drugi) ni mogoče razbrati, koliko jih je katerega spola, skupaj pa jih je bilo 20 oziroma 10,8 %. Pri obravnavanih primerih v letu 1999 je spolna struktura nasilnežev podobna. Nasilnih je bilo 357 moških oziroma 72,3 % (244 partnerjev in bivših partnerjev, 30 sinov in 83 očetov), 56 žensk oziroma 11,3 % (osem partnerk, dve hčeri in 46 mater), za 81 oziroma 16,4 % nasilnežev spol ni razviden. Čeprav podatkov o žrtvah v tabelah ni, lahko iz vloge nasilneža sklepamo tudi o tem, v kakšni vlogi so nastopale žrtve (partner, otrok, starš). Primerjava med obdobji pokaže, da pomembnih premikov v strukturi nasilnežev ni zaznati. Med obravnavanimi primeri je bil opazen trend rasti primerov nasilja med vsemi družinskimi člani, je bila pa rast izrazitejša med starši in otroki (v obeh smereh) kot pa med partnerji. Med letoma 1986 in 1990 je bilo tako povprečno na leto od skupaj 185 primerov obravnavanih 127 primerov (68,6 %) nasilja med partnerjema, šest primerov (3,2 %) nasilja otrok nad starši in 45 primerov (24,3 %) nasilja staršev nad otroki. V prvi polovici leta 1999 je bilo od skupaj 494 obravnavanih primerov 51 % nasilja med partnerji, 6,9 % nasilja otrok nad starši in 36 % nasilja staršev nad otroki. Poglejmo še podatke o vrsti nasilja. Podatki za obdobje med leti 1986 in 1990 so v tem delu nepopolni, zato jih ni mogoče uporabiti. V letu 1994

je bilo med obravnavanimi primeri 47,5 % fizičnega nasilja, 13,9 % psihičnega nasilja in 34,8 % fizičnega in psihičnega hkrati. Ostale oblike nasilja nastopajo v zelo majhnih deležih, in sicer je bilo obravnavanih 0,6 % zanemarjanja, 1,9 % spolnega nasilja in 1,2 % vseh oblik nasilja hkrati. Primerjava z letom 1999 pokaže, da se je zmanjšal delež obravnavanih primerov fizičnega nasilja na 24,9 %, povečali pa so se deleži vseh drugih oblik nasilja, in sicer je bilo 19 % primerov psihičnega nasilja, 37,6 % fizičnega in psihičnega hkrati, 8,9 % zanemarjanja, 4,85 % spolnega nasilja in 2,63 % primerov, ko so bile prisotne vse oblike nasilja hkrati.

Poglejmo še, kaj so centri za socialno delo izpostavili kot najbolj nujne spremembe, ki bi jih na področju preprečevanja nasilja morali sprejeti, da bi bilo obravnavanje in zaščita učinkovitejša. V omenjeni anketi (ibid.) so navedli zlasti:

- več sredstev za pridobitev strokovnega kadra različnih strok,
- ustanovitev lokalnih združenj za zaščito žrtev na lokalni ravni,
- dodatno izobraževanje in specializacija strokovnega kadra, ki se s tem področjem ukvarja,
- več varnih hiš z večjimi nastanitvenimi možnostmi,
- ostrejša kaznovalna politika do nasilnežev in njihova odstranitev iz skupnih bivalnih prostorov,
- brezplačna pravna pomoč za žrtve,
- uvedba brezplačne telefonske linije za pomoč žrtvam nasilja v družini.

Kot bomo videli kasneje, ko bomo obravnavali normativno urejanje tega področja v Sloveniji in ZDA, sprejeti ukrepi v obeh državah večinoma sledijo potrebam, ki jih v tej anketi izpostavljajo centri za socialno delo.

Poglejmo še en pomemben vidik obravnavanja nasilja v družini. Pogost problem, ki se pojavi, je, da žrtve same v številnih primerih o nasilju ne poročajo, strokovni delavci, npr. pedagogi ali zdravniki, pa tudi ne prepoznajo, da je npr. učenec ali pacient žrtev nasilja. Zdravniki naj bi tako prepoznali le

vsako dvajseto žrtev nasilja, zaradi česar naj bi strokovne organizacije priporočale rutinsko presejanje za nasilje, kar počne le približno 10 % zdravnikov. (Selič in drugi 2008, 73). Zaradi navedenega so Selič in drugi (2008) izvedli pilotno raziskavo, kjer so anketirali naključno izbrane bolnike glede izkušenj z nasiljem v družini in rezultate primerjali z ugotovitvami družinskih zdravnikov, ki so na podlagi pregleda zdravniškega kartona poskusili prepoznati, kateri izmed bolnikov je (bil) žrtev nasilja. Od 1103 bolnikov jih je 326 (29,6 %) ocenilo, da so bili žrtev nasilja v družini, zdravniki pa so jih prepoznali 164, torej približno polovico.

Za Slovenijo nisem našel študije, ki bi finančno ovrednotila družbene in gospodarske stroške nasilja v družini ali zmanjšanje teh stroškov skozi vlaganja v obravnavo in preprečevanje nasilja. Evropski inštitut za enakost spolov je leta 2014 objavil poročilo, v katerem je ocenil stroške nasilja na podlagi spola v Evropski uniji. Na podlagi podrobne študije o stroških nasilja med intimnimi partnerji in nasilja na podlagi spola v Veliki Britaniji za leto 2012, je rezultate ekstrapoliral na druge države članice Evropske Unije. Pri tem je upošteval le število prebivalstva, ne pa tudi npr. razvitosti posamezne države. Stroški, ki jih je vključila študija za Veliko Britanijo, vključujejo zmanjšano produktivnost gospodarstva (12 % delež od skupnih stroškov), stroške kazenskega (15 %) in civilnega (3 %) pravosodnega sistema, stroške zdravstvenih (7 %), socialnih (8 %) in drugih specializiranih (1 %) storitev ter osebne stroške (5 %) in telesni in čustveni vpliv na žrtve (48 %). Na podlagi narejene ekstrapolacije, je ocenjeni strošek nasilja med intimnimi partnerji v Sloveniji v letu 2012 skoraj 498 milijonov EUR (European institute for gender equality 2014). Poskusimo narediti primerjavo glede na delež bruto domačega proizvoda (Eurostat 2015)⁷. Navedena študija je pokazala, da je bil strošek nasilja med intimnimi partnerji leta 2012 v Veliki Britaniji 15.357 milijonov EUR, kar predstavlja 0,75 % bruto domačega proizvoda. Enak delež v slovenskem bruto domačem proizvodu pomeni približno 270 milijonov EUR. Menim, da je takšna ocena realnejša, ker

⁷Bruto domači proizvod Velike Britanije v letu 2012 je bil 2041 milijard EUR, Slovenije pa 36 milijard EUR (Eurostat).

bolj upošteva različno višino stroškov v posamezni državi, ki je posledica različne stopnje razvitosti.

3.2.1 Nacionalna raziskava o nasilju v zasebni sferi in v partnerskih odnosih

Najcelovitejša raziskava nasilja v družini je bila v Sloveniji izvedena leta 2009. Gre za Nacionalno raziskavo o nasilju v zasebni sferi in v partnerskih odnosih, ki predstavlja prvo fazo raziskovalnega projekta Pojavnost nasilja in odzivnost na nasilje v zasebni sferi in partnerskih odnosih. Anketa se je izvedla po pošti na vzorcu 3.000 žensk, starih med 18 in 80 let. Vprašalnike je vrnilo 752 žensk, ki so bile precej enakomerno razdeljene po starosti, največ pa jih je imelo srednješolsko in poklicno izobrazbo (Leskošek in drugi 2010).

Raziskava (ibid.) je pokazala, da je imelo kadarkoli po 15. letu starosti izkušnjo s fizičnim nasiljem 23 % žensk. Največji delež žensk (20,1 %) je prvič doživel fizično nasilje pred več kot 20 leti. Raziskava v primerjavi s splošno populacijo ni pokazala statistično značilnih razlik glede doživetega fizičnega nasilja po regijah, prav tako ne glede na izobrazbo ali starost žensk. Povzročitelj fizičnega nasilja je bil v veliki večini primerov (92 %) moški. Kar 45,5 % povzročiteljev fizičnega nasilja ima izobrazbo nad srednjo šolo, 12,6 % pa jih ima celo magisterij ali doktorat znanosti. V zadnjem letu je fizično nasilje doživelo 5,9 % žensk.

Spolno nasilje po 15. letu starosti je doživelo 6,5 % žensk. Prvič ga je 59 % žensk doživelo pred več kot 20 leti. Povzročitelji spolnega nasilja so v večini primerov (64,8 %) sedanji ali bivši intimni partnerji. Nekatere ženske so doživele spolno nasilje s strani več različnih oseb. Od povzročiteljev spolnega nasilja jih je imelo 32,2 % izobrazbo nad in 54,6 % pod zaključeno srednjo šolo. Spolno nasilje je v zadnjem letu doživelo 1,5 % žensk (ibid.).

Glede drugih oblik nasilja je raziskava (ibid.) ugotovila, da je od dopolnjenega 15. leta psihično nasilje doživelo 49,3 % žensk, premoženjsko oziroma ekonomsko nasilje 14,1 % žensk in omejitev gibanja, stikov ali osebne svobode 13,9 % žensk. V zadnjih 12 mesecih je psihično nasilje doživelo 49,9 % žensk, ekonomsko nasilje 7 % žensk in omejitev gibanja, stikov ali osebne svobode 6,1 % žensk. Nelogičen je rezultat pri doživljanju psihičnega nasilja, kjer več anketirank navaja, da ga je doživela v zadnjem letu kot pa v vsem življenju. Med oblikami psihičnega nasilja je bilo največ zmerjanja, lažnih obtožb, ljubosumja, smešenja in vpitja. Pri ekonomskem nasilju je bilo največ nadzorovanja porabe denarja, ekskluzivnega lastništva nad skupnim premoženjem, groženj z uničenjem lastnine, ekskluzivnega dostopa do denarja, kraje denarja in predmetov ter neplačevanja preživnine. Med oblikami omejevanja gibanja, stikov ali osebne svobode so anketiranke najpogosteje navedle nadzorovanje prihodov iz službe ter preprečevanje stikov in druženja s prijateljicami, sorodniki in znanci.

3.3 Nasilje v družini v ZDA

Kot smo že zapisali, ima spremljanje oziroma raziskovanje (posameznih oblik) nasilja v družini v ZDA, zlasti v primerjavi s Slovenijo, relativno dolgo tradicijo. Zato je na voljo tudi precej več podatkov. Kot opozarja Nacionalna koalicija proti nasilju v družini (NCADV) iz raziskav izhaja, da (je) v ZDA:

- vsakih devet sekund ženska napadena ali pretepena,
- povprečno 20 ljudi vsako minuto fizično zlorabljenih s strani intimnega partnerja, kar pomeni preko 10 milijonov letno,
- vsaka peta ženska in vsak sedmi moški resno fizično zlorabljen s strani intimnega partnerja,
- vsaka sedma ženska in vsak 18. moški žrtev zalezovanja, ki povzroči strah, da bo sam ali njegovi bližnji poškodovan ali ubit,
- predstavlja nasilje v družini 15 % vseh nasilnih dejanj,
- v 19 % primerov nasilje v družini vključuje uporabo orožja,

- kar 34 % žrtev nasilja v družini, ki jih partnerji poškodujejo, ne dobi primerne zdravstvene obravnave,
- nasilje v družini najbolj pogosto nad ženskami, starimi med 18 in 24 let,
- med žrtvami nasilja v družini zaznati višjo stopnjo depresije in samomorilskega vedenja (National Coalition against Domestic Violence).

Nacionalni svet sodnikov sodišč za mladoletne in družine⁸ (NCJFCJ 2015) opozarja tudi na ekonomske posledice nasilja v družini. Zaradi nasilja v družini je letno izgubljenih 8 milijonov delovnih dni, kar je enako 32.000 zaposlitvam za polni delovni čas. Žrtve v 20 do 60 % primerov zaradi nasilja v družini izgubijo službo. Nasilje v družini je tudi tretji najpogostejši vzrok za brezdomnost. NCJFCJ (ibid.) opozarja tudi na škodo, ki jo povzroča strelno orožje, saj se verjetnost, da se bo nasilje v družini končalo z umorom, poveča za petkrat, če povzročitelj poseduje pištolo. Dodatno navaja, da ravno zaradi strelnega orožja žrtve umorov pogosto niso le intimni partnerji ampak tudi njihovi bližnji. Kar v 57 % primerov množičnih umorov s strelnim orožjem, kjer so bili umorjeni vsaj štirje ljudje, med letoma 2009 in 2014, je šlo za umor (bivšega) intimnega partnerja, druge žrtve pa so bile najpogosteje otroci, drugi družinski člani ali policisti. Posebej pomenljiv je tudi podatek o spolni strukturi žrtev in povzročiteljev nasilja v družini. Kot navaja NCJFCJ (ibid.), je kar 85 % žrtev nasilja v družini žensk, 75 % povzročiteljev pa moških.

Stroški nasilja v družini v ZDA so po nekaterih ocenah enormni. Fromm (v Waters in drugi 2004, 15) ocenjuje, da samo posredni in neposredni stroški zlorabe otrok ZDA na letni ravni stanejo približno 94 milijard USD⁹ ali približno odstotek bruto domačega proizvoda. Ti stroški vključujejo neposredne zdravstvene stroške, stroške sodstva in policije, stroške izvrševanja zapornih kazni, vrednost izgube produktivnosti, stroške psiholoških storitev in stroške kriminalitete v odrasli dobi. Slednji predstavljajo največji delež vseh stroškov zaradi zlorabe otrok, in sicer znašajo po Frommovi oceni 55,4 milijarde USD¹⁰.

⁸National Council of Juvenile and Family Courts Judges.

⁹Približno 82,75 milijard EUR (menjalniški tečaj Nove ljubljanske banke na dan 25. april 2016).

¹⁰Ameriški dolar.

Visoko so ocenjeni še stroški socialnih storitev in transferjev, in sicer na 14,4 milijarde USD. Do podobnih rezultatov so prišli tudi drugi raziskovalci, npr. Courtney (ibid.) je ocenil stroške svetovanja in socialnih storitev ter transferjev zaradi zlorab otrok v ZDA na 14 milijard USD letno.

Visoko so ocenjeni tudi stroški nasilja med partnerji. Gospodarstvo ZDA naj bi nasilje med partnerji stalo letno 12,6 milijarde USD, kar je približno 0,125 odstotka letnega bruto domačega proizvoda ZDA. Ocena vključuje stroške pravnih in zdravstvenih storitev, stroške pravosodnega sistema in izgubljeno produktivnost (Women's Advocates Inc. v Waters in drugi 2004, 20). Po drugi strani pa študije kažejo tudi pomembne učinke in prihranke, ki jih država lahko doseže skozi preventivne programe. Clark, Biddle in Martin (v Waters in drugi 2004, 32) so ocenili učinke VAWA, ki je med drugim prinesel strožje kazni in obravnavo povzročiteljev nasilja. Ugotovili so, da je zakon prinesel 16,4 milijarde USD prihranka. Kot že izpostavljeno, lahko zaradi odsotnosti relevantnih študij ocene za Slovenijo naredimo le na podlagi ocenjenih stroškov nasilja v družini v drugih državah. Če bi izhajali iz ocene, da je obseg nasilja v družini v Sloveniji podoben kot v ZDA in so tudi stroški, ki jih povzroča, podobni, bi lahko uporabili oceno o stroških v razmerju do bruto domačega proizvoda, ki je v letu 2014 znašal 37,3 milijarde EUR (Statistični urad RS 2015). Po tej analogiji bi letni stroški zlorabe otrok v višini enega odstotka bruto domačega proizvoda znašali 373 milijonov EUR, stroški nasilja med partnerji pa 47 milijonov EUR (0,125 % bruto domačega proizvoda). Podatek se nekoliko razlikuje od ocene prej omenjene britanske raziskave, vendar je neposredna primerjava težka, ker oceni ne vključujeta enake strukture stroškov.

3.3.1 Nacionalna raziskava v ZDA o nasilju med intimnim partnerji in spolnem nasilju

V ZDA predstavlja temeljno raziskavo o pojavnosti nasilja v družini Nacionalna raziskava o nasilju med intimnim partnerji in spolnem nasilju (NISVS)¹¹, katere

¹¹National Intimate Partner and Sexual Violence Survey – NISVS.

naročnik je Centrov za obvladovanje in preprečevanje bolezni¹² (CDC). NISVS je stalna raziskava z reprezentativnim vzorcem na zvezni ravni, ki kaže pojavnost spolnega nasilja, zalezovanja in nasilja med intimnimi partnerji na zvezni ravni in na ravni posameznih zveznih držav. Meri tako izkušnjo nasilja v celotnem obdobju življenja, kot tudi v zadnjih 12 mesecih. Izvaja se telefonsko preko celega leta med angleško in špansko govorečimi prebivalci ZDA v vseh 50 zveznih državah. V približno enakih deležih so vključeni uporabniki stacionarnih in mobilnih telefonov. V raziskavi 2010 je skupaj sodelovalo 18.049 respondentov, od tega 9.970 (55 %) ženskega in 8.079 (45 %) respondentov moškega spola (Black in drugi 2012).

Na kratko pogledjmo rezultate raziskave iz leta 2010 (ibid.) v delu o nasilju med intimnimi partnerji. Raziskava je pokazala, da je v svojem življenju s strani intimnega partnerja doživelo posilstvo, fizično nasilje in/ali zalezovanje kar 35,6 % žensk in 28,5 % moških. Med ženskami, ki so doživele posilstvo, fizično nasilje in/ali zalezovanje, je daleč najbolj prevladujoča oblika fizično nasilje, ki predstavlja skoraj 57 %. Sledijo različne kombinacije več oblik nasilja. Najmanjši delež predstavljajo ženske, ki so doživele zalezovanje ali posilstvo. Pri moških je delež fizičnega nasilja kar 92 %. Skoraj polovica žensk je tovrstno nasilje prvič doživela v starosti med 18 in 24 let. Tudi pri moških je največji delež prvič doživel nasilje v tem starostnem obdobju, čeprav delež ni tako izrazit kot pri ženskah, ampak je v povprečju starost nekoliko višja.

V zadnjih 12 mesecih je posilstvo, fizično nasilje in/ali zalezovanje doživelo 5,9 % žensk in 5 % moških. Ocenjeno skupno število žrtev navedenega nasilja v ZDA v zadnjih 12 mesecih je tako skoraj 7 milijonov žensk in 5,7 milijona moških, v celotnem življenju je po teh ocenah tovrstno nasilje doživelo 42,4 milijona žensk in 32,3 milijona moških.

Še bolj pogosto je psihično nasilje, ki ga je v svojem življenju doživelo 48,4 % žensk in 48,8 % moških, v zadnjem letu pa 13,9 % žensk in 18,1 % moških. Gre

¹²Centers for Disease Control and Prevention – CDC.

torej za obliko nasilja, ki jo je po samooceni doživelo (in jo še doživlja) več moških kot žensk. Ocenjeno število žrtev psihičnega nasilja v ZDA v zadnjih 12 mesecih je tako 16,6 milijona žensk in 20,5 milijona moških, v celotnem življenju pa je po teh ocenah psihično nasilje doživelo 57,6 milijona žensk in 55,2 milijona moških.

4 Nekateri pravni ukrepi za preprečevanje nasilja v družini na mednarodni ravni

Boj proti nasilju v družini na mednarodni ravni ne sega daleč v preteklost. To je, seveda, razumljivo, saj, kot smo videli v prejšnjih poglavjih, tudi v državah z najnaprednejšimi pravnimi sistemi zelo dolgo nasilje v družini sploh ni bilo sankcionirano oziroma je veljalo za povsem notranjo stvar družine, kamor država ne sme posegati. Takšno razumevanje vloge družine oziroma razmerja med družino in državo/družbo so npr. sodišča ohranjala še dolgo potem, ko so posamezne oblike nasilja v družini vsaj formalno postale prepovedane in kaznive, zato je sodna praksa nasilje še vedno tolerirala in dopuščala. Če upoštevamo, da je bil proces spremembe v razumevanju nasilja v družini in družinskih odnosov na sploh težaven in dolgotrajen v najbolj naprednih družbah, ni težko razumeti, da je bil napredek na tem področju toliko težji na mednarodnem področju, kjer sodelujejo tudi države, ki na spremembe v družini gledajo bistveno bolj zadržano. Meyersfeld (2003) na primer trdi, da so hujše oblike nasilja v družini primerljive z mučenjem in ga zato tudi poimenuje »zasebno mučenje«, ki bi moralo biti v mednarodnem pravu in posledično v pravu držav obravnavano kot »uradno« mučenje, torej kot mučenje, ki ga izvajajo države. To pomeni, da bi »zasebno mučenje« moralo biti dojet kot huda oblika mednarodnega kršenja človekovih pravic in bi države morale biti zavezane k boju proti njemu enako, kot jih k boju proti mučenju zavezuje Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča in Konvencija proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju. Tudi siceršnja obravnava na mednarodni ravni bi morala biti podobna, vključno z obravnavo na mednarodnih odborih, tribunalih in potencialno sodiščih. Širšega pregleda mednarodnih dokumentov s področja boja proti nasilju v družini ne bomo predstavljali, v nadaljevanju na kratko pogledjmo dve pomembni konvenciji s tega področja, ki jih je Slovenija ratificirala po sprejemu ZPND.

4.1 Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (Istanbulska konvencija)

Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (tako imenovana Istanbulska konvencija) je bila sprejeta 7. aprila 2011 na 121. zasedanju Odbora ministrskih namestnikov Sveta Evrope v Istanbulu. Konvencija obvezuje k celostnemu pristopu obravnave nasilja nad ženskami in deklicami, vključno z nasiljem v družini, ki vključuje preprečevanje nasilja, zaščito žrtev in podporo žrtvam, pregon storilcev in celovito ter koordinirano ukrepanje. Konvencija od držav pogodbenic zahteva preprečevanje vseh oblik nasilja nad ženskami in nasilja v družini z ozaveščanjem, izobraževanjem, usposabljanjem strokovnjakov, preventivnim delovanjem, programi obravnavanja in sodelovanjem zasebnega sektorja in medijev, zaščito in podporo žensk in družine pred vsemi oblikami nasilja z informacijami, podpornimi storitvami, pomočjo pri pritožbah, z vzpostavitvijo zavetišč, brezplačnih telefonskih števil, kriznih napotitvenih centrov ter sankcioniranje nasilja nad ženskami in nasilja v družini s pravnimi sredstvi in odškodninami (MDDSZ 2014a).

Začetek veljavnosti Istanbulske konvencije določa 75. člen, kjer je v tretjem odstavku navedeno, da »začne veljati prvi dan meseca po poteku treh mesecev po dnevu, ko je deset podpisnic, od tega najmanj osem držav članic Sveta Evrope, izrazilo privolitev, da jih konvencija zavezuje« (MKPNZND, 75. člen). Ta pogoj je bil izpolnjen v letu 2014, konkretno je konvencija stopila v veljavo 1. avgusta 2014. Slovenija je Istanbulsko konvencijo podpisala med prvimi, in sicer že 8. septembra 2011. Z ratifikacijo ni tako hitela, saj je od podpisa do ratifikacije minilo več kot tri leta. Kljub temu je bila kot 16. med zgodnejšimi državami, ki so konvencijo že ratificirale. Državni zbor jo je ratificiral 19. decembra 2014 z visoko stopnjo soglasja, saj je za ratifikacijo glasovalo 80 od 81 prisotnih poslancev, eden je bil proti.

Slovenija se je ob ratifikaciji odločila, da bo uveljavila vse pridržke, ki jih Istanbulska konvencija dopušča. Gre za pridržke na področju odškodnin žrtvam, pristojnosti za storilce, ki običajno prebivajo na ozemlju države pogodbenice, pregonu vseh kaznivih dejanj po uradni dolžnosti, zastaranja kaznivih dejanj in prebivališča žrtve v odvisnosti od prebivališča storilca. Uveljavitev pridržkov Slovenija utemeljuje z določili veljavnih predpisov, ki nekoliko odstopajo od zahtev Istanbulske konvencije v členih, kjer je pridržke mogoče uveljaviti. Slovenija ocenjuje, da je v zadnjem desetletju znatno zvišala standarde zaščite žensk in otrok, tako da je njena zakonodaja že primerljiva z zakonodajo drugih evropskih držav. Vse morebitne normativne spremembe bo Slovenija uveljavila na podlagi prakse Skupine strokovnjakov za ukrepanje proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini (GREVIO), ki bo nadzorovala izvajanje konvencije. Ustanovitev GREVIO je določil 66. člen konvencije (Vlada RS 2014).

Slovenija je torej ocenila, da v trenutku ratifikacije Istanbulske konvencije ni potrebe po spremembi normativne ureditve, saj so že v veljavnih predpisih zajete vse njene zahteve, razen tistih, kjer je uveljavila pridržek. V novici, ki je bila ob ratifikaciji objavljena na spletni strani MDDSZ, je sicer navedeno, da »bo konvencija zahtevala le manjše dopolnitve v slovenski zakonodaji, predvsem v Kazenskem zakoniku, kjer bi bila potrebna natančnejša opredelitev nekaterih kaznivih ravnanj po konvenciji (npr. pohabljanje ženskih spolovil, prisilna poroka, zalezovanje itd.)« (MDDSZ 2014b). Razlika v primerjavi z obrazložitvijo v vladnem predlogu zakona o ratifikaciji Istanbulske konvencije sicer ni velika, kljub temu je nenavadno, da navedbe v objavah in gradivih niso usklajene.

Čeprav so konvencijo podpisale oziroma ratificirale že številne članice Evropske unije, slednja h konvenciji do zdaj še ni pristopila. Direktorat Evropske komisije za pravosodje in potrošnike (DG JUST) je oktobra 2015 izdelal predlog za odločanje Evropske komisije o pristopu h konvenciji, kjer ocenjuje, da je pristop Evropske unije h konvenciji najprimernejši ukrep za doseganje ciljev Evropske unije, ki so skladni s cilji konvencije. V predlogu opozarjajo tudi na negativne ekonomske učinke, ki so posledica nasilja nad ženskami in potencialne

prihranke, ki bi jih zmanjšanje nasilja prineslo. Po mnenju DG JUST bi pristop Evropske unije h konvenciji lahko »prispeval k zmanjšanju pojavnosti nasilja nad ženskami in s tem izboljšanju zdravja in življenja žrtev. Zmanjšanje spolnega nasilja bi prineslo velike prihranke gospodarstvu EU (po oceni evropske dodane vrednosti, bi zmanjšanje pojavnosti nasilja za samo 10 % pomenilo gospodarski prihranek v višini sedem milijard evrov)« (DG JUST 2015). Iz tega lahko sklepamo, da je ocenjeni gospodarski strošek nasilja nad ženskami in v družini v Evropski uniji na letni ravni 70 milijard EUR. Pričakovati je, da bo Evropska komisija sledila predlogu DG JUST in sprožila postopke za pristop Evropske unije h konvenciji.

4.1.1 Ključne vsebinske zahteve

Konvencija obravnava tako nasilje nad ženskami kot nasilje v družini, ki se sicer v veliki meri prekrivata, vendar se bomo za potrebe naloge osredotočili na določila konvencije, ki so vezana na nasilje, ki se dogaja v družini. Celotna konvencija sicer daje poudarek nasilju nad ženskami, nasilje v družini je vključeno kot ena izmed oblik nasilja nad ženskami, čeprav je zaželeno, da se konvencija uporablja tudi za druge žrtve nasilja v družini. V 2. členu konvencije je namreč določeno, da se konvencija »uporablja za vse oblike nasilja nad ženskami, vključno z nasiljem v družini, ki nesorazmerno prizadeva ženske. Pogodbenice se spodbuja k uporabi te konvencije za vse žrtve nasilja v družini. Pri izvajanju določb te konvencije pogodbenice posebno pozornost namenjajo ženskam, ki so žrtve nasilja zaradi spola« (MKPNZND, 2. člen). Tudi Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja, nevladna organizacija, ki deluje na področju boja proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini, opozarja, da so v postopku sprejemanja konvencije nasprotovali uporabi izrazu nasilje v družini, ker po njihovem mnenju ne zdrži strokovne presoje (Veselič in Matko 2014). Ocenjujejo, da je bilo čutiti, »...da je bilo nasilje v družini dodano, da bi omilili naziv konvencije oz. (kot že tolikokrat) prikrili nasilje nad ženskami. Dodatno je na ta vidik opozarjal Evropski ženski lobi¹³, ko je poudaril, da z ločevanjem dveh

¹³European Women's Lobby (EWL).

konceptov (nasilja nad ženskami in nasilja v družini) konvencija vsiljuje nevarno domnevo, da je nasilje v družini ločen koncept, ki ni povezan s strukturnim problemom nasilja moških proti ženskam« (Veselič in Matko 2014, 14). Ob pregledu konvencije in upoštevanje navedena določila 2. člena lahko ugotovimo, da konvencija dejansko ves čas obravnava nasilje nad ženskami, nasilja v družini, čeprav je v naslovu navedeno enakovredno, se le redko dotakne (zlasti kot samostojne kategorije).

Poglejmo podrobneje, kaj je navedeno v tistih posameznih členih oziroma delih členov, ki posebej poudarjajo nasilje v družini. V prvem odstavku 16. člena je tako navedeno, da pogodbenice »sprejmejo potrebne zakonodajne ali druge ukrepe za vzpostavitev ali podporo programov za učenje storilcev nasilja v družini o nenasilnem vedenju v medosebnih odnosih z namenom preprečevanja nadaljnjega nasilja in spreminjanja nasilnih vedenjskih vzorcev« (MKPNZND, 16. člen). V 46. členu, kjer so navedene obteževalne okoliščine pri določitvi kazni v zvezi s kaznivimi dejanji, je kot ena izmed obteževalnih okoliščin navedeno »kaznivo ravnanje zoper nekdanjega ali sedanjega zakonca ali partnerja, kakor ga priznava notranje pravo, je storil družinski član, oseba, ki živi z žrtvijo, ali oseba, ki je zlorabila svoj položaj« (MKPNZND, 46. člen). V 52. členu je kot nujni omejitveni ukrep navedeno, da pogodbenice »sprejmejo potrebne zakonodajne ali druge ukrepe za zagotovitev, da imajo pristojni organi pooblastila za izrekanje ukrepov v primerih neposredne nevarnosti, da storilec nasilja v družini zapusti prebivališče žrtve ali ogrožene osebe za ustrezno dolgo obdobje in da se mu prepove vstop v prebivališče ali stik z žrtvijo ali ogroženo osebo« (MKPNZND, 52. člen). Drugi odstavek 55. člena določa, da morajo pogodbenice zagotoviti »možnost za vladne in nevladne organizacije ter svetovalce za pomoč pri nasilju v družini, da žrtvam na njihovo zahtevo pomagajo in/ali jih podpirajo med preiskovanjem in sodnimi postopki v zvezi s kaznivimi ravnanji, določenimi v skladu s to konvencijo« (MKPNZND, 55. člen). Če še lahko razumemo ekskluzivno navedbo nasilja v družini oziroma družinskega člana v 46. in 52. členu, kjer je ravno bližina ali skupno življenje storilca z žrtvijo tisto, ki zahteva posebno ukrepanje, pa je nenavadno, da se

konvencija omejuje na nasilje v družini v 16. in 55. členu. Tudi storilce nasilja nad ženskami izven družine bi bilo z namenom preprečevanja nasilja potrebno učiti o nenasilnem vedenju in medsebojnih odnosih. V drugem odstavku 16. člena so posebej omenjeni spolni prestopniki kot kategorija, za katero morajo pogodbenice vzpostaviti programe za preprečitev ponovitve dejanja. Ravno spolno nasilje je namreč najpogostejša oblika nasilja nad ženskami izven družine. Dejstvo je, da še zlasti nevladne organizacije in svetovalci, ki se ukvarjajo s področjem, ki ga naslavlja konvencija, poudarjajo nasilje nad ženskami zaradi spola tudi kot temeljni vzrok nasilja v družini. Zaradi tega je zanimivo, da je iz konvencije ravno v enem izmed členov, ki določa njihovo vlogo, izpuščena omemba nasilja nad ženskami. Ekskluzivno navedbo nasilja v družini bi morda lahko pričakovali v drugem odstavku 56. členu, ki govori o zaščitnih ukrepih za otroke žrtve ali otroke priče »nasilja nad ženskami in v družini« (MKPNZND, 56. člen). Otroci so kot žrtve ali priče nasilju, ki ga obravnava konvencija, izpostavljeni skoraj izključno v družini.

4.1 Konvencija Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo (Lanzarotska konvencija)

Konvencijo Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo (tako imenovana Lanzarotska konvencija) je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 17. julija 2007 na 1002. zasedanju Odbora ministrskih namestnikov Sveta Evrope. Za podpis je bila pripravljena 25. oktobra 2007 na Lanzarotu v Špani, ko jo je podpisala tudi Slovenija. Gre za enega izmed ključnih instrumentov Sveta Evrope v boju proti spolnemu izkoriščanju otrok. Trenutno je to najvišji mednarodni standard za zaščito otrok proti spolnim zlorabam in spolnemu izkoriščanju. Namen konvencije je preprečevanje in boj proti spolnemu izkoriščanju in spolnemu zlorabljanju otrok, varstvo pravic otrok, ki so žrtev spolnega izkoriščanja in spolnih zlorab, spodbujanje tako sodelovanja znotraj države kot tudi na mednarodni ravni proti omenjenim pojavom. Zaradi pojava novih komunikacijskih in informacijskih tehnologij, ki omogočajo nove oblike spolnega izkoriščanja in zlorab otrok, konvencija

vsebuje tudi kazenske določbe, ki inkriminirajo dejanja, povezana z uporabo informacijskih in komunikacijskih tehnologij (Vlada RS 2013). Čeprav je konvencija namenjena prvenstveno širšemu boju proti spolnim zlorabam otrok, ne glede na to, kdo otroka dejansko zlorablja, je z vidika preprečevanja nasilja v družini pomembna, saj so starši pogosto tisti, ki tovrstne zlorabe omogočajo.

Lanzarotska konvencija je začela veljati 1. julija 2010, ko je bil izpolnjen pogoj iz tretjega odstavka 45. člena, ki določa, da konvencija »začne veljati prvi dan meseca po treh mesecih od dneva, ko je pet podpisnic, vključno z vsaj tremi državami članicami Sveta Evrope, v skladu s prejšnjim odstavkom izrazilo svojo privolitev, da jih konvencija zavezuje« (MKZOSIZ, 45. člen). Kot smo že omenili, je Slovenija konvencijo podpisala v začetni skupini držav, takoj ko je bila konvencija dana na voljo v podpis, 25. oktobra 2007, na španskem otoku Lanzarote v Atlantskem oceanu. Precej časa pa je minilo od podpisa do ratifikacije konvencije, saj jo je Slovenija ratificirala šele 15. julija 2013, kar je skoraj šest let po podpisu. Pred njo je konvencijo ratificiralo že 28 držav. Je pa razveseljivo dejstvo, da je v Državnem zboru konvencija doživela soglasno podporo. Za ratifikacijo konvencije je namreč glasovalo vseh 84 prisotnih poslancev.

5 Normativno urejanje preprečevanja nasilja v družini v Sloveniji

Slovenija je po osamosvojitvi naredila velik korak k zakonskemu urejanju področja nasilja v družini, tako na področju kazenskega in civilnega prava. Če bi izpostavili dva najpomembnejša ukrepa, bi navedli sprejem ZPND ter opredelitev nasilja v družini in še nekaterih drugih ravnanj kot kaznivih dejanj v Kazenskem zakoniku. Vendar, kot opozarja Filipčič (2009), dokler zakonov ne izvajamo striktno in v celoti, bodo velika pričakovanja, ki jih nova zakonodaja prinaša, ostala le na simbolni ravni sporočila države, da nasilje v družini ni več zasebna stvar, učinka pa ne bo.

5.1 Ureditev v kazenskem pravu

Kazenskopravni pristop k nasilju v družini je usmerjen predvsem v njegovo inkriminacijo, kar pomeni, da se nasilje v družini določi kot kaznivo dejanje, čemur sledi ustrezno kaznovanje storilca. S tem država pokaže na negativen odnos do tega ravnanja, hkrati želi z obsodbo in kaznovanjem storilca zagotavljati pravičnost. Žal je ravno področje nasilja v družini tisto, kjer je delež storilcev, ki se jih odkrije in obravnava v kazenskem postopku, najmanjši. Ne glede na to, namen inkriminacije posameznih ravnanj ni le v kaznovanju storilcev, ampak že s samo grožnjo kaznovanja tudi preprečevanje kaznivih dejanj. Preprečevalni učinek zagroženih kazni je omejen. Na primer v ZDA, kjer so zagrožene kazni zelo visoke, se kljub temu srečujejo z visoko stopnjo kriminalitete. Še pomembneje od zagrožene kazni je, ali bo povzročitelj kazni dejansko dobil. Dokler ima namreč občutek varnosti, da ga torej žrtev ali kdo drug ne bo prijavil, bo z nasiljem nadaljeval. Striktno kaznovanje povzročiteljev je tako eden od mehanizmov, da se nasilje zmanjša (Tratar 2006; Filipčič 2009, 117).

V Sloveniji do sprejema novega Kazenskega zakonika leta 2008 (KZ-1) v kazenski zakonodaji nasilje v družini pod tem imenom ni bilo inkriminirano. Prva

omemba družine v kazenskem zakoniku je prišla z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-A), ki je bil sprejet leta 1999. V prvem odstavku 299. člena, ki opredeljuje nasilništvo, je namreč dodal besedilo »ali v družini« in besedo »ogroženost« (KZ-A 48. člen). Celoten prvi odstavek 299. člena Kazenskega zakonika se je tako glasil: »Kdor drugega hudo žali, z njim grdo ravna, mu dela nasilje ali ogroža njegovo varnost in s tem v javnosti *ali v družini* povzroči *ogroženost*, zgražanje ali prestrašenost, se kaznuje z zaporem do dveh let« (KZ-UPB1, 299. člen). Ta sprememba sicer ne pomeni inkriminiranja neke nove oblike nasilja v družini, ampak je tudi za lažje oblike nasilja v družini pogojno omogočila pregon nasilja v družini po uradni dolžnosti (Filipčič 2005). Kljub temu lahko ugotovimo, da se je zakonodajalcu zdelo pomembno, da se posebej napiše, da se enako kot nasilništvo v javnosti obravnava tudi nasilništvo v družini, ni pa določil posebne obravnave ali strožje sankcije za nasilništvo znotraj družine. Kljub temu je jasno, kaj je želela država doseči z navedeno novelo Kazenskega zakonika, KZ-A. »Namen zakonodajalca za spremembo kazenskega zakonika razberemo iz obrazložitve predloga zakona, kjer je navedeno, da je bila sprememba namenjena izboljšanju kazenskopravne zaščite navadno najšibkejših članov družine – žensk in otrok« (Čas 2006, 117).

Zanimivo je tudi dojemanje spolnega nasilja, zlasti posilstva, v kazenski zakonodaji. Do leta 1977 glede na kazensko zakonodajo, ki je v Sloveniji veljala, ženska v zakonski zvezi s strani svojega moža v pravnem smislu ni mogla biti posiljena. Takrat veljavni Kazenski zakonik FLRJ je v 179. členu namreč grozil s kaznijo tistemu, ki »žensko, s katero ne živi v zakonski skupnosti, prisili k spolnemu občevanju, s tem da uporabi silo ali ji zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo« (Filipčič 2005, 516). Gre za edino kaznivo dejanje, kjer je bilo ravno razmerje med storilcem in žrtvijo ekskulpacijski razlog. Šele Kazenski zakon SRS iz leta 1977 je posilstvo in druga spolna dejanja inkriminiral, tudi če je bilo dejanje storjeno proti osebi, s katero živi storilec v zakonski ali izvenzakonski skupnosti (ibid.).

Največji korak v boju proti nasilju v družini na področju kazenske zakonodaje se je zgodil leta 2008, ko je bil le nekaj mesecev po sprejetju ZPND sprejet KZ-1, ki je prinesel novo obliko kaznivega dejanja - nasilje v družini. V 191. členu KZ-1 je tako določeno:

(1) Kdor v družinski skupnosti z drugim grdo ravna, ga pretepa ali drugače boleče ali ponižujoče ravna, ga z grožnjo z neposrednim napadom na življenje ali telo preganja iz skupnega prebivališča ali mu omejuje svobodo gibanja, ga zalezuje, ga prisiljuje k delu ali opuščanju dela ali ga kako drugače z nasilnim omejevanjem njegovih enakih pravic spravlja v skupnosti v podrejen položaj, se kaznuje z zaporom do petih let.

(2) Enako se kaznuje, kdor stori dejanje iz prejšnjega odstavka v kakšni drugi trajnejši življenjski skupnosti.

(3) Če je dejanje iz prvega odstavka storjeno proti osebi, s katero je storilec živel v družinski ali drugi trajnejši skupnosti, ki je razpadla, je pa dejanje s to skupnostjo povezano, se storilec kaznuje z zaporom do treh let (KZ-1, 191. člen).

KZ-1 ne ponuja natančne opredelitve oseb, ki se štejejo za družinske člane, ampak uporablja zgolj izraz »družinska skupnost« oziroma »kakšna druga trajnejša življenjska skupnost«. Navedenih izrazov KZ-1 podrobneje ne definira. Kot nasilje v družini je v KZ-1 torej opisano predvsem fizično nasilje in v določenem smislu psihično nasilje, za kar bi lahko šteli grožnjo s fizičnim nasiljem. Opazimo lahko, da je za enako kaznivo dejanje, v primeru da je družinska ali druga trajnejša skupnost že razpadla, za storilca zagrožena milejša kazen, in sicer do tri namesto do pet let zopora. Vlada kot predlagatelj zakona v obrazložitvi člena v predlogu zakona, ki ga je posredovala v Državni zbor, tega razlikovanja ne pojasni (Vlada RS, 2008), zato ni povsem razumljivo, zakaj je takšno razlikovanje potrebno oziroma zakaj se šteje, da je enako kaznivo dejanje manj hudo, če je storjeno zoper bivšega partnerja.

KZ-1 vsebuje tudi druga kazniva dejanja, ki sodijo v okvir nasilja v družini. Členi zaporedoma sledijo kaznivemu dejanju nasilja v družini. V 192. členu je tako opisano zanemarjanje otroka in surovo ravnanje. Kaznivo dejanje nastane kadar, starši, skrbnik, rejnik ali druga oseba hudo krši svoje obveznosti do otroka, sili otroka k pretiranemu delu ali k delu, ki ni primerno njegovi starosti, ali ga iz koristoljubnosti navaja k beračenju ali drugim dejanjem, ki so škodljiva za njegov razvoj, ali z njim surovo ravna ali ga trpinči (KZ-1, 192. člen). Zagrožena kazen je do pet let zapor oziroma do treh let zapor za hudo kršenje obveznosti. Nadalje je v 193. členu kot kaznivo dejanje kršitev družinskih obveznosti določeno, da se z zaporom do dveh let kaznuje, »kdor hudo zanemari družinske obveznosti, ki jih ima po zakonu, in tako pusti v težkem položaju družinskega člana, ki ne more sam skrbeti zase« (KZ-1, 193. člen). Za razliko od prej navedenih kaznivih dejanj ima v tem primeru sodišče na voljo tudi ukrep za zaščito žrtve. V drugem odstavku 193. člena je namreč določeno, da lahko sodišče v primeru pogojne obsodbe naloži storilcu, da mora redno izpolnjevati svoje dolžnosti skrbi, vzgoje in preživljanja. Naslednje kaznivo dejanje lahko uvrstimo v kategorijo ekonomskega nasilja, govori pa o neplačevanju preživnine, ki se kaznuje z zaporom do enega leta oziroma do treh, »če je zaradi tega ogroženo ali bi lahko bilo ogroženo preživljanje upravičenca ali če se storilec izmika dajati preživnino« (KZ-1, 194. člen). Tudi pri neplačevanju preživnine ima sodišče v primeru pogojne obsodbe možnost izreka zaščitnih ukrepov za žrtev, in sicer lahko naloži storilcu, da mora redno plačevati preživnino, lahko pa tudi, da mora poravnati zaostalo preživnino ali druge prisojene obveznosti, nastale s preživljanjem.

Posebna obravnava glede na to, ali je do kaznivega dejanja prišlo v družini, je tudi pri spolnem napadu na osebo, mlajšo od 15 let, kjer je v tretjem odstavku 173. člena KZ-1 zagrožena do dve leti višja kazen, če spolni napad izvrši oseba, ki ji otrok zaupa, kar seveda velja tudi za družinska razmerja. Konkretno je določeno: »Učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj, duhovnik, zdravnik ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno

drugo spolno dejanje z osebo, ki še ni stara petnajst let in mu je zaupana v učenje, vzgojo, varstvo ali oskrbo, se kaznuje z zaporom od treh do desetih let« (KZ-1, 173. člen). V ostalih primerih je za enako kaznivo dejanje zagrožena kazen od treh do osem let.

Nove oblike kaznivih dejanj, povezanih z nasiljem v družini, je prinesla tretja novela KZ-1, sprejeta leta 2015. Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1C) je tako kot kaznivi dejanji določil tudi prisilno sklenitev zakonske zveze ali vzpostavitve druge podobne skupnosti (ti. prisilna poroka) in zalezovanje. Za tistega, ki bi s silo ali grožnjo, da bo uporabil silo, ali z zlorabo podrejenega ali odvisnega položaja drugega prisilil v sklenitev zakonske zveze ali v vzpostavitev podobne skupnosti, ki je v skladu z zakonom v določenih pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo, je v novem 132.a členu zagrožena zaporna kazen do treh let oziroma do pet let, če je to dejanje storjeno proti mladoletni ali slabotni osebi (KZ-1C, 17. člen). V novem 134.a členu KZ-1 pa je navedeno, da »kdor koga drugega ali njegovega bližnjega s ponavljajočim se opazovanjem, zasledovanjem ali vsiljivim prizadevanjem vzpostavitve neposrednega stika ali stika preko elektronskih komunikacijskih sredstev zalezuje in pri njem ali pri njegovem bližnjem s tem povzroči prestrašenost ali ogroženost, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do dveh let« (KZ-1C, 18. člen) oziroma do treh, če je zalezovana slabotna ali mladoletna oseba. Za razliko od drugih kaznivih dejanj, ki jih lahko uvrstimo v področje nasilja v družini, se zalezovanje preganja le na predlog žrtve (ibid.). Čeprav pri nobenem izmed navedenih kaznivih dejanj ni pogojeno ali posebej navedeno, da je storilec družinski član, je zelo verjetno, da je storilec nekdo, ki bi lahko sodil v to kategorijo.

Nasilje v družini je bilo že od leta 1974 zajeto v Zakonu o prekrških zoper javni red in mir (ZJRM), vendar ne neposredno in s tem poimenovanjem, ampak zgolj posredno v eni izmed navedenih možnih izvršitvenih oblik tega prekrška, in sicer je bilo navedeno: »...kdor občutno moti okolico s hrupom, ropotom ali z razgrajanjem; kdor na nedovoljen način občutno moti mir ali ogroža varnost

kakšne osebe v zasebnem prostoru ali kdor kakorkoli moti nočni mir in počitek...« (Filipčič 2005, 516). ZJRM je bil po sprejetju večkrat noveliran, po zadnjih spremembah in dopolnitvah v letu 2003 pa je bila zagrožena kazen za navedeni prekršek 120.000 tolarjev (501 EUR¹⁴) in do 30 dni zapora (ZJRM – UPB1, 11. člen).

V letu 2006 je bil sprejet nov Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1), ki je nadomestil ZJRM. ZJRM-1 je v 6. členu opredelil različne oblike nasilnega in drznega vedenja, za katere je zagrožena globa od 60.000 do 300.000 tolarjev (250 do 1.252 EUR). Dodatno je določeno, da »če so prekrški iz prejšnjih odstavkov storjeni proti zakoncu ali zunajzakonskem partnerju ali partnerju v registrirani istospolni skupnosti, bivšemu zakoncu ali zunajzakonskem partnerju ali partnerju v registrirani istospolni skupnosti, krvnemu sorodniku v ravni vrsti, posvojitelju ali posvojencu, rejniku ali rejencu, skrbniku ali varovancu te osebe ali proti osebi, ki živi s storilcem v skupnem gospodinjstvu, se kršitelj kaznuje z globo od 150.000¹⁵ tolarjev do 300.000 tolarjev« (ZJRM-1, 6. člen). Za nasilništvo, ki je storjeno proti kategorijam oseb, ki bi jih lahko imenovali tudi družinski člani, ZJRM-1 torej predvideva višje najnižje globe, kot za nasilništvo proti drugim kategorijam oseb. Država je s tem tudi na področju prekrškov pokazala, da nasilje v družini potrebuje posebno obravnavo in strožje ukrepanje kot podobno nasilje, ki se zgodi izven družine. To je Vlada, kot predlagatelj zakona v obrazložitvi člena v predlogu zakona, ki ga je posredovala v Državni zbor, tudi jasno zapisala: »Tretji odstavek tega člena posebej varuje družinska, izvenzakonska in sorodstvena razmerja, ki v prejšnjem zakonu niso bila posebej opredeljena (t.i. nasilje v družini). Določbe tega odstavka varujejo osebe pred nasiljem v družini v zaprtih zasebnih prostorih in tudi na javnem kraju« (Vlada RS 2006).

Obravnavanje primerov nasilja v družini je bilo včasih, pred sprejemom KZ-1 in ZJRM-1, težko, ker je prihajalo do prepletanja med nasiljem kot prekrškom in

¹⁴ Preračun v evre je narejen po tečaju zamenjave tolarjev v evre (1 EUR = 239,64 SIT), ki je bil določen z Uredbo Sveta (ES) št. 1086/2006 z dne 11. julija 2006 o spremembi Uredbe (ES) št. 2866/98 o menjalnih razmerjih med eurom in valutami držav članic, ki sprejmejo euro.

¹⁵ 626 EUR.

nasiljem kot kaznivim dejanjem, ki se začne preganjati le na predlog oškodovanca. Prekršek se začne preganjati na predlog policije. V primeru prepleta, kadar se je žrtev odločila za pregon kaznivega dejanja, se je dogajalo, da se je postopek podvajal. V primeru pregona kaznivega dejanja sta se storilec in žrtev pred državnim tožilcem lahko tudi poravnala, medtem ko je sodnik za prekrške postopek v vsakem primeru nadaljeval. Ob tem je potrebno dodati, da je obravnava nasilja v družini tako v kazenskih postopkih kot pred sodnikom za prekrške zahtevna, saj je nasilje zelo težko dokazovati. Pri tem je poseben problem tesna povezanost oziroma sorodstveno razmerje med storilcem in žrtvijo, ki zaradi tega pogosto ne želi pričati (Čas 2006).

Kazensko pravo želi torej nasilje v družini predvsem kaznovati in ga zgolj z grožnjo kaznovanja tudi preprečevati. Upošteva naravo nasilja v družini, da se dogaja v zasebnih prostorih in med osebami, ki so si blizu, je razumljivo, da je delež odkritih in kaznovanih povzročiteljev nasilja v družini nizek. Ko se nasilje izvaja, praviloma ni prič, če pa so, so to drugi družinski člani, ki so verjetno tudi sami žrtve nasilja. Ker se tudi povzročitelji zavedajo, da je verjetnost, da bodo za nasilna dejanja morali odgovarjati, majhna, je tudi učinek odvracanja od nasilja zaradi zakonsko zagrožene kazni toliko manjši. Za učinkovito preprečevanje nasilja v družini so zato potrebni tudi drugi ukrepi, ki morajo biti bolj usmerjeni v zaščito in pomoč žrtvi, namesto, da so osredotočeni le na ravnanje storilca in njegovo kaznovanje. Normativnim ukrepom za zaščito žrtev in preprečevanje nasilja v družini se bomo posvetili v naslednjem poglavju.

5.2 Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)

Zakon o preprečevanju nasilja v družini je v Sloveniji prvi tako imenovani sistemski zakon, ki je z namenom usklajenega delovanja državnih služb in nevladnih organizacij poskušal na enem mestu zaobjeti ukrepe za obravnavo nasilja v družini in hkrati ustvaril pravne podlage za sprejem nacionalnega programa na tem področju, ki bi določil strategije za dolgoročno ravnanje na tem področju, s pomočjo katerega bi lahko pojavnost nasilja v družini zmanjšali.

Za preprečevanje nasilja je nujno potrebna ozaveščenost vseh, zlasti pa tistih, ki se lahko znajdejo v vlogi žrtve. Zаметke nasilnega odnosa morajo znati prepoznati dovolj zgodaj, ko še imajo dovolj moči, da iz njega bodisi izstopijo ali ga začnejo spreminjati. V večini primerov gre, žal, zgolj za preprečevanje nadaljevanja nasilja, saj se žrtve za ukrepanje odločijo običajno takrat, ko postaja nasilni odnos nevzdržen. Ne glede na to, kdaj žrtve pokažejo, da potrebujejo pomoč, morajo državne službe usklajeno in hitro narediti vse, da do nadaljevanja nasilja ne pride. Ko bodo žrtve imele zaupanje, da jih bo »sistem« zaščitil, se bodo lažje odločale za ukrepanje. Zato je pomembno, da vsi, ki prihajajo v stik z žrtvijo, prepoznajo znake nasilnega odnosa, da lahko žrtvi ponudijo pomoč. V naslednjih poglavjih bomo pogledali, kakšna je bila pot ZPND od pobud do sprejema, kateri so bili ključni prepoznani problemi, ki jih zakon naslavlja, kateri so bili argumenti za posamezne rešitve in katere rešitve je sprejeti zakon prinesel.

5.2.1 Podlage in pobude za sprejem

Da Slovenija potrebuje sistemski pristop k obravnavi in preprečevanju nasilja v družini, je prvič celovito opozoril Varuh človekovih pravic, ki je junija 2004 izdal posebno poročilo z naslovom Nasilje v družini – poti do rešitev. Varuh uvodoma navaja kronologijo prizadevanj, da bi na tem področju v Sloveniji naredili korak naprej. Prvi medresorski sestanek vseh pomembnih institucij s področja obravnave nasilja v družini in pomoči žrtvam je bil 8. januarja 2003. Na sestanku so sprejeli več sklepov. Med drugim so poudarili potrebo po multidisciplinarnem pristopu in potrebo po ozaveščanju javnosti, da je nasilje v družini resen družbeni problem. Dogovorili so se, da se naredi temeljit pregled zakonodaje in pripravijo potrebne spremembe, da se bo nadaljevala razprava o posebni zakonski ureditvi obravnave nasilja v družini, ter da je potreben razmislek o nacionalnem programu. Kljub dogovorom pravega odziva večine ministrstev ni bilo, kot »skrajno ignoranco« pa ocenjuje odziv Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve. Varuh je zato dal pobudo, da se pripravi poseben zakon, ki bo celovito uredil obravnavo nasilja v družini. Koordinacijo

naj bi prevzelo Ministrstvo za pravosodje, kjer bi se ustanovila posebna delovna skupina za pripravo predloga zakona. Zakon naj bi uredil naslednje:

- *odstranitev nasilneža iz družine ob ustreznem sodnem varstvu (policija)*
 - *hiter in učinkovit pregon nasilneža (tožilstvo)*
 - *opredelitev specializirane skupine/oddelka na okrožnih sodiščih za družinsko problematiko (zavzel se je za specializacijo, in ne za reformo v smislu ustanovitve družinskih sodišč)*
 - *ustrezno penalno in postpenalno obravnavo nasilnežev (pravosodje, centri za socialno delo)*
 - *psihosocialno obravnavo nasilneža in žrtev (centri za socialno delo, nevladne organizacije)*
 - *prijavno dolžnost (zdravniki, učitelji, vzgojitelji, zdravstvena nega)*
 - *koordinacijo in sistem dela in obveščanja med posameznimi resorji*
- (Varuh človekovih pravic 2004, 7–8).

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve še naprej ni kazalo želje po sodelovanju in je šele po intervencijah varuha sploh odgovarjalo na dopise. Kasneje je varuha obvestilo, da se posebni zakon o preprečevanju nasilja v družini že pripravlja, vendar do predloga zakona ni prišlo (Varuh človekovih pravic 2004).

Ob kronologiji dodajanja, ki popiše potek dogovarjanj o izboljšanju ureditve na področju preprečevanja nasilja v družini na pobudo varuha, je pomemben del poročila tudi pripoved žrtve, ki podrobno opisuje kalvarijo žrtve, ko se mora prebijati skozi nerazumevanje državnih organov in nosilcev javnih pooblastil ter neurejeno zakonodajo in postopke, od prijave nasilja do postopkov razveze in boja za dodelitev otrok. Pripoved torej pomeni prikaz primera, kjer celoten sistem zataji - žrtvi ne daje posebne obravnave, institucije delujejo nepovezano, postopki niso jasno ali sploh niso predpisani, pooblastila organov in nabor ukrepov niso določeni, strokovni delavci imajo premalo specialnih znanj in ni na voljo ustreznih programov za obravnavo žrtev in povzročiteljev. Drugi del

poročila predstavljajo prispevki strokovnjakov različnih strok, ki se z nasiljem v družini ali njegovimi posledicami srečujejo pri svojem delu, in strokovnjakov, ki nasilje v družini obravnavajo s teoretskega vidika. V tem delu je prav tako opis stanja na posameznih področjih in hkrati predlogi za rešitev.

Posebno poročilo varuha je 22. februarja 2005 obravnaval tudi Državni zbor in ob obravnavi sprejel naslednje priporočilo::

Nasilje v družini je odraz širših družbenih razmer in kot tako resen družbeni problem, ki ga je mogoče celovito reševati le na nacionalni ravni. Zato Državni zbor Republike Slovenije poziva Vlado Republike Slovenije, da se opredeli do ugotovitev v Posebnem poročilu Varuha človekovih pravic Nasilje v družini – poti do rešitev in čim prej pripravi predlog zakona o preprečevanju nasilja v družini ter medresorsko usklajen program reševanja te problematike, s katerim seznanil državni zbor (Priporočilo, sprejeto ob obravnavi Posebnega poročila Varuha človekovih pravic Nasilje v družini - poti do rešitev 2005).

Državni zbor je v priporočilu torej sledil prizadevanjem in predlogom varuha in je vlado pozval k sistemskemu pristopu, in sicer s pripravo ustreznega zakona in hkrati priprave programa reševanja problematike. Kot bomo videli v nadaljevanju, je bil zakon sprejet skoraj natanko tri leta po sprejemu priporočila in malo manj kot pet let od sporočila Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, da predlog zakona že pripravlja. Iz tega lahko sklepamo, da sta bila priprava in usklajevanje zahtevna, ali pa ta tema ni bila zelo visoko na seznamu prednostnih nalog. Glede na nezainteresiranost ministrstva za sodelovanje pri prizadevanjih varuha za iskanje rešitev, bi prej stavili na slednje.

5.2.1 Postopek sprejemanja ZPND v DZ

Vlada je določila besedilo Predloga Zakona o preprečevanju nasilja v družini na seji 20. septembra 2007 in ga poslala v obravnavo Državnemu zboru. Nosilno

ministrstvo je bilo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, katerega predstavniki so bili tudi določeni za sodelovanje na sejah Državnega zbora in delovnih teles (Vlada RS 2007).

V Uvodu Predloga ZPND Vlada v skladu s takrat veljavnim Poslovnikom Državnega zbora¹⁶ opiše:

- oceno stanja in razloge za sprejem zakona,
- cilje, načela in poglobitve rešitve predloga zakona,
- oceno finančnih posledic predloga zakona za državni proračun in druga javna finančna sredstva,
- navedbo, da so sredstva za izvajanje zakona v državnem proračunu zagotovljena, če predlog zakona predvideva porabo proračunskih sredstev v obdobju, za katerega je bil državni proračun že sprejet,
- prikaz ureditve v drugih pravnih sistemih in prilagojenosti predlagane ureditve pravu Evropske unije; prikaz ureditve v drugih pravnih sistemih mora vsebovati prikaz ureditve v najmanj treh pravnih sistemih držav članic Evropske unije,
- druge posledice, ki jih bo imel sprejem zakona (PoDZ-1-UPB1, 115. člen).

Pod oceno stanja Vlada navaja, da obseg nasilja v družini ocenjuje zlasti na podlagi tujih raziskav, ki kažejo, da je približno petina žensk in otrok žrtev nasilja v družini. Tudi Vlada poudarja, da je nasilje v družini na sploh težko meriti, ker se ga večina ne prijavi, dogaja se večinoma v zasebnih stanovanjskih prostorih, hkrati pa ni enotne definicije, kaj sploh štejemo pod nasilje v družini. Vlada zato podatke o obsegu nasilja črpa iz uradnih policijskih evidenc, kjer policija pri vsakem zaznanem kaznivem dejanju zabeleži tudi razmerje med povzročiteljem in žrtvijo nasilja. Naslednji vir informacij o nasilju v družini so statistike nevladnih informacij, in sicer Vlada konkretno navaja le število klicev na telefon Društva SOS za ženske in otroke – žrtve nasilja. Kot zadnji vir Vlada navaja še raziskavo nasilja v družini, ki jo je naročilo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve v letu 2005 izvedlo Znanstveno-raziskovalno

¹⁶Pri pregledu sprejemanja ZPND v DZ bomo upoštevali takrat veljavna postopkovna določila. Poslovník Državnega zbora se je namreč kasneje še spreminjal.

središče Univerze na Primorskem v okviru projekta »Analiza družinskega nasilja v Sloveniji – predlogi preventive in ukrepov« (Vlada RS 2007). Podatke o pojavnosti nasilja v družini smo v nalogi podrobneje predstavili v tretjem poglavju.

Vlada nadalje v oceni stanja povzema obstoječe rešitve v predpisih, ki so namenjeni obravnavi nasilja v družini ali zaščiti žrtve. Pri tem opozarja, da posamične vidike nasilja v družini urejajo predpisi različnih področij. Žrtev mora zato sprožati različne pravne postopke za ureditev nevzdržnih razmer, ki jih povzroča nasilje v družini, ob tem pa potrebuje strokovno institucijo, ki bi koordinirala delo drugih organov in organizacij pri zagotavljanju pomoči žrtvi. Ravno neusklajenost zakonodaje in neenotnost pri delu institucij sta po mnenju Vlade temeljna razloga za sprejem ZPND. Ključna je še potreba po enotni opredelitvi nasilja v družini in temeljnih načel za obravnavanje žrtev (Vlada RS 2007).

Temeljna načela predloga zakona glede na obrazložitev Vlade (2007) so hitra pomoč institucij in enaka obravnava vseh žrtev ne glede na osebne okoliščine, posebno varstvo otrok, sorazmernost ukrepov glede na ogroženost žrtve, stalno usposabljanje kadra, multidisciplinarni pristop, zagotavljanje brezplačne pravne pomoči in psihične opore žrtvi ter varovanje osebnih podatkov. Sprejem zakona naj ne bi imel znatnih finančnih posledic, skupno le 342.000 EUR letno, od tega največ za nove zaposlitve na centrih za socialno delo in v varnih hišah, manjši delež pa za zagotavljanje brezplačne pravne pomoči.

Poslovnik Državnega zbora glede obravnave predloga zakona določa, da se prva obravnava zakona opravi s posredovanjem zakona poslancem (PoDZ-1-UPB1,121. člen). Izjema je, če najmanj deset poslancev v 15 dneh po posredovanju predloga zakona poslancem zahteva, da Državni zbor opravi ti. splošno razpravo o predlogu zakona, tj. o razlogih, ki zahtevajo sprejem zakona ter o načelih, ciljih in poglobitvenih rešitvah predloga zakona (PoDZ-1-UPB1,121. člen). Razprava se opravi na plenarni seji Državnega zbora, poslanci pa lahko

precej prosto razpravljajo o obravnavani temi. V kasnejših obravnavah je možnosti za splošno razpravo veliko manj, saj je praviloma omejena na posamezne člene predloga zakona. V primeru predloga ZPND zahteve za splošno razpravo ni bilo, čeprav je ob sprejemanju ti. sistemskih zakonov kar običajna. Glede razlogov, zakaj do nje ni prišlo, lahko le ugibamo. Bodisi so bili poslanci zelo zadovoljni s pripravljenim predlogom zakona in obrazložitvami ali pa so ocenili, da tema ne potrebuje splošne razprave.

V nadaljnjem postopku sprejemanja zakona lahko svoje mnenje oziroma pripombe tako pisno kot kasneje na pristojnem odboru tudi ustno izrazi zainteresirana javnost, zlasti organizacije civilne družbe, mnenje o predlogu zakona lahko poda tudi Državni svet ali njegove komisije. K predlogu ZPND je pripombe poslalo pet nevladnih organizacij in mnenje Komisija Državnega sveta za družbene dejavnosti. Nekaterne nevladne organizacije so predlog zakona zgolj podprle (Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja 2007 in Družinska pobuda - društvo za družini naklonjeno družbo 2007), nekatere pa so predlagale posamezne dopolnitve predloga zakona (Društvo gibalno oviranih invalidov Slovenije – Vizija, Društvo Ostržek, Mirovni inštitut). Med slednjimi so bili najbolj kritični v Društvu Ostržek, ki so različne pripombe posredovali dvakrat, in kjer so ocenili, da zakon predlaga drastične, ustavno sporne ukrepe, kjer sploh ni jasno, kdo bo ugotavljal status žrtve in povzročitelja. Predlagali so tudi, da se v zakonu določi, da se za nasilje v družini ne šteje, kadar je nasilje v družini uporabljeno medsebojno med odraslimi družinskimi člani (Društvo Ostržek 2007). Pomemben prispevek je dalo Društvo gibalno oviranih invalidov Slovenije – Vizija, ki je predlagalo, da se v zakon dodajo členi, ki bi določali sprejem nacionalnega plana o preprečevanju nasilja v družini in akcijskih načrtov (Društvo gibalno oviranih invalidov Slovenije – Vizija 2007), kar je bilo kasneje tudi dodano v zakon. Mirovni inštitut (2007) je predlagal le spremembo dveh predlaganih členov, in sicer obvezno prijavo suma nasilja v družini, ne glede na to ali se odrasla žrtev strinja ali ne, ter kot dodatni ukrep sodišča možnost napotitve povzročitelja v ustrezne programe.

Predlog zakona je posebej podprla Komisija Državnega sveta za družbene dejavnosti (2007), ki je v svojem mnenju zapisala, da podpira predlog zakona, da ocenjuje, da se bodo s sprejetjem predlaganega zakona v razreševanje problematike nasilja bolj usklajeno vključile vse institucije, ki se ukvarjajo z nasiljem in da pričakuje tudi hitrejše reševanje na sodiščih in povečanje števila družinskih sodišč. Posebej je podprla predlagano določilo o prepustitvi stanovanja žrtvi. Opozorila je še, da bi bilo potrebno bolje opredeliti otroka kot družinskega člana, saj naj bi z zakonom pred nasiljem posebej varovali otroke. Hkrati je opozorila še na pripombe Društva Ostržek in Ministrstvu za delo družino in socialne zadeve predlagala, da jih ponovno preuči in poskuša vgraditi v predlog zakona.

Poslovník Državnega zbora določa, da ima Državni zbor zakonodajno-pravno službo, ki da mnenje o skladnosti predlogov zakonov, drugih aktov in amandmajev z ustavo in pravnim sistemom ter o zakonodajno-tehničnih vidikih predlogov (PoDZ-1-UPB1,121. člen). Zakonodajno-pravna služba je mnenje k predlogu zakona podala in v njem nanizala pripombe po posameznih členih. Nekaj izmed pripomb je tehnične narave, kjer gre predvsem za izboljšanje dikcije posamezni določil ali členov zakona ter poenotenje uporabe pojmov. Navedimo pa nekaj pripomb, ki so tudi vsebinske. Zakonodajno-pravna služba je tako opozorila, da bi bilo smiselno v člen, ki govori o posebnem varstvu otrok pred nasiljem in posebni skrbi za starejše osebe in invalide, vključiti tudi posebno skrb za osebe, ki zaradi osebnih okoliščin ne morejo same skrbeti zase. Precej pripomb je Zakonodajno-pravna služba imela na predlagano ureditev prepustitve stanovanja žrtvi v izključno uporabo, saj je menila, da bi bilo treba urediti še, kdo nosi breme stroškov stanovanja v času izključne uporabe, hkrati je opozorila, da bi lahko bila določba o časovno neomejeni prepustitvi stanovanja tudi ustavno sporna (Zakonodajno-pravna služba 2007).

V skladu z 41. členom Poslovníka DZ, ki določa, da lahko delovna telesa, ki zadeve ne obravnavajo kot matična delovna telesa, le-te obravnavajo kot zainteresirana delovna telesa, je Predlog zakona o preprečevanju nasilja v

družini obravnavala tudi Komisija DZ za peticije ter človekove pravice in enake možnosti. Komisija je soglasno sprejela mnenje, da je predlog zakona primeren za nadaljnjo obravnavo. V mnenju je Odboru za delo, družino, socialne zadeve in invalide priporočila, naj sprejme amandmaje, ki bodo sledili pripombam Zakonodajno-pravne službe in nevladnih organizacij (Komisija DZ za peticije ter človekove pravice in enake možnosti 2007). Če upoštevamo, da so bile pripombe nevladnih organizacij v nekaterih primerih popolnoma neskladne med sabo, je vprašanje, kako bi lahko odbor takšno priporočilo v celoti sploh upošteval.

K predlogu ZPND je bilo v poslovnem roku pred sejo Odbora DZ za delo, družino, socialne zadeve in invalide, ki je predlog zakona obravnaval kot matično delovno telo, vloženi 23 amandmajev, od tega so jih 12 vložile opozicijske poslanske skupine oziroma posamezni poslanki, 11 pa skupaj poslanske skupine koalicije. Koalicijski amandmaji so bili večinoma pripravljene na podlagi mnenja Zakonodajno-pravne službe, opozicijski pa so sledili predvsem pripombam in predlogom, ki so jih posredovale nevladne organizacije. Odbor za delo, družino, socialne zadeve in invalide je v okviru 2. obravnave zakona na matičnem delovnem telesu sprejel vse amandmaje koalicijskih poslanskih skupin, razen enega, ki je postal brezpredmeten zaradi sprejetega amandmaja odbora, in tri amandmaje opozicije. Med slednjimi velja izpostaviti zlasti amandma, s katerim so bili v zakon dodani trije člani, ki določajo sprejem posebne resolucije o preprečevanju nasilja v družini in akcijskih načrtov ter urejajo način poročanja o njihovem uresničevanju. Odbor je v skladu s 138. členom Poslovnika DZ, ki v osmem odstavku določa, da lahko matično delovno telo sprejme tudi svoj amandma, sprejel pet svojih amandmajev, ki so bili predvsem tehnične narave na podlagi pripomb Zakonodajno-pravne službe v posredovanem mnenju ali podanih ustno na seji. Kot vsebinsko pomembnejšega bi izpostavil amandma, ki je v zakon vnesel določilo, da žrtev v času izključne uporabe stanovanja nosi stroške redne uporabe stanovanja.

V nadaljevanju obravnave je bilo v okviru druge obravnave zakona na plenarni seji Državnega zbora vloženi skupno 11 amandmajev, vendar je šlo pri dveh členih za tri alternativne amandmaje istega predlagatelja. Sprejeta sta bila oba koalicijska amandmaja, ki sta nebitveno spremenila člena glede resolucije in akcijskega načrta. Med amandmaji, ki so jih vložile poslanske skupine opozicije, sta bila sprejeta dva amandmaja. Med njima je pomemben amandma, ki je med razloge, zaradi katerih lahko sodišče povzročitelju nasilja prepove posamezna ravnanja, dodala razlog, če povzročitelj nasilja žrtev proti njeni izrecni volji protipravno nadleguje z uporabo oziroma objavljanjem vseh osebnih podatkov žrtve, sodnih spisov in osebnih zapisov na svetovnem medmrežju. V tretji obravnavi zakona ni bilo več amandmajev in Državni zbor je glasoval le še o zakonu v celoti. Izmed 82 prisotnih poslancev je zakon podprlo 81 poslancev, nihče ni bil proti. Pri glasovanju se ni opredelil le bivši minister za delo, družino in socialne zadeve Janez Drobnič, ki je bil s položaja ministra razrešen le slabo leto prej, preden je Vlada predlog ZPND posredovala DZ.

5.2.2 Sprejeti ZPND

Zakon o preprečevanju nasilja v družini je bil objavljen v Uradnem listu 15. februarja 2008, veljati je začel petnajsti dan po objavi. ZPND od sprejema ni bil spremenjen ali dopolnjen. Ravno v času nastajanja te naloge je na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti v pripravi in usklajevanju predlog novele ZPND. MDDSZ je namreč 1. februarja 2016 v javno razpravo posredoval predlog novele ZPND. Vsebino predlagane novele bomo obravnavali kasneje, v nadaljevanju pogledimo, katere so ključne rešitve v sprejetem (in veljavnem) zakonu.

Zakon določa vlogo in naloge organov in organizacij (državnih organov, nosilcev javnih pooblastil, izvajalcev javnih služb, organov samoupravnih lokalnih skupnosti) in nevladnih organizacij pri obravnavanju nasilja v družini ter določa ukrepe za varstvo žrtev nasilja v družini (ZPND, 1. člen). Za potrebe uporabe zakona sta ključna 2. in 3. člen, ki opredeljujeta družinske člane in

oblike nasilja. Govorita torej o tem, kakšno mora biti razmerje med osebami, med katerimi prihaja do nasilja, da lahko govorimo o nasilju v družini, in katera ravnanja med temi osebami so takšna, da govorimo o nasilju.

Za družinske člane v skladu z 2. členom ZPND štejejo:

- (bivši) zakonec ali zunajzakonski partner,
- (bivši) partner v registrirani istospolni partnerski skupnosti,
- krvni sorodnik v ravni vrsti,
- krvni sorodniki v stranski vrsti do vštetega tretjega kolena,
- sorodnik po svaštvu do vštetega drugega kolena,
- posvojitelj in posvojenec,
- rejnik in rejenc,
- skrbnik in varovanec,
- osebe, ki imajo skupnega otroka,
- osebe, ki živijo v skupnem gospodinjstvu (ZPND, 2. člen).

Kot vidimo, zakon zelo široko zajema osebe, ki štejejo za družinske člane oziroma med katerimi lahko prihaja do nasilja, ki ga lahko štejemo za nasilje v družini. Zajete so različne oblike partnerskih odnosov, sorodstvo in različne oblike starševskih oziroma skrbniških razmerij.

Poglejmo še, kaj zakon šteje kot nasilje v družini. Opredelitev je zajeta v prvem odstavku 3. členu ZPND in se glasi: »Nasilje v družini je vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu oziroma zanemarjanje družinskega člana ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročitelja nasilja« (ZPND, 3. člen).

V 3. členu ZPND so nadalje vse navedene oblike nasilja podrobneje opredeljene:

Fizično nasilje je vsaka uporaba fizične sile, ki pri družinskem članu povzroči bolečino, strah ali ponižanje, ne glede na to, ali so nastale poškodbe.

Spolno nasilje so ravnanja s spolno vsebino, ki jim družinski član nasprotuje, je vanje prisiljen ali zaradi svoje stopnje razvoja ne razume njihovega pomena.

Psihično nasilje so ravnanja, s katerimi povzročitelj nasilja pri družinskem članu povzroči strah, ponižanje, občutek manjvrednosti, ogroženosti in druge duševne stiske.

Ekonomsko nasilje je neupravičeno nadzorovanje ali omejevanje družinskega člana pri razpolaganju z dohodki oziroma upravljanju s premoženjem, s katerim družinski član samostojno razpolaga oziroma upravlja ali neupravičeno omejevanje razpolaganja oziroma upravljanja s skupnim premoženjem družinskih članov.

Zanemarjanje je oblika nasilja, kadar oseba opušča dolžno skrb za družinskega člana, ki jo potrebuje zaradi bolezni, invalidnosti, starosti, razvojnih ali drugih osebnih okoliščin (ZPND, 3. člen).

Tako kot zakon na široko opredeljuje družinske člane, tudi precej široko opredeljuje različne oblike nasilja v družini. Glede na do sedaj predstavljene definicije nasilja v družini, lahko ugotovimo, da definicija v ZPND opredeljuje nasilje ter povzročitelje in žrtve nasilja širše kot večina ostalih definicij. Zlasti ekonomsko nasilje in zanemarjanje sta obliki nasilja, ki v večini ostalih opredelitev nista prisotni. Med družinskimi člani prav tako običajno ne najdemo tako natančno opredeljenih razmerij kot v ZPND, zlasti pa ne najdemo npr. rejnikov in rejencev. Po drugi strani definicija družinskih članov v ZPND ne vključuje partnerjev, ki niso v zakonski zvezi ali izvenzakonski skupnosti, temveč so v intimni skupnosti šele kratek čas. Za razliko od tega ameriške

definicije in predpisi praviloma med oblike nasilja v družini vključujejo nasilje na zmenkih. Med oblikami nasilja bi glede na ostale definicije in tudi slovensko zakonodajo (npr. Kazenski zakonik) bi pričakovali še omembo zalezovanja kot oblike nasilja, čeprav bi morda lahko zalezovanje razumeli kot obliko psihičnega nasilja, tj. kot ravnanje, ki pri žrtvi povzroča občutek strahu ali ogroženosti.

ZPND v 4. členu določa, da otrok uživa posebno varstvo pred nasiljem in se šteje, da je žrtev nasilja, če je zgolj prisoten pri izvajanju nasilja ali živi v okolju, kjer se nasilje izvaja. Za starejše osebe, invalide in osebe, ki zaradi osebnih okoliščin niso sposobne skrbeti zase, ZPND določa posebno skrb pri obravnavanju in nudenju pomoči žrtvi (ZPND, 4. člen). Eden ključnih členov, ki določa tudi ukrepanje na podlagi ZPND, je 5. člen, ki določa, da so organi in organizacije »dolžni izvesti vse postopke in ukrepe, ki so potrebni za zaščito žrtve glede na stopnjo njene ogroženosti in zaščito njenih koristi in pri tem zagotoviti spoštovanje integritete žrtve. Če je žrtev nasilja otrok, imajo koristi in pravice otroka prednost pred koristmi in pravicami drugih udeleženk oziroma udeležencev postopka« (ZPND, 5. člen). Glavni pomen tega člena je v tem, da kot eno temeljnih načel uvaja v zakon načelo sorazmernosti. Slednje je nujno, ker so opredelitve oblik nasilja v družini v zakonu zelo široke in zajemajo tako hujše oblike ogrožanja kot tudi enkratna ravnanja. Zaradi tega je potrebno zagotoviti, da je odziv državnih organov na nasilje v družini sorazmeren s težo nasilnega dejanja in stopnje ogroženosti žrtve. Cilja sorazmernosti po ZPND sta, da žrtev ustrezno zaščitijo in organom hkrati postavlja omejitve pri poseganju v družino oziroma v medsebojne odnose posameznikov. Načelo sorazmernosti tako posameznike varuje pred nepotrebnim poseganjem države v njihove pravice (Filipčič 2008).

Pomembno določilo ZPND je tudi v 6. členu, ki govori o dolžnosti prijave nasilja: »Organi in organizacije ter nevladne organizacije, ki pri svojem delu izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje, so dolžni o tem takoj obvestiti center za socialno delo, razen v primeru, če žrtev temu izrecno nasprotuje in ne gre za sum storitve kaznivega dejanja, ki se preganja

po uradni dolžnosti« (ZPND, 6. člen). Filipčič (2010) ob tem opozarja, da vzpostavljamo vedno bolj paternalistični odnos do žrtve in ji ne omogočamo, da se sama odloči, ali bo nasilje prijavila ali ne. Še posebej po sprejetju KZ-1, ko so vse oblike nasilja v družini postale pregonljive po uradni dolžnosti, je potrebno v skladu s tem členom nasilje v družini prijaviti, ne glede na to, ali to žrtev želi ali ne. Namen določila o dolžnosti prijave, da se o nasilju obvesti center za socialno delo, je bil v tem, da se žrtvi pomaga in se jo opolnomoči, da se bo zmogla sama odločiti. Ker pa gre za kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, je center za socialno delo dolžan nasilje prijaviti policiji. Posledica je uvedba kazenskega postopka, tudi če žrtev tega noče (ibid.). Da je v sedanjem času problem pristopa k obravnavi nasilja v družini ravno v nezadostnem spoštovanju volje in želja trpinčenih žensk, opozarja tudi nemška strokovnjakinja za nasilje v družini Carol Hagemann-White (Delo 2016, 30. april). Še ostrejši je zakon glede prijave nasilja v družini, če gre za sum, da je žrtev nasilja otrok. V tem primeru je dolžan vsakdo, zlasti pa strokovni delavci oziroma delavke v zdravstvu ter osebje vzgojno-varstvenih in vzgojno-izobraževalnih zavodov, ne glede na določbe o varovanju poklicne skrivnosti takoj obvestiti center za socialno delo, policijo ali državno tožilstvo (ZPND, 6. člen).

ZPND žrtvi omogoča, da si izbere spremljevalca, ki jo lahko spremlja v vseh postopkih, povezanih z nasiljem. Pri tem je dovolj, da žrtev ustno pove, da jo določena oseba spremlja. Spremljevalec ne more biti povzročitelj nasilja (ZPND, 7. člen). Zakon je predvidel tudi, da ima žrtev pravico do zagovornika, ki v skladu s posebnimi predpisi ščiti žrtvine koristi v postopkih in aktivnostih, ki jo zadevajo (ZPND, 8. člen). Pogoji za začetek izvajanja tega člena je sprejetje posebnega zakona, ki bo uredil pravico žrtev do zagovornika (ZPND, 34. člen). Žal posebnega zakona še vedno ni, zato žrtve zagovornika še vedno nimajo. Zakon izrecno določa prepoved posredovanja podatkov o povzročitelju in žrtvi javnosti brez soglasja žrtve. Posebno zaščito v tem pogledu ponovno uživajo otroci, saj je izrecno določeno, da so starši ali otrokov skrbnik, rejnik, posvojitelj

dolžni v okviru izvajanja skrbi za otroka tega varovati pred izpostavljanjem javnosti (ZPND, 9. člen).

Z vidika namena ZPND, da je potrebno bolj povezati delovanje institucij pri preprečevanju in obravnavi nasilja v družini, je pomembno določilo 10. člena, ki določa, da so organi in organizacije ter nevladne organizacije dolžne v okviru zakonitih in drugih predpisov določenimi nalogami in pooblastili prednostno obravnavati primere nasilja, zagotavljati medsebojno obveščanje in pomoč z namenom preprečevanja in odkrivanja nasilja, odpravljanja vzrokov ter nudenja pomoči žrtvi pri vzpostavitvi pogojev za varno življenje. V ta namen mora minister pristojen za delo, družino in socialne zadeve, natančneje določiti postopke medsebojnega obveščanja in nudenja pomoči, pristojni ministri za delovanje policije, zdravstvenih organizacij, socialno-varstvenih in vzgojno-izobraževalnih zavodov, pa pravila in postopke, ki zagotavljajo usklajeno delovanje organov in organizacij, in ki jih morajo organi in organizacije z navedenih področij upoštevati pri obravnavanju primerov nasilja (ZPND, 10. člen).

Na podlagi 10. člena ZPND so bili tako izdani štirje pravilniki. Najprej je bil sprejet Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini, ki sicer vključuje vsebine več podzakonskih aktov, ki jih ZPND zahteva. Pravilnik določa, da koordinacijo medinstitucionalnega sodelovanja vodi krajevno pristojni center za socialno delo (2. člen). Posebej poudari tudi, da je z žrtvami nasilja treba ravnati obzirno in spoštovati njihovo dostojanstvo (3. člen). Vsem organom nalaga, da morajo ob zaznavi nasilja v štiriindvajsetih urah po seznanitvi z okoliščinami obvestiti center za socialno delo (4. člen). Pravilnik podrobno določa način komuniciranja med organi ter naloge centra za socialno delo po prejemu obvestila.

Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode določa ravnanje zaposlenih v javnih vzgojno-izobraževalnih zavodih in zasebnih

vzgojno-izobraževalnih zavodih, ki izvajajo javno veljaven program, ob zaznavi nasilja nad otrokom v družini, oblike pomoči otroku, ki je žrtev nasilja, ter sodelovanje vzgojno-izobraževalnih zavodov z državnimi organi, nosilci javnih pooblastil in izvajalci javnih služb v primeru nasilja družini. Izrecno določa, da je za ravnanje zaposlenih v vzgojno-izobraževalnih zavodih na podlagi tega pravilnika odgovoren ravnatelj (1. člen).

Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini določa pravila in postopke obveščanja in sodelovanja policije z organi in organizacijami pri obravnavi primerov nasilja v družini in pravila za usklajeno delovanje s centri za socialno delo ter ureja usposabljanje policistov in kriminalistov za področje nasilja v družini (1. člen). Tako med drugim določa, v katerih primerih policija obvesti center za socialno delo, ko zazna nasilje v družini, katere informacije mora obvestilo vsebovati, način sodelovanja v primerih neposredne ogroženosti in podobno.

Kot zadnji je bil na podlagi 10. člena ZPND sprejet Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti. Določa, da se nasilje v družini obravnava kot pomemben zdravstveni problem, pri katerem žrtve nasilja utrpijo kratkotrajne ali dolgotrajne fizične oziroma psihične posledice na zdravju. Zdravstvenim delavcem nalaga, da pri obravnavi nasilja v družini ravnajo spoštljivo in sočutno z žrtvami nasilja in jih ne obsojajo, njihovo zdravje in varnost pa sta na prvem mestu. Kot sestavni del obravnave nasilja v družini pravilnik navaja psihološko podporo, svetovanje, posredovanje informacij o drugih oblikah pomoči žrtvam nasilja in postopke obveščanja o nasilju v družini (2. člen).

V 10. členu ZPND je nadalje določeno, da se morajo strokovni delavci, ki so zadolženi za opravljanje nalog na področju nasilja, obvezno redno izobraževati s področja nasilja. Odgovorne osebe v organih in organizacijah ter nevladne organizacije so dolžne zagotoviti usposabljanje vseh strokovnih delavcev, ki se v okviru svojega dela srečujejo z žrtvami oziroma povzročitelji nasilja. Člen sicer

določa še, da Center za izobraževanje v pravosodju med izobraževalne vsebine uvrsti področje nasilja v družini, ni pa določeno obvezno redno usposabljanje za sodnike, tožilce in drugi pravosodne delavce, ki obravnavajo nasilje v družini.

ZPND je kot pomembno novost prinesel zahtevo, da ministrstvo, pristojno za delo, družino in socialne zadeve, v sodelovanju z drugimi ministrstvi pripravi nacionalni program preprečevanja nasilja v družini, ki ga nato na predlog vlade sprejme Državni zbor za obdobje petih let (ZPND, 11. člen). Dodatno mora vlada sprejeti še dvoletne akcijske načrte kot izvedbene akte nacionalnega programa, ki za posamezno področje opredelijo potrebne aktivnosti (ZPND, 12. člen), ter vsaki dve leti Državnemu zboru poročati o izvajanju nacionalnega programa z navedbo ukrepov in aktivnosti izvedenih v poročanem obdobju (ZPND, 13. člen). ZPND v prehodnih določbah določa, da vlada Državnemu zboru predloži nacionalni program najkasneje v enem letu po uveljavitvi zakona. Na podlagi 11. člena ZPND je Državni zbor maja 2009 sprejel Resolucijo o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014 (ReNPPND0914), katere vsebino bomo podrobneje obravnavali kasneje. Kot smo že navedli, so bili navedeni členi, ki določajo sprejem nacionalnega programa in akcijskih načrtov ter poročanje, v ZPND dodani na pobudo Društva gibalno oviranih invalidov Slovenije – Vizija in na njihovi podlagi vloženih amandmajev opozicije.

V nadaljevanju ZPND so nato določene naloge oziroma možni ukrepi posameznih organov in nevladnih organizacij pri obravnavi nasilja v družini. Glavno koordinativno nalogo pri obravnavi nasilja v družini in ukrepih za pomoč žrtvi je ZPND naložil centrom za socialno delo. Center za socialno delo tako nudi žrtvi in povzročitelju nasilja storitve po zakonu, ki ureja socialno varstvo, pri čemer je cilj obravnavanja odprava neposredne ogroženosti in skrb za žrtvino dolgoročno varnost, z odpravo vzrokov oziroma okoliščin, v katerih prihaja do nasilja, prek reševanja njenih socialnih in materialnih pogojev bivanja, povzročitelja nasilja pa lahko napoti v ustrezne izobraževalne, psihosocialne in zdravstvene programe, ki jih izvajajo organi in organizacije ter nevladne

organizacije (ZPND, 14. člen). Izhajajoč iz enega temeljnih namenov ZPND, tj. zagotovitve ustrezne koordinacije med organi, ki v okviru svojega dela in nalog obravnavajo primere nasilja v družini, je zlasti pomembno določilo, ki določa, da se pri centru za socialno delo za obravnavanje nasilja v družini ustanovi multidisciplinarni tim. Podrobneje je sestava in način dela multidisciplinarnega tima določena v že omenjenem Pravilniku o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini. Le-ta določa, da koordinacijo medinstitucionalnega sodelovanja, katerega oblika je tudi obravnava posameznega primera nasilja v družini v okviru multidisciplinarnega tima, vodi krajevno pristojen center za socialno delo (2. člen). Center za socialno delo takoj po prejemu informacije o nasilju v družini prouči okoliščine primera ter zbere vse znane informacije, s katerimi že razpolaga. Na podlagi zbranih informacij izdelava oceno ogroženosti žrtve in oceni potrebo po pripravi načrta pomoči žrtvi (6. člen). Če strokovni delavec centra za socialno delo, ki je nosilec primera, presodi, da je za sprejem ocene o potrebnosti izdelave načrta pomoči žrtvi ali za njegovo oblikovanje in izvajanje potrebno sodelovanje drugih organov, da je pri tem potrebno sodelovanje drugih organov, se oblikuje multidisciplinarni tim za obravnavanje nasilja v družini. Sestavlja ga skupina strokovnjakov z namenom zagotoviti celovito pomoč in zaščito posamezni žrtvi. Organi, ki jih center za socialno delo pozove k sodelovanju v timu v konkretnem primeru, so se na vabilo centra za socialno delo dolžni odzvati in določiti predstavnika, ki bo član tima (8. člen), in zagotoviti, da se bodo sklepi, sprejeti na sejah tima, uresničevali (9. člen). Naloge multidisciplinarnega tima za obravnavanje nasilja v družini, ki so usmerjene v zagotovitev dolgoročne varnosti žrtve, so izmenjava informacij za razjasnitev okoliščin, usklajevanje aktivnosti, seznanitev žrtve z vsemi oblikami pomoči, ki jih nudijo organi, izdelava načrta pomoči žrtvi in spremljanje njegovega izvajanja, če je to glede na izdelano oceno ogroženosti žrtve potrebno, nudenje najustreznejše zaščite žrtvi in sprejemanje odločitev z namenom izvajanja pomoči (7. člen). Ključni dokument, ki ga multidisciplinarni tim sprejme, je načrt pomoči žrtvi, ki ga oblikuje skupaj z žrtvijo. Ali je potrebno oblikovati načrt pomoči žrtvi, oceni center za socialno delo po proučitvi okoliščin

primera. Načrt pomoči oblikuje, če je za vzpostavitev varnega okolja žrtve potrebno dlje časa trajajoče ukrepanje oziroma je potrebnih več ukrepov pomoči in v drugih primerih, če oceni, da je to potrebno. »Če je žrtev nasilja otrok, se v načrtu pomoči predvidijo tudi ukrepi za varstvo otroka po predpisih, ki urejajo družinska razmerja« (ZPND, 15. člen).

Za nevladne organizacije s področja obravnave in zaščite proti nasilju je ZPND določil, da v okviru svojih programov nudijo zaščito in psihosocialno pomoč žrtvam, organizirajo programe za obravnavo povzročiteljev nasilja, sodelujejo z organi in organizacijami z različnih področij (policija, tožilstvo, sodišče, center za socialno delo, zdravstvene organizacije, vzgojno-izobraževalni zavodi) in se vključujejo tudi v neposredno izvedbo ukrepov za zaščito žrtve (ZPND, 17. člen). Kot smo navedli že prej, so tudi nevladne organizacije dolžne obvestiti center za socialno delo, če pri svojem delu izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje (ZPND, 6. člen), prav tako so dolžne zagotoviti usposabljanje vseh strokovnih delavcev, ki se v okviru svojega dela srečujejo z žrtvami oziroma povzročitelji nasilja (ZPND, 10. člen).

Organizacije s področja vzgoje in izobraževanja ter zdravstva po ZPND nimajo posebej opredeljenih nalog. Njihova vloga se kaže predvsem pri dolžnosti prijave zaznanih sumov nasilja v družini in posredno sodelovanje v multidisciplinarnem timu, če jih center za socialno delo povabi k sodelovanju. Da bi se lahko uspešno odzvali, ko zaznajo nasilje v družini, oziroma da bi ga sploh pravočasno zaznali, je potrebno strokovne delavce navedenih organizacij ves čas ustrezno usposablјati, kar, kot smo že navedli, ZPND prav tako predvideva.

ZPND ne določa posebnih pooblastil policije pri obravnavi nasilja v družini. V 18. členu je navedeno le, da »p/policija varuje življenje in zagotavlja osebno varnost žrtve v skladu s predpisi, ki urejajo delovanje policije. Na prošnjo žrtve policija zagotovi žrtvi varnost ob vstopu v stanovanjske prostore, v katerih prebiva, da lahko iz njih vzame stvari, ki so potrebne za zagotavljanje njenih

osnovnih življenjskih potreb in osnovnih življenjskih potreb njenih otrok« (ZPND, 18. člen). Policija torej pri varovanju žrtev lahko naredi zgolj to, kar lahko že sicer na podlagi predpisov, ki na splošno urejajo njeno delovanje. Kot edini specifičen primer ukrepanja policije po ZPND je, da policija varuje žrtev, če ta želi iz svojega prebivališča vzeti nujne stvari za življenje zase in za svoje otroke. ZPND sicer ne navaja specifično, v katerih primerih pride takšno varovanje v poštev, sklepamo lahko, da neposredno ali zelo hitro po tem, ko je bila žrtev deležna izbruha nasilja in želi (vsaj začasno) zapustiti povzročitelja nasilja in se preseliti v varnejše okolje, hkrati pa ne upa sama vstopiti v stanovanjske prostore, da ne bi ponovno prišlo do nasilja.

Sodišča so tista, ki jim je ZPND dal neposredno na voljo največ ukrepov oziroma prepovedi, ki jih lahko povzročitelju nasilja izrečejo na predlog žrtve za odvrnitev nadaljnje škode. Ukrepe sodišče izreče povzročitelju, ki je žrtev telesno poškodoval, ali ji je prizadejal škodo na zdravju, ali je drugače posegel v njeno dostojanstvo ali druge osebne pravice. Lahko jih izreče tudi,

- *če je povzročitelj nasilja žrtvi grozil, da jo bo poškodoval ali drugače protipravno posegel v njeno dostojanstvo ali druge osebne pravice;*
- *če je povzročitelj nasilja protipravno vstopil v stanovanje, v katerem živi žrtev ali drugače motil njeno mirno posest;*
- *če povzročitelj nasilja žrtev proti njeni izrecni volji protipravno nadleguje, na primer z zasledovanjem ali uporabo sredstev za komuniciranje na daljavo;*
- *če povzročitelj nasilja žrtev proti njeni izrecni volji protipravno nadleguje z uporabo oziroma objavljanjem vseh osebnih podatkov žrtve, sodnih spisov in osebnih zapisov na svetovnem medmrežju (ZPND, 19. člen).*

V navedenih primerih lahko sodišče povzročitelju nasilja za največ šest mesecev z možnostjo podaljšanja za nadaljnjih šest mesecev, prepove zlasti

vstopiti v stanovanje, v katerem živi žrtev, zadrževati se v določeni bližini stanovanja, v katerem živi žrtev, zadrževati in približevati se krajem, kjer se žrtev redno nahaja (delovno mesto, šola, vrtec ...), navezovati stike z žrtvijo na kakršenkoli način, vključno s sredstvi za komuniciranje na daljavo, vzpostaviti vsakršno srečanje z žrtvijo (ZPND, 19. člen). Pri navedenih ukrepih gre v bistvu zgolj za različne oblike prepovedi približevanja, ki je tudi sicer eden izmed najučinkovitejših ukrepov za zaščito žrtve. Prepoved približevanja je še posebej pomemben kot ukrep, ki ga ima na voljo policija neposredno po tem, ko se zgodi izbruh nasilja, zlasti fizičnega. Pooblastilo za prepoved približevanja, ki ga lahko izreče policija, je sicer določeno v 60. členu Zakona o nalogah in pooblastilih policije, že pred tem je bilo skoraj enako besedilo zapisano v 39. a členu Zakona o policiji, ki je bil v tem delu noveliran leta 2003 z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o policiji (ZPol-B, 20. člen), torej skoraj pet let pred sprejetjem ZPND. Policija lahko na tej podlagi povzročitelju nasilja, če je podan utemeljen sum, da je storil kaznivo dejanje ali prekršek z znaki nasilja ali je bil zaloten pri takem kaznivem dejanju ali prekršku, in obstajajo razlogi za sum, da bo ogrozil življenje, osebno varnost ali svobodo osebe, s katero je ali je bil v bližnjem razmerju, izreče prepoved približevanja v trajanju največ 48 ur, preiskovalni sodnik lahko prepoved podaljša do deset dni. Če so v Sloveniji nevladne organizacije do ukrepa prepovedi približevanja kritične, v smislu da je obdobje prekratko in se ga prerediti izreka, pa DeBare (2016) opozarja, da v ZDA opažajo, da so žrtve nezadovoljne, ker sodišča ta ukrep izrekajo avtomatično in ga nočejo preklicati, zaradi česar ima žrtev občutek, da nima kontrole nad dogajanjem. Na podoben primer pokroviteljskega odnosa sistema do žrtve smo že opozorili v zvezi s 6. členom ZPND, ki govori o dolžnosti prijave nasilja v družini. Oboje kaže na to, da lahko gre ureditev, četudi dobronamerno, včasih predaleč in ne upošteva žrtve kot samostojnega subjekta, ki zna in zmora sama sprejemati zanjo ključne odločitve.

Posebni ukrep, ki ga lahko žrtev predlaga sodišču, je prepustitev stanovanja v skupni uporabi. Sodišče lahko z odločbi naloži povzročitelju nasilja, ki z žrtvijo živi v skupnem gospodinjstvu, da mora stanovanje v skupni uporabi prepustiti

žrtvi v izključno uporabo v obsegu, kot ga je imel v uporabi sam (ZPND, 21. člen). Takšen ukrep lahko sodišče izreče tudi ob razvezi zakonske zveze na zahtevo zakonca, nad katerim drugi zakonec izvaja nasilje ali če izvaja nasilje nad njegovimi otroki (ZPND, 22. člen). Prepustitev stanovanja v izključno uporabo je ukrep, ki najbolj posega v pravice povzročitelja nasilja, saj v praksi pomeni, da ostane brez doma. Takšen ukrep lahko sodišče izreče v primeru, če je povzročitelj nasilja sam ali s tretjo osebo lastnik, solastnik ali skupni lastnik stanovanja v skupni uporabi, ali če ima na zemljišču, na katerem je stanovanje, sam ali s tretjo osebo stavbno pravico, pravico užitka ali rabe, ali če ga je sam ali s tretjo osebo najel. Omejitev trajanja ukrepa je v tem primeru šest mesecev, vendar se to obdobje lahko na predlog žrtve izjemoma podaljša še za največ šest mesecev, če žrtev v roku, ki ga določi sodišče, kljub skrbnemu prizadevanju ne more najti drugega primerne bivalnega prostora. V primeru, če sta žrtev in povzročitelj nasilja solastnika ali skupna lastnika stanovanja v skupni uporabi, če imata na zemljišču, na katerem je stanovanje v skupni uporabi, stavbno pravico, pravico užitka ali rabe, ali če sta ga skupaj najela, sodišče časovno omeji trajanje ukrepa prepustitve stanovanja v izključno rabo (ZPND, 21. člen), vendar ZPND ne določa najdaljšega trajanja takšne časovne omejitve. V ostalih primerih, npr. če povzročitelj nasilja ni niti lastnik ali solastnik ali najemnik stanovanja, ZPND ne predvideva časovne omejitve trajanja takšnega ukrepa, kar pomeni, da lahko sodišče povzročitelja nasilja trajno »izseli« iz skupnega bivališča z žrtvijo. Povzročitelj nasilja, ki mora žrtvi stanovanje prepustiti v izključno uporabo, je dolžan opustiti vsa dejanja, ki bi utegnila otežiti ali ovirati takšno uporabo, lahko pa od žrtve zahteva primerno nadomestilo za izključno uporabo stanovanja, če je to skladno z načelom pravičnosti. »Žrtev, ki ji je stanovanje prepuščeno v izključno uporabo, nosi v času izključne uporabe stanovanja stroške rednega upravljanja stanovanja« (ZPND, 21. člen). Ta člen je bil že v času obravnave deležen številnih pomislekov. Prej smo že navedli pomisleke, ki jih je imela Zakonodajno pravna služba DZ. Srž leži v določilu 36. člena Ustave RS, ki določa, da je stanovanje nedotakljivo, in da nihče ne sme brez odločbe sodišča proti volji stanovalca vstopiti v tuje stanovanje ali v druge tuje prostore, niti jih ne sme preiskovati,

razen uradna oseba, če je to neogibno potrebno, da lahko neposredno prime storilca kaznivega dejanja, ali da se zavarujejo ljudje in premoženje (Ustava RS, 36. člen). Ustava RS torej nedotakljivosti stanovanja namenja posebno težo, zato je potrebno vsak zakonski ukrep, ki pomeni obliko posega v stanovanjsko pravico posameznika, skrbno pretehtati.

Po ZPND imajo žrtve, za katere je bil izdelan načrt ogroženosti, za postopke pred sodiščem po tem zakonu, razen za prepustitev stanovanja v izključno uporabo ob razvezi, možnost pridobiti brezplačno pravno pomoč. Pristojni organ za brezplačno pravno pomoč obravnava prošnje, vložene po tem zakonu, prednostno. (ZPND, 26.–28. člen).

ZPND posebno poglavje namenja tudi zbirkam podatkov. Obdelava in vodenje zbirk osebnih podatkov žrtev in povzročiteljev nasilja je za potrebe pomoči žrtvi, obravnavanja povzročitelja nasilja, izdelave načrta pomoči žrtvi, njegovega izvajanja in spremljanja, za znanstveno-raziskovalne namene in za statistične namene zaupana centrom za socialno delo (ZPND, 30. člen).

Kot smo lahko videli, ZPND naslavlja vse ključne zahteve, ki so bile izpostavljene v predhodnih pobudah za ureditev preprečevanja nasilja, čeprav bi bilo vseeno pretirano trditi, da je na enem mestu uredil delovanje vseh institucij, ki se ukvarjajo s preprečevanjem nasilja v družini. Vendarle pa zakon daje podlage za njihovo bolj usklajeno delovanje. Ključno vlogo v tem procesu, daje centrom za socialno delo. Izdatno je poudarjena tudi vloga nevladnih organizacij, pri čemer bi moral dajati jasnejše zaveze za financiranje nalog, ki jim jih določa.

5.3 Nacionalni plani in programi, povezani s preprečevanjem nasilja v družini

Določene aktivnosti za preprečevanja nasilja v družini je potrebno izvajati obdobjno glede na prepoznane potrebe v posameznem obdobju in posledično

določene prednostne naloge. Takšnih vsebin ni smiselno določati v zakonu, ker naj bi zakoni postavljali trajna pravila ravnanja, ampak v dokumentih, ki so bolj strateške oziroma programske narave. V nadaljevanju bomo pogledali že omenjeno Resolucijo o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014, ki je do sedaj tudi edini tovrstni sprejeti dokument s tega področja, saj nove resolucije še ni, čeprav se je veljavnost prejšnje že iztekla. Prav tako bomo pogledali, kateri programi na področju obravnavanja nasilja v Sloveniji obstajajo in kako so načrtovane kapacitete na tem področju.

5.3.1 Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014

Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014 (ReNPPND0914) vsebuje oceno stanja in opredelitev ključnih problemov na področju preprečevanja nasilja v družini, temeljne cilje, usmeritve in naloge na področju preprečevanja nasilja v družini v obdobju, ki ga obsega nacionalni program, nosilce akcijskih načrtov za izvajanje usmeritev in nalog iz nacionalnega programa na posameznih področjih, preventivne dejavnosti, podatke, ki se bodo v okviru dejavnosti državne statistike zbirali, usmeritve za izobraževanje in usposabljanje, zagotavljanje finančnih in drugih sredstev, tudi za delovanje nevladnih organizacij.

ReNPPND0914 v oceni stanja uvodoma izpostavlja, na kar smo v nalogi že večkrat opozorili, da se nasilje v družini dogaja v zasebnih prostorih, zaradi česar lažje ostaja skrito in ga je težje prepoznati kakor nasilje, ki poteka na javnih krajih. Na različne oblike nasilja v družini strokovne službe zato praviloma naletijo šele, ko traja dalj časa in se nemalokrat pokaže v usodnih posledicah.

V resoluciji je navedeno, da je temeljni namen resolucije usmeriti prizadevanje državnih institucij in civilne družbe v ustvarjanje pogojev in okoliščin, ki bodo prebivalcem Slovenije omogočili življenje v varnem okolju, s tem pa kakovostno in učinkovito individualno in družinsko življenje. Da bi to dosegli je potrebno

zagotoviti načrtno in usklajeno izvajanja programov za zmanjševanje nasilja v družini za žrtve in tudi za povzročitelje nasilja. Resolucija poudarja, da se bo dobro in organizirano delovanje državnih institucij in civilne družbe pri obravnavi nasilja v družini poznalo tudi pri pogostejšem prijavljanju nasilnih dejanj. Iz navedenega lahko sklepamo, da iz resolucije izhaja želja, da bi čim manj nasilja ostalo skritega. Kot glavne ovire za pogumnejše prijavljanje nasilja resolucija navaja dolgotrajnost sodnih in drugih postopkov ter nedoslednost pri njihovi izvedbi, slabo organizacijo dela in komunikacijo med institucijami in neusposobljenost preiskovalcev, tožilcev in sodnikov glede nasilja v družini, odsotnost sistematičnega dela s povzročitelji in nezadostna koordinacija pri pomoči žrtvi in posledično občutek žrtve, da je prepuščena sama sebi. Kot odgovor na navedene probleme resolucija navaja sprejem ustreznih protokolov dela, usposabljanje kadrov in ureditev postopkov evidentiranja prijav nasilja.

Resolucija navaja na področju preprečevanja nasilja v družini naslednje cilje:

- 1. zmanjšati nasilje v družini in širši družbi nasploh;*
- 2. povečati občutljivost za problematiko nasilja v družini;*
- 3. zagotoviti usklajeno delovanje pristojnih organov in organizacij;*
- 4. spodbujati raznovrstnost, enakomerno dostopnost, razvoj in kakovostno izvajanje programov za pomoč žrtvam;*
- 5. spodbujati raznovrstnost, enakomerno dostopnost, razvoj in kakovostno izvajanje programov dela s povzročitelji nasilja;*
- 6. zagotoviti sistematično ozaveščanje otrok, mladine in odraslih o njihovih temeljnih človekovih pravicah in dolžnostih ter vzgajanje za življenje v družbi brez nasilja, za sožitje med generacijami in spoštovanje vseh ljudi;*
- 7. spodbujati ozaveščanje zlasti tistih, ki so izpostavljeni nasilju v družini, o možnih oblikah pomoči in zagotavljati njihovo dostopnost po vsej državi;*
- 8. zagotavljati redne vire financiranja programov pomoči (ReNPPND0914 5.2 Namen nacionalnega programa).*

Navedene cilje lahko ocenimo kot precej splošne, zato bo seveda težko oceniti, ali so bili izpolnjeni ali ne. Iz navedenih ciljev izhaja, da je ogromno dela potrebno narediti na področju ozaveščanja, saj so kar trije od navedenih osmih ciljev namenjeni temu. V tem kontekstu resolucija posebno pozornost namenja medijem, za katere ocenjuje, da so pomemben dejavnik oblikovanja javnega mnenja o nekem družbenem pojavu, zato je njihova vloga pomembna pri preventivnem delovanju zoper nasilje v družini. Resolucija je do medijev tudi kritična zaradi razkrivanja podatkov o žrtvah in njihove identitete, pogosto tudi o otrocih. Med ukrepe resolucija zato vključuje ozaveščanje o nasilju v družini in človekovih pravicah, usposabljanje strokovnih delavcev in tudi vpeljavo teh vsebin v programe vrtcev in šol. Nadalje resolucija predvideva sodelovanje predstavnikov resorjev v javnih razpravah, podporo mednarodnim pobudam, medijske in drugi kampanje ter druge oblike ozaveščanja javnosti in usposabljanja za odgovorno partnerstvo in starševstvo.

Zanimivo je, da je v ciljih skoraj enaka teža kot delu z žrtvami dana delu s povzročitelji, čeprav nekateri avtorji, npr. Filipčič (2005), opozarjajo, da ne obstaja raziskava, ki bi nedvomno potrdila, da so programi dela s povzročitelji učinkoviti. Nasprotno, ti. Broward Experiment iz leta 1997, poskus, ki je vključeval tudi kontrolno skupino, je pokazal, da ni bilo statistično značilnih razlik glede ponovitve nasilnega ravnanja pri pogojno izpuščenih nasilnežih med tistimi, ki so bili vključeni v posebne 26 tednov trajajoče programe za delo z nasilneži, in tistimi, ki niso bili (Feder in Dugan 2004). Kljub navedenemu, menimo, da je programe za delo s povzročitelji nasilja potrebno razvijati in v njih vključiti čim več nasilnežev. Za področje pomoči žrtvam resolucija navaja, da je potrebno povečati sredstva za dolgoročno financiranje programov pomoči, preveriti učinkovitost izrabe kapacitet v varnih hišah in materinskih domovih, zagotoviti posebne programe obravnave za določene skupine, zagotoviti zadostne kapacitete za krizno namestitev ter analizirati vzroke in posledice nasilja v posamezni družini in mehanizme pomoči žrtvam nasilja. Za delo s povzročitelji nasilja resolucija predvideva vzpostavitev mreže programov za delo s povzročitelji nasilja, posebno obravnavo v primerih, kjer sta prisotna alkohol

ali prepovedane droge in vzpostavitev posebnih programov za delo z nasilnimi mladostniki.

Med pomembnimi strategijami resolucije je tudi vnos prepovedi telesnega kaznovanja otrok in ponižujočega ravnanja z njimi v zakonodajo. Kakšno je trenutno stanje in o dogajanju na tem področju smo v začetnem delu naloge že pisali, zato tega področja tukaj ne bomo ponovno podrobneje predstavljali.

ZPND kot izvedbene dokumente nacionalnega plana predvideva tudi sprejem dveletnih akcijskih načrtov, ki za posamezno področje opredelijo potrebne aktivnosti. Vlada je na podlagi resolucije sprejela dva akcijska načrta, in sicer za obdobje od 2010 do 2011 in od 2012 do 2013.

5.3.2 Socialnovarstveni programi za preprečevanje nasilja

V Sloveniji predstavljajo socialnovarstveni programi v skladu z Resolucijo o nacionalnem planu socialnega varstva za obdobje 2013 – 2020 (ReNPSV13-20) pomembno dopolnitev socialnovarstvenim storitvam in ukrepom. ReNPSV13-20 v poglavju Cilji in strategije za doseganje ciljev navaja, da »v zadnjih letih v družbi opažamo povečevanje potreb po delu na področju nasilja v družini in drugih oblik nasilja«. Med ukrepi za naslavljanje tega problema v okviru socialnovarstvenih storitev resolucija navaja povečanje števila kriznih centrov za žrtve nasilja iz obstoječih 12, od katerih jih je deset namenjenih otrokom in mladoletnikom, dva pa odraslim žrtvam nasilja, na skupno 14, kjer bi se število kriznih centrov za odrasle žrtve nasilja povečalo na štiri. Na področju socialnovarstvenih programov je določeno, da mreža programov za preprečevanje nasilja, programov za pomoč žrtvam nasilja in programov za delo s povzročitelji nasilja vključuje preventivne programe, informacijske in svetovalne programe ter programe telefonskega svetovanja, programe koordinacije, podpore ter izvajanja pomoči in samopomoči, nastanitvene programe in terapevtske programe. Ciljni obseg javno verificiranih programov v ReNPSV13-20 je 14 svetovalnic, en telefon za svetovanje, 15 skupin za

samopomoč, deset materinskih domov s skupno 200 mesti, 18 varnih hiš s skupno 280 mesti in dva krizna centra za odrasle žrtve nasilja z otroki s skupno 40 mesti. Pri tem bi se večina kapacitet, razen telefona za svetovanje, opazno povečala. Stanje kapacitet ob sprejemanju ReNPSV13-20 je bilo namreč 11 svetovalnic, en telefon za svetovanje, 14 skupin za samopomoč, osem materinskih domov (165 mest), 16 varnih hiš (265 mest) in en krizni center za odrasle žrtve nasilja z otroki (16 mest). Opazimo lahko, da so cilji v tej resoluciji veliko bolj merljivo predstavljeni kot cilji v ReNPPND0914.

MDDSZ je v letu 2015 sofinanciral skupno 150 različnih programov s področja socialnega varstva in programov v podporo družini. Skupna vrednost sofinanciranja je znašala prek 15 milijonov EUR, s čimer se je zagotavljala zaposlitev več kot 550 strokovnjakov in strokovnjakinj, od tega 400 zaposlitev za polni delovni čas. V izvajanje programov je bilo vključenih tudi več kot 7 tisoč prostovoljcev. Približno petina ali 35 programov je bilo namenjenih preprečevanju nasilja. Navedeni programi vključujejo telefonsko svetovanje, materinske domove, varne hiše in zatočišča, krizne centre, svetovalnice za žrtve nasilja, celostno pomoč in podporo žrtvam spolnih zlorab in programe za delo s povzročitelji nasilnih dejanj (MDDSZ).

5.4 Ključne rešitve v predlogu novele ZPND v javni razpravi

MDDSZ je 1. februarja 2016 za obdobje enega meseca v javno razpravo posredoval predlog novele ZPND. Novela vsebuje zgolj besedilo členov, ne pa tudi obrazložitev. Nekatere obrazložitve je mogoče izvleči iz spremne novice, ki jo je ministrstvo ob tem dogodku objavilo. Predlog se bo verjetno pred posredovanjem v postopek sprejema v DZ še spreminjal, kljub temu je vredno pogledati, kako resorno ministrstvo vidi možnosti izboljšanja zakona, posebej ker so v pripravi novele v okviru medresorske delovne skupine sodelovali tudi drugi pristojni resorji (pravosodje, zdravje, izobraževanje, kultura), centri za socialno delo, policija, sodišča in nevladne organizacije (MDDSZ 2016b). V

nadaljevanju bomo preleteli predlagane spremembe ZPND in nekatere izmed njih pokomentirali.

Predlog novele ZPND širi definicijo organov in organizacij poleg državnih organov, nosilcev javnih pooblastil in izvajalcev javnih služb tudi na druge izvajalce storitev na področju socialnega varstva, zdravstva, vzgoje in izobraževanja (MDDSZ 2016a). V praksi to pomeni, da pod organe in organizacije zdaj sodijo tudi zasebni izvajalci storitev iz navedenih področij, ki so dolžni: izvesti vse postopke in ukrepe, ki so potrebni za zaščito žrtve glede na stopnjo njene ogroženosti in zaščito njenih koristi, takoj obvestiti center za socialno delo, če pri svojem delu izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje in zagotavljati medsebojno obveščanje in pomoč. Hkrati bodo centri za socialno delo lahko napotili povzročitelje nasilja v morebitne ustrezne izobraževalne, psihosocialne in zdravstvene programe, ki jih zasebni izvajalci izvajajo.

Predlog novele ZPND spreminja oziroma dopolnjuje opredelitve družinskih članov po tem zakonu in opredelitve nasilja v družini. Med družinske člane dodaja sorodnike v stranski vrsti do vštete četrtga kolena, vse osebe, ki so bile v razmerju ali skupnosti, tudi če je le-to že prenehalo, vse nove zakonce oziroma partnerje družinskih članov ali njihove otroke in vse osebe ki so v partnerskem razmerju, ne glede na to ali živijo v skupnem gospodinjstvu (MDDSZ 2016a). Pri slednjem gre očitno za obravnavanje tako imenovanega nasilja na zmenkih, ki je, kot bomo videli v naslednjih poglavjih, pomemben element vseh definicij nasilja v družini v zakonodaji ZDA. V ZPND ga prej ni bilo mogoče uvrstiti pod nobeno izmed navedenih kategorij družinskih članov.

Spreminjajo se opisi posameznih oblik nasilja. Fizično nasilje naj bi bilo sedaj že sama grožnja z uporabo fizične sile ter prisila v delo ali omejitev dela ter omejitev gibanja ali komuniciranja. Spolno nasilje naj bi bilo po novem tudi grožnja s spolnim nasiljem ter objava spolnih vsebin o žrtvi. Sploh slednje je pomembno v dobi, ko je razširjanje informacij in posnetkov preko svetovnega

spleta enostavno kot še nikoli, hkrati pa je z razvojem pametnih telefonov vedno vsakomur pri roki tudi fotoaparati ali kamera. Zato niso redke situacije, ko eden izmed partnerjev v soglasju z drugim ali pa brez njega posname spolni odnos in kasneje, ko na primer pride do prepira ali razhoda, posnetek objavi na spletu. Kako uničujoče posledice lahko ima takšna objava za posameznika, smo že omenili. Tudi pri opredelitvi psihičnega nasilja se kot ena izmed oblik izrecno poudarja razširjanje informacij o žrtvi. Kot obliko ekonomskega nasilja se dodaja neizpolnjevanje obveznosti do družinskega člana ali prelaganje obveznosti na družinskega člana, brez njegove vednosti ali pristanka. Predlog novele ZPND dodaja zalezovanje kot posebno obliko nasilja v družini in ga definira kot »naklepno ponavljajoče se neželeno vzpostavljanje stika, fizično vsiljevanje, opazovanje, vmešavanje v storitve oziroma usluge ali druga oblika neželenega vdora v življenje žrtve, ki povzroči strah, ponižanje, občutek manjvrednosti, ogroženosti in druge duševne stiske« (MDDSZ 2016a).

Nadalje predlog novele ZPND predvideva dve pomembni spremembi, in sicer (1) da bi morali enako kot otroke pri dolžnosti prijave obravnavati tudi vse osebe, ki zaradi osebnih okoliščin niso sposobne skrbeti zase, ter (2) da ima žrtev pravico do spremljevalca, ki si ga sama izbere, ne le v postopkih, povezanih z nasiljem, ampak tudi v vseh drugih postopkih, kjer je udeležen povzročitelj nasilja. Če bo predlog sprejet, povzročitelj nasilja tako ne bo več imel pravice do vpogleda v dokumente v zvezi z obravnavo nasilja, kot so: ocena ogroženosti, načrt pomoči žrtvi, in drugi dokumenti, na podlagi katerih bi bilo ogroženo življenje, zdravje ali varnost žrtve. Opis vsebin obveznega usposabljanja za strokovne delavce se spreminja na način, da se sledi določilom Istanbulske konvencije. Prav tako se na podlagi Istanbulske konvencije spreminja naslov in vsebina resolucije o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini, tako da bi se po novem imenovala Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini in nasilja nad ženskami. Vsebine glede preprečevanja nasilja nad ženskami bodo tudi posebej vključene v resolucijo. Obdobje trajanja nacionalnega programa se podaljšuje iz pet na

devet let, akcijskih načrtov in poročanja Državnemu zboru pa iz dveh na tri leta (MDDSZ 2016a; MDDSZ 2016b).

V predlogu novele ZPND se v zakon dodaja novi 13.a člen, ki določa, za katere namene po tem zakonu se zagotavljajo sredstva iz državnega proračuna, in sicer za izvajanje nalog iz nacionalnega programa, spremljanje in preučevanje stanja, usposabljanje, oblikovanje ukrepov ter spremljanje izvajanja in ocenjevanje učinkovitosti teh ukrepov s pripravo predlogov za izboljšanje, pripravo, medresorsko usklajevanje in izvajanje programov ter sofinanciranje znanstvenoraziskovalne dejavnosti na področju preprečevanja nasilja v družini. Nadalje se predlaga izrecno določilo, da je udeležba na multidisciplinarnih timih obvezna za vse vabljenе. Iz tega, da je takšno določilo potrebno pisati v zakon, lahko sklepamo, da prihaja do težav z udeležbo na multidisciplinarnih timih, kar je iz vidika temeljnega namena zakona, da se zagotovi hitro in usklajeno ukrepanje države pri obravnavi nasilja v družini, nesprejemljivo in v osnovi ruši možnosti za uspešno izvajanje zakona. Opozorila o tem, da pri zakonodaji ni dovolj, da je obetajoče napisana, ampak je bistvo v njenem doslednem izvajanju, ki smo jih omenili v prejšnjem poglavju, so očitno še kako na mestu. Da prihaja pri sodelovanju institucij in njenih predstavnikov na multidisciplinarnih timih do težav, je pokazala tudi analiza podatkov o delu centrov za socialno delo na področju nasilja v družini za leto 2010 (Murgel 2011). Pregled sodelovanja na 564 multidisciplinarnih timih je pokazal, da se predstavniki institucij pogosto niso odzvali, ko so bili povabljeni k sodelovanju. Za primer pogledjmo predstavnike zdravstvenih institucij, ki se kar v 41 primerih niso odzvali vabilu, v 67 primerih so se multidisciplinarnega tima udeležili, sedemkrat so sodelovali na drug način (npr. s pisnim mnenjem), v 431 primerih pa na tim sploh niso bili povabljeni. Preračunano v deleže se predstavniki zdravstva niso odzvali v 36 % primerov.

V noveli je tudi predvideno, da se prošnja žrtve za zaščito policije pri vstopu v stanovanje zaradi prevzema stvari, ki so potrebne za zagotavljanje njenih osnovnih življenjskih potreb in osnovnih življenjskih potreb njenih otrok, šteje kot

soglasje žrtve za vstop v stanovanje (MDDSZ 2016a). Omenili smo že ustavno zaščito nedotakljivosti stanovanj in strogih omejitev pri vstopu vanje brez soglasja stanovalca. Sklepamo lahko, da so se policisti na terenu pri izvajanju zaščite žrtve na podlagi ZPND znašli v neprijetnem položaju, ko niso bili prepričani, ali je bilo soglasje za vstop v stanovanje dano ali ne, če tega ni nihče nedvoumno izjavil.

Največ sprememb predlog novele ZPND prinaša na področju dela sodišč, še zlasti so te spremembe postopkovne narave. Njihov namen je skrajšanje postopkov in učinkovitejše odločanje sodišč. Sodišču se daje možnost, da med ukrepi izreče tudi prepoved objavljanja vseh osebnih podatkov žrtve, sodnih spisov in osebnih zapisov o žrtvi ter da povzročitelja napoti v posebne izobraževalne, psihosocialne in zdravstvene programe. Posebej se določa možne ukrepe za zaščito otrok, in sicer sodišče lahko prepove ali omeji stike ali stike pod nadzorom, odloči o zaupanju otroka v varstvo in vzgojo enemu od staršev ali drugi osebi ter o preživnini, odloči o zdravniškem pregledu otroka ali zdravljenju otroka in o drugih zdravstvenih posegih, prepove prehod državne meje z otrokom, odloči o prenehanju veljave ali prepove izdajo osebnega dokumenta otroka ter vročitve osebnega dokumenta otroka staršem ali tretji osebi. Žrtvi ne bi bilo več treba plačati takse za postopke po tem zakonu, hkrati se ji določa šestmesečni rok, odkar je zadnjič doživela nasilje, za vložitev predlogov sodišču. Sodišče lahko ukrepe izreče namesto za šest za 12 mesecev in jih za enako obdobje večkrat podaljša. Predlog sodišču za izrek ukrepov lahko poleg žrtve poda tudi center za socialno delo. Sodišču se nalaga, da v sklepu, v katerem izreče ukrep, določi tudi denarno kazen za kršitev ukrepa, ukrepati pa mora tudi policija. Verjetno z namenom boljšega sodelovanja med organi je določeno, da mora sodišče o izrečenih ukrepih takoj obvestiti center za socialno delo in policijo. Natančneje se določa tudi trajanje ukrepa v primeru prepustitve stanovanja, in sicer se posebej določa prej nedefinirano trajanje ukrepa, če sta žrtev in povzročitelj solastnika ali skupna najemnika stanovanja, tako da je ukrep v predlogu omejen na 12 mesecev.

Predlagano je tudi črtanje določbe, da lahko povzročitelj v primeru prepustitve stanovanja v izključno rabo zahteva od žrtve odškodnino (MDDSZ 2016a).

Ocenimo lahko, da predlogi zasledujejo cilj učinkovitejšega izvajanja ukrepov za zaščito žrtev, boljšega medsebojnega sodelovanja med organi in hitrejšega delovanja sodišč. Pri tem še širše opredeljujejo družinske člane in ravnanja, ki jih štejemo za nasilje. Postavlja se vprašanje, ali bi bilo smiselno definicijo postaviti tako, da bi družinske člane oziroma njihova razmerja opisala bolj na splošno, enako velja za opise nasilja. Zaradi dinamičnosti, ki vlada na polju družine in družinskih razmerij, je namreč zelo verjetno, da bo v prihodnosti prihajalo do situacij, ko bo praksa pokazala, da posamezna razmerja v definicijo niso zajeta, čeprav bi jih po njihovi naravi lahko opredelili kot partnerska, intimna ali družinska. Tudi pri nasilju se bodo verjetno pojavila ravnanja, ki bi v opredelitev nasilja morala biti vključena. Kot smo že omenili, v objavljenem besedilu ni prepovedi telesnega kaznovanja otrok, kar je MDDSZ sicer javno napovedalo, res pa je, da po tem, ko je bil predlog novele objavljen.

6. Ureditev preprečevanja nasilja v družini v ZDA

Kot smo v prejšnjih poglavjih že omenili, je tudi v ZDA, tako kot širše po svetu, dolgo veljalo, da ima v okviru zakonske zveze mož pravico disciplinirati svojo zakonsko ženo. To je bilo splošno sprejeto kot zasebna zadeva družine in da potemtakem država vanjo nima pravice posegati. Tudi zakonodaja zveznih držav v 19. stoletju je široko podpirala takšno dojetje odnosov med zakoncema. Šele leta 1871 je Alabama postala prva zvezna država, ki je iz zakonodaje izbrisala pravico moških, da pretepajo svoje zakonske žene. Leta 1882 je Maryland postal prva zvezna država, ki je pretepanje zakonske žene določila kot zločin, ki se kaznuje s 40 udarci z bičem ali z enim letom zapora. Sledil je dolg boj za enakopravnost žensk, ki je leta 1919 ženskam v ZDA prinesel volilno pravico, hkrati se je v zakonodajo uvajala tudi postopna prepoved in sankcioniranje nasilja nad ženskami v družini. Vendar to nasilja nad ženskami v družini ni ustavilo. Kljub spremembam zakonodaje je namreč še vedno veljalo prepričanje, da gre za zasebno stvar družine, v katero se država nima pravice vmešavati. Minilo je nadaljnjih 50 let po tem, ko so si ženske izborile volilno pravico, da je tudi širša javnost začela problem nasilja v družini prepoznavati kot temo, ki potrebuje skupen odziv družbe. Pomembne zasluge za to imajo zlorabljenе ženske, ki so se povezale in začele javnost in politiko opozarjati na posledice nasilja v družini. Kongres se je začel s to problematiko ukvarjati leta 1980, ko so pred pristojnim odborom Kongresa poslušali izpovedi zlorabljenih in trpinčenih žensk, žrtev nasilja v družini. Sledil je sprejem prvega zakona v letu 1984 (FVPSA), ki je pomenil odziv na zvezni ravni na problem nasilja v družini. Zakon je prinesel definicijo nasilja v družini in potrebna finančna sredstva iz zveznega proračuna za izvajanje nujnih programov za žrtve nasilja v družini in ustrezno usposabljanje javnih uslužbencev in izvajalcev storitev. Dopolnitve in spremembe zakona, ki so sledile so prinesle širitve obstoječih programov in vzpostavljanje novih. Pomemben mejnik pa je bil zlasti sprejem VAWA v letu 1994, ki je prinesel širšo obravnavo nasilja nad ženskami in izboljšave tudi na področju kazenske zakonodaje. Na podlagi navedenih zakonov je v letu 2011 v ZDA delovalo 1.746 zvezno financiranih programov, ki

so v povprečju v enem dnevu zagotovili storitve za 67.399 žrtev nasilja, 36.332 žrtvam nasilja in njihovim otrokom nudili varno namestitev, odgovorili na klice 22.508 žrtev in usposobili 26.339 oseb za delo na področju nasilja v družini. Kljub temu še vedno niso mogli nuditi želene pomoči kar 10.581 žrtvam (Administration on Children, Youth and Families 2012).

V primerjavi z urejanjem področja v Sloveniji lahko najprej opazimo razliko v pričetku urejanja področja. V ZDA so področje preprečevanja nasilja v družini pričeli urejati skoraj četrto stoletje pred Slovenijo. ZPND kot prvi sistemski zakon na tem področju v Sloveniji je bil namreč sprejet kar 24 let po tem, ko so v ZDA sprejeli FVPSA. Pri tem vzrokov za tolikšno slovensko zamudo ne moremo iskati v socializmu ali politični nesvobodi, saj je tudi od prvih večstrankarskih volitev v Republiki Sloveniji do sprejema ZPND minilo debelih 18 let. Pri tem je zanimivo, da je bil ZPND pripravljen in sprejet v času vlade, ki jo lahko štejemo za desno usmerjeno. Prejšnje vlade, ki jih je vodila stranka z liberalno demokratičnim poimenovanjem, za pristop k sistemskemu reševanju problematike nasilja v družini niso kazale zanimanja. Sedmak (2006, 165) sicer opozarja, da je v javnih razpravah v predhodnih letih pred sprejemom ZPND politična desnica zagovarjala rešitev, da je potrebno preprečevanje nasilja v družini urejati skupaj z drugimi oblikami nasilja, medtem ko je politična levica zagovarjala poseben zakon, ki bi naslavljal le nasilje v družini. Končni rezultat je bil vendarle tak, da je bil ZPND sprejet v času, ko so vlado sestavljale pretežno stranke politične desnice.

V nadaljevanju si bomo podrobneje pogledali oba navedena ključna zvezna zakona ZDA s področja preprečevanja nasilja v družini in nasilja nad ženskami ter posamezne programe, ki so financirani na njihovi podlagi. Na podlagi opravljenega intervjuja z Deborah DeBare, izvršne direktorice Koalicije proti nasilju v družini Rhode Islanda, bomo pogledali tudi, kako rešitve, ki sta jih prinesla navedena zakona, ocenjuje nekdo, ki se s tem področjem srečuje v praksi na terenu. DeBare (2016) sicer meni, da je glavni pomen sprejetih zakonov ravno v tem, da so prinesli splošno razumevanje, da nasilje v družini

sodi v področje kriminala. Kritična je zlasti do pomanjkljivega systemskega pristopa na zvezni ravni, saj velike razlike med posameznimi zveznimi državami ostajajo.

6.1 Zakon o preprečevanju nasilja v družini in storitvah (Family violence prevention and services act - FVPSA)

Leta 1984 sprejeti Zakon o preprečevanju nasilja v družini in storitvah (Family violence prevention and services act - FVPSA) je prvi poskus na zvezni ravni v ZDA, da se celovito pristopi k obravnavi nasilja v družini. Prva zaslišanja na temo nasilja v družini so v kongresu opravili leta 1980, intenzivneje je bil problem obravnavan v okviru številnih zaslišanj na odboru za otroke, mladino in družino v letih 1983 in 1984. Pred odborom so svoje poglede predstavile žrtve nasilja v družini, izvajalci storitev za žrtve, policisti, raziskovalci in drugi, ki se s problemom strokovno ukvarjajo. Pojavilo se je veliko nasprotovanja proti sprejemu zakona. Konzervativni člani Kongresa so opozarjali, da bo zakon na zvezni ravni posegel v družino in jo uničil. Pojavili so se tudi argumenti, da gre za prevelik poseg zvezne ravni v avtonomijo zveznih držav. Zagovornikom zakona je na koncu vendarle uspelo in FVPSA je bil sprejet kot del paketa dopolnitev Zakona o preprečevanju in obravnavi zlorabe otrok¹⁷, in sicer v okviru Naslova 3 – Preprečevanje nasilja v družini in storitve. (Office of the Vice President 2014; Fernandes-Alcantara 2015)

Čeprav je ključni zvezni odziv na nasilje v družini prinesel leta 1994 sprejeti Zakon o preprečevanju nasilja nad ženskami (VAWA), je FVPSA začrtal smer delovanja zveznih držav na področju preprečevanja nasilja v družini. Ključni ukrep zakona je bil predvsem v zagotovitvi zveznih sredstev za programe zveznih držav na področju preprečevanja nasilja v družini. Finančna sredstva so bila namenjena vzpostavitvi in razširitvi programov za preprečevanje nasilja v družini in zagotavljanju zavetišč za žrtve nasilja v družini. Dodatno je kongres sredstva namenil za usposabljanje in tehnično pomoč za organe odkrivanja

¹⁷Child Abuse Prevention and Treatment Act – CAPTA.

nasilja v družini in pregona. Financiranje slednjega je bilo sicer prekinjeno leta 1992, ponovno pa ga je v letu 1994 uvedel VAWA (Fernandes-Alcantara 2015).

Pomemben prispevek FVPSA je tudi, da je v pravni red na zvezni ravni prinesel definicijo nasilja v družini, ki se glasi:

Pojem 'nasilje v družini' pomeni kakršnokoli nasilno dejanje ali grožnjo z nasilnim dejanjem, vključno s prisilnim zadržanjem posameznika, katere (A) posledica je ali bi lahko bila poškodba posameznika in (B) ga stori ena oseba proti drugi osebi (vključno s starejšo osebo), s katero je ali je bila ta oseba povezana preko krvnega sorodstva, poroke ali na drug pravni način ali biva ali je bivala skupaj z njo (FVPSA 1984, Sec. 309).

FVPSA je določil, da je za razdeljevanje sredstev pristojen minister za zdravje in človeške vire¹⁸. Njegove naloge na podlagi FVPSA so bile imenovanje odgovorne osebe na ministrstvu za izvedbo zahtevanih nalog zakona (razdelitev sredstev zveznim državam in nižjim ravnam za različne programe preko razpisov) in koordinacija vseh programov znotraj ministrstva in drugih programov na zvezni ravni, ki so namenjeni preprečevanju pojavnosti nasilja v družini in zagotavljanja pomoči žrtvam ali potencialnim žrtvam nasilja v družini in osebam, ki so odvisne od njih. Nadalje je bila naloga ministra, da zagotovi izvajanje raziskav o vzrokih, preprečevanju, odkrivanju in obravnavi nasilja v družini, raziskav o učinkovitosti različnih kaznovalnih metod (zapor, denarna kazen, svetovalni programi, prepoved približevanja) ali njihovih kombinacij pri zmanjševanju ponavljajočega se nasilja v družini in raziskav s področja nasilja v družini nad starejšimi, zlasti glede pojavnosti tovrstnega nasilja in učinkovitosti obveznega poročanja o nasilju v družini. Minister je moral tudi zagotoviti usposabljanje in tehnično pomoč za osebje, ki dela v programih za preprečevanje in obravnavo nasilja v družini (FVPSA 1984, Sec. 305)

¹⁸Secretary of Health and Human Services

FVSPA je doživel več sprememb in dopolnitev oziroma obnovitev programov financiranja. Noveliran je bil kar sedemkrat, nazadnje leta 2010, financiranje programov je bilo nazadnje obnovljeno v proračunskih dokumentih leta 2015. Ob omenjeni novelaciji iz leta 1994 skozi VAWA, je opazne spremembe prinesel spremenjen zakon iz leta 2010. Poudaril je pomembnost varovanja osebnih podatkov žrtev, tako da je natančno določil podatke in informacije, ki jih morajo vsi porabniki sredstev na podlagi FVPSA posebej varovati. Prav tako je razširil nabor financiranih podpornih storitev za žrtve, dodatno se je posvetil ranljivim skupinam, ki se jim skozi izdatnejše financiranje lahko nameni posebna pozornost (McLaughlin 2010; Fernandes-Alcantara 2015).

6.1.1 Ključni programi, ki so financirani na podlagi FVPSA

Ključni pomen FVPSA, ob tem da je problem nasilja v družini prinesel v zvezno zakonodajo, je v programih, ki se na njegovi podlagi financirajo. Zakon natančno določa, koliko sredstev je za posamezni program na voljo. Zveznim državam in indijanskim ozemljem, ki jim sicer ves čas namenja posebno pozornost, se sredstva razdeli po posebnem ključu, ki zagotavlja najprej pavšalni znesek za vsako zvezno državo, nato pa dodatna sredstva glede na število prebivalcev posamezne zvezne države. Določa tudi, da mora biti za indijanska ozemlja zagotovljenih najmanj 10 % sredstev. Za administrativne stroške zveznih držav je dovoljeno porabiti največ 5 % zneska, ostalo je potrebno razdeliti izvajalcem programov, od tega najmanj 70 % za zagotavljanje in delovanje zavetišč ter za žrtve nasilja in spremljevalne programe. Ostala sredstva se morajo nameniti za pomoč pri pripravi varnostnih načrtov za žrtve, individualno in skupinsko svetovanje ter delovanje skupin za samopomoč, posebno svetovanje in pomoč otrokom, žrtvam spolnih zlorab, ozaveščanje javnosti o nasilju v družini, zagotavljanje kulturno in jezikovno ustreznih storitev, zagovorništvo, pravno svetovanje, finančno opismenjevanje, pomoč pri iskanju trajne namestitve za žrtve in preprečevanje brezdomnosti, krepitev starševskih kompetenc ter posebne programe za ranljive skupine. Zvezne države morajo pri razdeljevanju sredstev posebno pozornost nameniti skupnostnim programom z

že izkazano učinkovitostjo. Posamezne zvezne države morajo za izvajanje programov zagotoviti tudi lastna sredstva, in sicer najmanj en dolar za vsakih pet dolarjev, ki jih zagotovi zvezna raven. Poseben pogoj je, da imajo zvezne države sprejete pravne podlage, da se nasilneža odstrani iz skupnega bivališča ali bivališča žrtve (Fernandes-Alcantara 2015).

V nadaljevanju bomo predstavili nekatere ključne programe, ki so financirani na podlagi FVPSA. Prvi tak program, katerega financiranje je zagotovila novela FVPSA iz leta 1992, je delovanja koalicij proti nasilju v družini na ravni zveznih držav. Koalicije proti nasilju v družini vključujejo večino izvajalcev storitev za žrtve nasilja v posamezni zvezni državi. Njihova naloga je organizirati in izvajati usposabljanje ter nuditi podporo izvajalcem storitev, hkrati pa služiti kot vir informacij in znanja na temo nasilja v družini. Koalicije proti nasilju v družini naj bi torej postale nekakšna osrednja točka, ki sodeluje z vsemi akterji, ki se ukvarjajo z nasiljem v družini (izvajalci storitev, lokalne skupnosti, policija, sodišča, zdravstvo, šolstvo), na način, da pomaga razvijati ustrezne postopke za koordinirani pristop k obravnavi nasilja v družini. Pomembna naloga koalicij proti nasilju v družini je sodelovanje, načrtovanje in spremljanje razdelitve zveznih sredstev za izvajanje programov, ki jih izvajalcem razdeljujejo zvezne države. To pomeni, da mora vsaka zvezna država, če želi prejeti zvezna sredstva za obravnavo nasilja v družini, pri njihovem razdeljevanju sodelovati s »svojo« koalicijo proti nasilju v družini (Fernandes-Alcantara 2015).

Kot omenjeno, je pomembno dopolnitev FVPSA prinesel leta 1994 sprejeti VAWA, ki je med drugim zagotovil sredstva za vzpostavitev posebne brezplačne telefonske linije na zvezni ravni za informacije in pomoč žrtvam nasilja v družini. Telefonsko linijo od leta 1996 upravlja izbrana neprofitna organizacija Nacionalni svet o nasilju v družini iz Teksasa. Zagotavlja krizno posredovanje ob nasilju v družini, splošne informacije in svetovanje žrtvam. Nanjo se za informacije obračajo tako žrtve nasilja, zagovorniki s področja nasilja v družini, izvajalci storitev, uradniki in splošna javnost. Telefonska linija deluje v 170 jezikih, neprekinjeno vse dni v letu. Povprečno mesečno sprejme

23.500 klicev, v dvajsetih letih delovanja pa so sprejeli več kot 3,5 milijona klicev. Telefonska linija vzdržuje bazo podatkov o izvajalcih storitev za žrtve nasilja, vključno o razpoložljivih kapacitetah in prostih mestih v zavetiščih za žrtve nasilja. Tako lahko žrtvam v stiski sproti zagotovi podatke o tem, kam se lahko obrne po pomoč oziroma, kam se lahko zateče (Administration on Children, Youth and Families 2012; The National Domestic Violence Hotline).

Pomemben sklop obravnave nasilja v družini so tudi preventivni programi. Od leta 2010 dalje so preventivni programi, financirani na podlagi FVPSA, združeni pod kratico DELTA¹⁹, katere pomen je izboljšanje in vodenje preprečevanja nasilja v družini skozi zaveznitva. Kot že ime pove, je namen programa povezovanje, s pomočjo katerega bi dosegli večji učinek pri preprečevanju nasilja v družini. Temeljne usmeritve programa DELTA, ki ga upravlja Ministrstvo za zdravje in človeške vire v okviru Centrov za obvladovanje in preprečevanje bolezni (CDC), so: preprečevanje začetkov nasilja v družini, zmanjševanje dejavnikov tveganja in promocija dejavnikov, ki zmanjšujejo tveganje za nasilje v družini, implementacija z dokazi podprtih strategij ter evalvacija uporabljenih strategij in priprava načrtov za prihodnje ravnanje glede na izkazano učinkovitost. Program DELTA se oblikuje v okviru koalicij proti nasilju v družini na ravni posameznih zveznih držav. Doslej se je vključilo 14 zveznih držav, ki so izdelale od pet do osemletne preventivne programe. CDC ugotavlja, da se je v vključenih zveznih državah izboljšala njihova sposobnost za odziv na nasilje v družini skozi načrtovanje in izvedbo aktivnosti na podlagi podatkov in dokazov. Program DELTA so dopolnili nekateri posebni programi, ki so nadgradili posamezne segmente programa DELTA. Eden takšnih je bil DELTA PREP²⁰, ki je bil usmerjen izključno v preventivo pred prvo pojavnostjo nasilja v družini in je vključeval koalicije proti nasilju v družini v 19 zveznih državah (CDC 2013). Pomembnost preventivnih programov poudarja tudi DeBare (2016), ki ocenjuje, da je dejstvo, da je zvezna vlada nekaj sredstev namenila za preventivne programe, eden izmed najpomembnejših, čeprav majhnih, korakov v boju proti nasilju v družini v ZDA zadnjih deset let.

¹⁹*Domestic Violence Prevention Enhancement and Leadership Through Alliances.*

²⁰*Preparing and Raising Expectations for Prevention.*

Poseben sklop programov je namenjenih obravnavi otrok, ki so žrtve nasilja v družini. Pri tem je poudarjeno, da so lahko otroci žrtve, tudi če nasilje opazujejo ali živijo v okolju, kjer se nasilje izvaja in nasilje zgolj slišijo ali vidijo njegove posledice, npr. poškodbe na neposredni žrtvi. Financirani programi na podlagi FVPSA so usmerjeni zlasti v zagovorništvo, posebno svetovanje in terapevtsko pomoč, ki je prilagojena otrokom. Zahteva se, da se žrtev obravnava skupaj z njenimi otroki in se išče tudi skupna dolgotrajna rešitev. Prav tako so koalicije proti nasilju v družini na ravni zveznih držav dolžne iskati rešitve glede zaščite otrok in urejanja stikov, kadar so otroci žrtve nasilja v družini. V primeru zlorab otroka je posebna in dodatna pomoč zagotovljena tudi nezlorablajočemu staršu, da lahko prevzame vlogo skrbnika in zaščitnika otroka pred nasiljem (Fernandes-Alcantara 2015).

6.2 Zakon proti nasilju nad ženskami (Violence against women act – VAWA)

Zakon proti nasilju nad ženskami (Violence against women act - VAWA) je bil sprejet deset let po sprejetju FVPSA, torej leta 1994. Od sprejetja je bil VAWA trikrat noveliran, in sicer leta 2000, 2005 in nazadnje leta 2013. Predlog zakona je leta 1990 predlagal takratni senator in zdajšnji podpredsednik ZDA Joseph Biden. Za razliko od FVPSA je bil predlog usmerjen v obravnavo vseh oblik nasilja na podlagi spola, vključno z umori, zalezovanjem, posilstvi in nasiljem v družini. Po navedbah predlagatelja je imel tri ključne cilje: narediti ulice varne za ženske, narediti domove varne za ženske in zaščititi ženske državljanske pravice. VAWA naj bi odslikaval težak boj ameriških žensk za enakost v 20. stoletju. Pomemben mejnik v tem boju je bila dopolnitev Zakona o državljskih pravicah s prepovedjo diskriminacije na podlagi spola. Nadaljevanje tega boja je bilo usmerjeno v poskus popolne odprave diskriminacije na podlagi spola iz ameriške zakonodaje. Pri tem je pomembno vlogo odigralo tudi Vrhovno sodišče, ki je potrdilo pravico žensk in moških, da niso podvrženi stereotipom o ženskosti in moškosti (Office of the Vice President 2014).

VAWA je bil leta 1994 sprejet kot del širšega paketa zakonodaje na področju nadzora in pregona nasilnih kaznivih dejanj. VAWA je prinesel dve ključni vsebini. Razširil je preiskavo in pregon kaznivih dejanj povezanih s spolnimi vsebinami. in uvedel vrsto finančno podprtih ukrepov na področju pravosodja, javnih in zasebnih izvajalcev storitev ter obravnave žrtev. Vse to z namenom celovite obravnave nasilja nad ženskami (Sacco 2015).

Na področju preiskave in pregona kaznivih dejanj povezanih s spolno vsebino je VAWA na več načinov uvedel zvezni pristop pri obravnavi nasilja nad ženskami. Tako je določil nove oblike prekrškov oziroma kaznivih dejanj in kazni za kršitve zaščitnih ukrepov ali zalezovanje v primerih, kjer storilec prečka mejo zvezne države ali v prečkanje meje zvezne države prisili tudi žrtev, z namenom da bi žrtev poškodoval ali nadlegoval. V teh primerih so zvezne države dolžne spoštovati in uveljaviti izrečene zaščitne ukrepe v drugi zvezni državi. Nadalje je VAWA prinesel višje kazni za večkratne storilce kaznivih dejanj povezanih s spolnimi vsebinami in uvedel in finančno podporo za dodatne programe tožilstva za usposabljanje uradnikov, ki spremljajo obsojene storilce kaznivih dejanj povezanih s spolnimi vsebinami na pogojnem izpustu ali za delo z njimi po prestani kazni. VAWA je določil tudi strožje pogoje pripora za osumljence za omenjena kazniva dejanja in otroško pornografijo. Prav tako je določil, da se preteklega spolnega vedenja ali spolnih navad žrtve ne sme uporabljati kot dokazov na sodišču, ter da je potrebno žrtvi spolnega napada ali nasilja v družini omogočiti zaupnost v komunikaciji s svetovalnimi delavci. VAWA je tudi razširil možnosti za žrtve spolnih napadov, da zahtevajo odškodnine od storilcev in celo, da zahtevajo, da storilec opravi testiranje za HIV (Sacco 2015).

Pomemben del VAWA je zagotovitev zveznih finančnih sredstev za številne programe, ki jih za celovito obravnavo nasilja nad ženskami izvajajo oblasti na ravni zveznih držav ali nižji ravni. Gre za široko paleto programov za preprečevanje nasilja v družini in povezanih kaznivih dejanj, spodbujanje sodelovanja med policijo, sodstvom ter javnimi in zasebnimi izvajalci storitev za

žrtve nasilja v družini in povezanih kaznivih dejanj, boljše preiskovanje in pregon nasilja v družini ter programe, ki so namenjeni posebej ranljivim skupinam (starejši, invalidi, otroci, pripadniki različnih etničnih skupin, tujke idr.). Posebni finančni programi VAWA so bili namenjeni usposabljanju sodnikov in sodnega osebja na zveznih sodiščih in sodiščih zveznih držav iz področja posilstev, drugih oblik spolnih napadov, spolne zlorabe otrok, nasilja v družini in drugih oblik nasilja na podlagi spola. Hkrati pa zakon zagotavlja sredstva za vpis podatkov o zalezovanju in nasilju v družini v zvezno podatkovno bazo. VAWA je tudi na področju zdravstva razširil in dodatno vzpostavil programe usposabljanja iz področja preprečevanja posilstva ter razširil programe pomoči za mlade, ki so ogroženi oziroma so žrtve spolnih zlorab. Večino sredstev za programe na podlagi VAWA se razdeli preko ministrstva za pravosodje, v okviru katerega se je za namen boljšega obvladovanja tega področja leta 1995 ustanovil posebni Urad za nasilje nad ženskami (Sacco 2015).

Pomemben del Podpoglavja B so tudi že omenjeni ukrepi v primeru, ko storilec prečka mejo zvezne države. Nadalje je v Podnaslovu B urejeno financiranje zatočišč za trpinčene ženske oziroma za žrtve nasilja v družini (pri nas bi to poimenovali varne hiše). V okviru Podnaslova B je VAWA razširil tudi določila FVPSA, tako da je vključil programe za učenje mladih o nasilju v družini in o nasilju med intimnimi partnerji ter programe za skupnostno obravnavo in preprečevanje nasilja v družini. Učenje mladih je določeno v štirih različnih modelih, tako da je prilagojeno različnim starostnim skupinam od otrok v osnovnih šolah do študentov terciarnega izobraževanja. Pri skupnostnih programih se financira projekte nevladnih organizacij, da organizirajo delo različnih služb v skupnosti z namenom koordiniranega obravnavanja in preprečevanja nasilja v družini. Pri tem morajo projekti vključevati koordiniranje dela zdravstvenih, šolskih in verskih organizacij, sodstva, zagovornikov s področja nasilja v družini, lokalne voditelje ipd. V 8. poglavju Podnaslova B so določeni ukrepi, ki jih mora sprejeti zvezna poštna služba za zaščito zaupnosti zatočišč za žrtve nasilja v družini in domačih naslovov žrtev nasilja v družini. V 9. poglavju pa je navedena zahteva za zveznega tožilca, da z nacionalno

akademijo znanosti oziroma fakulteto ali, v primeru da akademija zahtevo zavrne, zasebno, za to nalogo usposobljeno neprofitno ustanovo, sklene pogodbo o raziskovanju, ki bi prispevalo k boljšemu razumevanju in obvladovanju nasilja v družini. Zvezni tožilec mora v posvetovanju s strokovnjaki za zbiranje podatkov o prekrških, zveznim statističnim uradom, policijo, nevladnimi organizacijami preučiti možnosti zbiranja podatkov o spolnih kaznivih dejanjih in nasilju v družini ter o ugotovitvah poročati zveznim državam (VAWA 1994, Sec. 40292).

Za boljše razumevanje navedimo še, kako je VAWA definiral nasilje v družini. Definicija je navedena v delu zakona, ki zagotavlja sredstva za spodbujanje zvezne države k obravnavi nasilja v družini kot resne kršitve kazenske zakonodaje skozi uvedbo obveznih aretacij storilcev, usposabljanje policistov in sodnikov, spodbujanje razvoja pravnih svetovalnih služb za žrtve in boljše koordinacije dela med različnimi službami. Nasilje v družini je za potrebe določitve pogojev za dodelitev sredstev definirano kot: »...nasilno kaznivo dejanje ali prekršek, ki ga stori sedanji ali bivši zakonec žrtve ali oseba, s katero ima žrtev skupnega otroka, ali oseba, ki živi ali je živela z žrtvijo kot zakonec²¹, ali oseba, ki ima podoben položaj kot zakonec žrtve v skladu z zakonodajo s področja nasilja v družini prejemnika sredstev²²« (VAWA 1994, Sec. 40231).

Prva novela VAWA leta 2000 je bila usmerjena v ukrepe za žrtve trgovine z ljudmi. Vzpostavila je dodatne programe za tujke, ki so bile žrtve nasilja. Vzpostavila je tudi dodatne programe za žrtve, ki potrebujejo prehodne namestitve, programe namenjene zaščiti starejših in invalidnih žensk ter dodatne programe za učenje in vključevanje žrtev nasilja na zmenkih (Sacco 2015).

Druga novela VAWA iz leta 2005 je prinesla predvsem dodatne zaščitne programe za tujke, ki so bile trpinčene oziroma so bile žrtve trgovine z ljudmi.

²¹*Pri nas bi bil enakovreden izraz partner v izvenzakonski skupnosti.*

²²*Prejemniki sredstev so lahko poleg zveznih držav tudi nižje upravne ravni in indijanske plemenske skupnosti.*

Novela je povečala kazni za večkratne zalezovalce in posebne programe za Indijanke, žrtve nasilja v družini. Novela je bila usmerjena tudi v izboljšanja javnozdravstvenega odziva na nasilje v družini, predvsem skozi spodbujanje večjega sodelovanja zdravstvenih delavcev z ostalimi službami (Sacco 2015).

Pri sprejemanju tretje novele VAWA leta 2013, za razliko od prvih dveh, ki sta imeli široko podporo tako republikancev kot demokratov, ni šlo brez zapletov in nasprotovanja. Večina finančnih spodbud iz VAWA in novel se je namreč iztekla leta 2011, vendar so bila programom dodeljena proračunska sredstva tudi v letih 2012 in 2013. Kljub poskusom tako v spodnjem domu Kongresa kot v senatu, da bi skozi zakon obnovili financiranje programov, nobeden izmed predlogov ni stopil v veljavo. Sprejem tretje novele VAWA je bil mogoč šele s spremembo sestave kongresa (113. kongres) v letu 2013. Ob obnovitvi financiranja obstoječih programov do leta 2018, je tretja novela prinesla tudi dodatne programe. Pomembnejši so: posebni program zatočišč za otroke z nadzorovanimi stiki, vpeljava posebne obravnave družin z zgodovino nasilja v družini na sodiščih, posebni programi za zaščito otrok in mladostnikov, ki so žrtve nasilja v družini ali živijo v okolju, kjer je prisotno nasilje v družini, posebni programi, ki spodbujajo moške, da postanejo zgled za nenasilje in dodatni programi in sredstva za odziv zdravstva na nasilje v družini. Novela VAWA iz leta 2013 je tudi dopolnila definicijo nasilja v družini, tako da je kot povzročitelje dodatno posebej navedla intimne partnerje, med ranljive skupine pa je dodala tiste, ki so lahko objekt diskriminacije na podlagi vere, spolne usmeritve ali spolne identitete. Hkrati je kot starejše opredelila posameznike, stare nad 50 let, kot mladino pa stare med 11 in 24 let (Sacco 2015).

Čeprav je VAWA pomenila napredek v boju proti nasilju v družini in nasilju nad ženskami, so tudi številne ocene, da ne dosega svojih ciljev in je za učinkovito preprečevanje in obravnavanje nasilja v družini bistveno premalo. Kritiki (Bettinger-Lopez in drugi 2011, 10–12) poudarjajo, da je VAWA pomanjkljiv predvsem v treh točkah: (1) žrtvi ne zagotavlja učinkovitega pravnega sredstva, v primeru kršitve njenih pravic s strani partnerja ali policije; (2) ne zahteva

vključitev vseh zveznih držav in spremljanje njihovega napredka na tem področju in (3) ne zagotavlja dovolj sredstev za vse potrebne storitve in programe. Glede prvega očitka kritiki (ibid.) navajajo še, da je VAWA ob sprejetju leta 1994 omogočil trpinčenim ženskam, da pravico iščejo na zveznem sodišču. Takšen ukrep je takrat podprlo kar 38 od 50 generalnih tožilcev zveznih držav, ki so se strinjali z oceno, da se sodišča zveznih držav ne zmorejo učinkovito spopadati z nasiljem na podlagi spola. Vmes je poseglo Vrhovno sodišče ZDA, ki je leta 2000 razveljavilo ta del zakona kot neustaven, zaradi česar je danes bistveno okrnjena možnost žrtev, da so deležne učinkovite pravne zaščite v primeru kršenja pravic. V zvezi z drugim očitkom kritiki opozarjajo (ibid.), da je bistvo VAWA predvsem v zagotavljanju sredstev za različne namene in organizacije v posameznih zveznih državah, ki obravnavajo nasilje v družini. Slednje se v programe vključujejo oziroma kandidirajo za sredstva povsem prostovoljno. Če posamezna zvezna država ali zainteresirane organizacije znotraj zvezne države za sredstva ne kandidirajo, VAWA tam praktično nima nobenega učinka. Tretji očitek govori o tem, da sredstva, ki se zagotavljajo preko VAWA, ne zadostujejo niti približno za pokritje vseh potreb. Zlasti je kritično pomanjkanje sredstev za zavetišča za žrtve, nadzornike za nadzorovanje stikov povzročiteljev z otroki in pravno pomoč in svetovanje. Hkrati pa kritiki priznavajo (ibid.), da sredstva, ki jih VAWA zagotavlja, kljub temu pomenijo ogromen prispevek pri obravnavi nasilja v družini.

Tudi DeBare (2016) opozarja, da se finančna sredstva usmerjajo preveč v programe in storitve, ki so vezani na kazenskopravno obravnavo nasilja v družini oziroma na policijske in preiskovalne postopke. V praktično vseh državah naj bi se spopadali z nezadostnim financiranjem zavetišč za žrtve do te mere, da ne zmorejo zagotavljati 24-urne oskrbe žrtvam. Zlasti nezadostno je financiranje pravne pomoči žrtvam in netradicionalnih programov, ki segajo preko nudenja zavetišč žrtvam. Ob tem poudarja še velike razlike med posameznimi zveznimi državami v dostopnosti do zavetišč. V Rhode Islandu je na primer mreža zavetišč tako gosta, da je žrtvam dostopna v največ pol ure

vožnje z avtomobilom. Zlasti v bolj podeželskih južnih zveznih državah takega standarda niti približno ne dosežajo, saj žrtve ponekod do najbližjega zavetišča potrebujejo osem ur vožnje. Slednje je za slovenske razmere, ko lahko v osmih urah prevoziš razdaljo med najbolj skrajnimi točkami države in nazaj, nepredstavljivo.

Na splošno lahko ob obeh predstavljenih ameriških zakonih ugotovimo, da v primerjavi z ZPND v obeh ameriških zakonih najpomembnejši del predstavljajo programi in sredstva, s katerimi so podprti. V posameznih delih zato bolj kot na zakon spominjata na resolucijo. Če odmislimo pomisleke glede zadostnosti sredstev, je pomembno poudariti, da je navedba zelo konkretnih zneskov za posamezne programe nujna za to, da sprejeti zakon »zaživi« in začne dajati učinke. V Sloveniji smo namreč pogosto pričali temu, da se na podlagi pritiskov, lobiranja ali želje po vsečnosti v zakonu sprejmejo določila, ki kasneje niso podprta z zadostnimi sredstvi, da bi jih bilo možno izvajati. Na problem nedoslednosti pri izvajanju zakonodaje smo v nalogi večkrat opozorili. Posebnost predstavljenih ameriških zakonov je tudi to, da hkrati vključujejo širok nabor ukrepov, čeprav bi težko ugotovili, da hkrati ponudijo celovito in kompleksno rešitev. Gre bolj za paket sprememb na posameznih področjih, od kazensko-pravnih do socialno-varstvenih, vključno z navedbo konkretnih programov in razpoložljivih sredstev.

Zaključek

Nasilje v družini sicer ni nov pojav, saj je bilo prisotno v vseh družbah skozi zgodovino. Večinoma je bilo dojetno kot »naravni red«, po katerem ima moški dolžnost, da skrbi za zakonsko ženo, hkrati pa tudi pravico, da jo po lastni presoji disciplinira in kaznuje, po potrebi tudi s silo. Nasilje v družini ima v smislu razumevanja kot nesprejemljiva (kazniva) oblika vedenja razmeroma kratko zgodovino. Za nasilje v družini do šestdesetih let prejšnjega stoletja tudi družboslovna znanost tako na teoretični kot tudi na raziskovalni ravni ni kazala pretiranega zanimanja. Da se je začelo uveljavljati kot pomembna tema, je bilo posledica več dejavnikov, od katerih je najpomembnejši pojav feminističnih gibanj, ki so problematizirala položaj žensk v okviru zasebne sfere in so nasilje v družini postavila v kontekst neenakosti med spoloma. Tako je tudi na področju teorij o vzrokih nasilja v družini feministična perspektiva kljub kritikam ponudila najbolj celovit pristop in najbolj konceptualizirala problematiko.

V zvezi z zastavljenim raziskovalnim vprašanjem, kakšna je pojavnost in vpliv nasilja v družini na družbo, smo v nalogi predstavili, da je nasilje v družini prisotno po vsem svetu, in da ga je veliko tudi v razvitih in demokratičnih državah. Podrobneje smo pogledali, kaj kažejo raziskave o pojavnosti nasilja v Sloveniji in ZDA. Ugotovili smo, da so stopnje nasilja glede na rezultate raziskav podobne, čeprav so uporabljene raziskovalne tehnike nekoliko različne in je neposredna primerjava otežkočena. Pri primerjanju pojavnosti nasilja v družini je pomembno še, da so ZDA z normativnim urejanjem tega področja začele bistveno pred Slovenijo, ki je prvi sistemski zakon za preprečevanje nasilja v družini sprejela šele pred osmimi leti. Pri tem se seveda takoj postavi logično vprašanje, ali zakonski ukrepi v ZDA ne dajejo pravega učinka, ali pa bi morda bilo nasilja v družini brez njih še bistveno več. V tem kontekstu je potrebno opozoriti še na eno pomembno značilnost nasilja v družini, in sicer je po vseh ocenah nasilja več, kot ga zaznajo uradne statistike in verjetno tudi več, kot ga zaznajo raziskave. Nadalje smo ugotovili, da nasilje v družini ne škodi samo žrtvi, ki zaradi nasilja lahko trpi dolgoročne zdravstvene in čustvene posledice,

ampak prinaša širše negativne učinke na družbo kot celoto. Ne gre le za neizmerljive negativne učinke, ampak za konkretno gospodarsko in javnofinančno škodo, ki jo je možno izmeriti oziroma v posameznih segmentih vsaj oceniti. V skladu s predstavljenimi raziskavami in ocenami, lahko negativni učinki nasilja v družini znašajo tudi več kot en odstotek bruto družbenega proizvoda. Nasilje v družini tako predstavlja resen in večplasten problem vsake (sodobne) družbe. Po drugi strani, določene študije kažejo na to, da lahko ukrepi za preprečevanje nasilja v družini prinesejo znatne prihranke, zato je potrebno državo in njene institucije spodbujati, da v preprečevanje nasilja v družini vlagajo več sredstev in naporov. Družbam ob tem v boju proti nasilju v družini ne bi smelo biti glavno vodilo blaženje negativnih gospodarskih posledic nasilja v družini, ampak predvsem skrb, da pomagajo velikemu delu svojega prebivalstva, ki se v zavetju doma srečuje s hudim kršenjem svojih človekovih pravic, bolečino in življenjem v strahu. Pri tem si ne smemo zatiskati oči pred dejstvom, da so žrtve nasilja v družini večinoma ženske in povzročitelji večinoma moški. Temu v zadnjih sprejetih dokumentih s tega področja pritrjuje tudi mednarodna skupnost. Posebej je to poudarjeno v Konvenciji Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter boju proti njima (tako imenovana Istanbulska konvencija), ki sicer omeni, da so lahko žrtve nasilja v družini tudi moški, hkrati pa poudari, da večinoma prizadeva ženske.

Za izhodišče smo si postavili še vprašanja, kako je normativno urejanje področja preprečevanja nasilja v družini v Sloveniji potekalo, kakšne so ključne sprejete rešitve, kakšne so bile ponujene alternative, ki so bile predlagane v postopku sprejema zakona v Državnem zboru, kako je Slovenija pristopala k ratifikaciji in uveljavljanju temeljnih mednarodnih aktov s tega področja in kakšne so perspektive nadaljnega urejanja tega področja. Ugotovili smo, da je Zakon o preprečevanju nasilja v družini v Sloveniji prvi tako imenovani sistemski zakon, ki je z namenom usklajenega delovanja državnih služb in nevladnih organizacij poskušal na enem mestu zaobjeti ukrepe za obravnavo nasilja v družini in hkrati ustvaril pravne podlage za sprejem nacionalnega programa na tem področju, ki je določil strategije za dolgoročno ravnanje na tem področju, s

pomočjo katerih bi lahko pojavnost nasilja v družini zmanjšali. ZPND ureja delovanje posameznih državnih institucij pri obravnavi nasilja v družini, kljub temu večino pomembnih pristojnosti in postopkov še vedno prepušča področni zakonodaji. Pomemben pobudnik in promotor sprejema celovitega zakona o preprečevanju nasilja v družini je bil varuh človekovih pravic. Ob predstavitvi postopka sprejemanja zakona smo predstavili tudi predloge civilne družbe in poslanskih skupin koalicije in opozicije, ki so se v postopku sprejemanja pojavili in ugotovili, da so bili upoštevani nekateri pomembni predlogi, kot je na primer predlog člena o pripravi prej omenjene resolucije o nacionalnem programu nasilja v družini. Ob pregledu ureditve posameznih področij v zakonu, smo poudarili tudi opozorila več avtorjev glede problema preveč pokroviteljskega odnosa institucij do žrtve. Takšen odnos postavlja pod vprašaj učinkovitost ukrepov za preprečevanje nasilja, saj raziskave kažejo, da je pri obravnavi primerov praviloma uspeh večji, če žrtev obdrži primerno stopnjo nadzora in ji je prepuščeno sprejemanje ključnih odločitev. Predstavili smo tudi postopek sprejemanja dveh pomembnih konvencij Sveta Evrope, in sicer ti. Istanbulske in Lanzarotske konvencije, kjer smo ugotovili, da je Slovenija relativno hitro pristopila k podpisu in ratifikaciji obeh, je pa uveljavila vse možne pridržke, ki jih konvenciji dopuščata.

Ker nas je zanimala tudi nadaljnja perspektiva urejanja tega področja, smo ugotovili, da je ZPND po osmih letih od njegove uveljavitve doživel prvi predlog novelacije. Pregled predlogov za spremembe kaže, da so zaznane nove oblike nasilja in nove oblike razmerij, ki jih lahko štejemo kot družinska v širšem pomenu, pa jih ZPND ne vključuje. Oboje je posledica velike dinamičnosti in sprememb na polju družine v razvitem svetu, kjer že nekaj časa več ne prevladuje nuklearna družina. Naslednja ugotovitev, ki jo lahko izluščimo iz predlagane novele zakona, so določene težave pri izvajanju veljavnega zakona, npr. nesodelovanje predstavnikov institucij v multidisciplinarnih timih za obravnavo posameznih primerov nasilja v družini. Kot smo v nalogi opozorili, zakon, ki se ga ne izvaja dosledno, ne more prinesiti zelenih učinkov.

Nadalje nas je zanimalo, kako je področje preprečevanja nasilja v družini normativno urejeno v ZDA na zvezni ravni in na koncu, kakšne so podobnosti in razlike med slovensko in ameriško ureditvijo. V nalogi smo zato opravili tudi pregled dveh ključnih predpisov s področja preprečevanja nasilja v družini v ZDA na zvezni ravni, in sicer Zakon o preprečevanju nasilja v družini in storitvah (FVPSA) in Zakon proti nasilju nad ženskami (VAWA). Pri obeh zakonih gre za širok spekter nabora ukrepov na posameznih področjih, od kazensko-pravnih do socialnovarstvenih, vključno z navedbo konkretnih programov in razpoložljivih sredstev. Slednje je tisto, po čemer se vsebinsko najbolj razlikujeta od ZPND, saj ZPND ne vključuje določil o programih za pomoč žrtvi in zagotavljanju sredstev zanje, ampak so te vsebine v resolucijah. Prav tako se ZPND ne dotika kaznovalne politike, medtem ko navedena ameriška zakona posegata tudi na področje sankcioniranja povzročiteljev. V ZDA so sicer začeli področje preprečevanja nasilja v družini urejati skoraj četrstoletja prej kot v Sloveniji.

Nasilje v družini je torej problem, s katerimi se kot družba moramo spopasti, saj je zlasti za žrtve, pa tudi za družbo kot celoto škodljiv pojav. Pojavnost nasilja v družini je velika, kar izhaja iz uradnih statistik in družboslovnih raziskav. Za boj proti nasilju v družini je lahko uspešno le usklajeno in odločno delo vseh družbenih institucij, ob jasni pravni podlagi za ukrepanje, ki jo je potrebno dosledno izvajati. Zakonski in drugi ukrepi morajo biti raznoliki in večplastni. Vključevati morajo tako preventivne aktivnosti, ozaveščanje, kaznovanje povzročiteljev in pomoč žrtvam. Pri tem je potrebno zagotoviti, da bo spoštovana volja žrtve, ki jo je potrebno opolnomočiti, da bo lahko sama sprejela in izpeljala zanjo pomembne odločitve. Preprečevanje nasilja v družini oziroma preprečevanje njegovega nadaljevanja, ko je odkrito, ni enkratna naloga države in družbe, ampak si je potrebno za to prizadevati ves čas. Pojavljajo se namreč nove oblike intimnih razmerij in družine in nove oblike nasilja, na katere se mora sistem sproti odzivati. Kar je danes morda izjema, ki ni prepoznana niti v javnosti niti v predpisih, lahko namreč v prihodnost postane zelo razširjen pojav.

Literatura

Administration on Children, Youth and Families. 2012. *Navigating the family violence prevention and services program: A guide for state and territorial administrators*. Administration of Children, Youth and Families, U.S. Department of Health & Human Services. Dostopno prek: http://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/fysb/fvpsa_admin_guide_20121119_0.pdf (6. februar 2016).

Antić Gaber, Milica, Mojca Dobnikar in Irena Selišnik. 2009. Gendering violence against woman, children and youth: From NGOs via internationalization to national states and back? V *Violence in the EU examined*, ur. Milica Antić Gaber, 17–31. Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of Arts.

Barnish, Mary. 2004. *Domestic violence: A literature review*. London: HM Inspectorat of probation. Dostopno prek: www.homeoffice.gov.uk/justice/probation/inspprob/index.html (6. februar 2016).

Bettinger-Lopez, Caroline, Christina Brandt-Young, Kirsten Carlson, Gabrielle Davis, Margaret Drew, Rebecca Landy, Rachel Natelson, Sandra Park, Ana Romes, Jessica Rubenstein, Cynthia Soohoo in Cheryl Thomas. 2011. *Domestic Violence in the United States, A Preliminary Report prepared for Rashida Manjoo, U.N. Special Rapporteur on Violence Against Women*. Center for reproductive rights. Dostopno prek: http://www.reproductiverights.org/sites/crr.civicactions.net/files/newsletter/DV%20in%20the%20US_Br%20Paper%20to%20SR%20on%20VAW.pdf (27. januar 2016).

Black, Michele C., Kathleen C. Basile, Matthew J. Breiding, Sharon G. Smith, Mikel L. Walters, Melissa T. Merrick, Jieru Chen in Mark R. Stevens. 2011. *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010 Summary Report*. Atlanta: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention. Dostopno prek: <http://www.cdc.gov/violenceprevention/nisvs/> (6. februar 2016).

Bratina, Nada. 1999. Nasilje v družini iz zornega kota centrov za socialno delo – Analiza ankete na centrih za socialno delo. V *Dosje: Nasilje nad ženskami*, ur. Vera Kozmik in Mojca Dobnikar, 80–90. Ljubljana: Urad vlade Republike Slovenije za žensko politiko.

Barle, Andreja, Mirjam Počkaj, Marjana Ratkai Ilič, Tanja Popit, Bojana Novak Fajfar, Blanka Pokeršnik, Alenka Slokan in Alojz Pluško. 1999. *Sociologija: gradivo za srednje šole*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Brown, Cynthia. 2010. Domestic violence policy: Navigating a path of obstacles. V *The war against domestic violence*, ur. Lee E. Ross, 159–173. Boca Raton: CRC Press.

Buzawa, Eve S., Carl G. Buzawa in Evan Stark. 2012. *Responding to domestic violence: The integration of criminal justice and human services*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

Carbone-López, Kristin Carmela. 2013. *In, out, and in again? A life course understanding of women's violent relationships*. National Criminal Justice Reference Service (NCJRS). Dostopno prek: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/240918.pdf> (18. januar 2016).

Centers for Disease Control and Prevention (CDC). 2013. *Taking action to prevent intimate partner violence and sexual violence: Creating statewide prevention plans*. Atlanta: Centers for Disease Control and Prevention. Dostopno prek: <http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/creating-statewide-prevention-plans2-a.pdf> (6. februar 2016).

Cohen, Patricia, Elizabeth Smailes in Jocelyn Brown. 2004. Effects of childhood maltreatment on adult arrests in a general population sample. V *Violence against women and family violence: developments in research, practice, and*

policy, ur. Bonnie S. Fisher, II-1-1–II-1-10. NCJ. Dostopno prek: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/199701.pdf> (6. februar 2016).

Council of Europe. Dostopno prek: <http://www.coe.int/en/web/children/corporal-punishment> (6. februar 2016).

Čas, Petra. 2006. Nasilje – vidik sodnika za prekrške. V *Zloraba in nasilje v družini in družbi: XII. Spominsko srečanje akademika Janeza Milčinskega*, ur. Jože Balažic in Pavle Kornhauser, 112–118. Ljubljana: Inštitut za sodno medicino Medicinske fakultete v Ljubljani.

DeBare, Deborah. 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 17. marec.

Declaration on the Elimination of Violence against Women. 1993. New York: United Nations, General Assembly. Dostopno prek: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm> (18. januar 2016).

Delo. 2016. Včasih pomagati, da gre, drugič biti opora, da ostane, 4 (30. april).

DG JUST. 2015. *Roadmap: (A possible) EU Accession to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention)*. Bruselj: DG JUST. European Commission. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/smart-regulation/roadmaps/docs/2015_just_010_istanbul_convention_en.pdf (7. februar 2016).

Domiter Protner, Ksenija. 2014. *Zloraba otrok v družini: možnosti ukrepanja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Društvo Ostržek. 2007. Dopis Državnemu zboru z dne 29. november 2007. Dostopno prek: <http://imss.dz-rs.si/imis/70a346d6c20f947d4e58.pdf> (18. februar 2016).

Društvo gibalno oviranih invalidov Slovenije – Vizija. 2007. Dopis Državnemu zboru z dne 29. november 2007. Dostopno prek: <http://imss.dz-rs.si/imis/ecbe1a2c3159420b4e2d.pdf> (18. februar 2016).

Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja. 2007. Dopis Državnemu zboru z dne 30. oktober 2007. Dostopno prek: <http://imss.dz-rs.si/imis/67f46c8e30c96bbe41a9.pdf> (18. februar 2016).

Družinska pobuda – društvo za družini naklonjeno družbo. 2007. Dopis Državnemu zboru z dne 7. november 2007. Dostopno prek: <http://imss.dz-rs.si/imis/7b16dff48098a83c6077.pdf> (18. februar 2016).

Družinski zakonik, besedilo zakona poslano Državnemu svetu. 2011. Dostopno prek: https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/izbranZakonAkt?uid=C12565D400354E68C1257693004F461A&db=kon_zak&mandat=VI (6. februar 2016).

Dutton, Donald G. in Tonia L. Nicholls. 2005. The gender paradigm in domestic violence research and theory: Part 1 – The conflict of theory and data. V *Aggression and Violent Behavior* 10 (6): 680–714. Dostopno prek: <http://www.sciencedirect.com/science/journal/13591789/10> (18. januar 2016).

United Nations. 2003. *Elimination of domestic violence against women (A/RES/58/147)*. United Nations, General Assembly. Dostopno prek: <http://www.worldlii.org/int/other/UNGARsn/2003/185.pdf> (18. januar 2016).

Ent, D. W. van der, Th. D. Evers in K. Komduur. 2001. *Nasilje nad ženskami – odgovornost policije*. Ljubljana: Ženska svetovalnica.

European Institute for Gender Equality. 2014. *Estimating the costs of gender-based violence in the European Union: Report*. Dostopno prek:

<http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/estimating-costs-gender-based-violence-european-union-report> (6. februar 2016).

Eurostat. 2015. National accounts and GDP. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP (6. februar 2016).

Family violence prevention and services act (FVPSA). 1984. Dostopno prek: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-98/pdf/STATUTE-98-Pg1749.pdf> (6. februar 2016).

Feder, Lynette in Laura Dugan. 2004. *Testing a court-mandated treatment program for domestic violence offenders: The Broward experiment*. NCJ. Dostopno prek: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/199729.pdf> (6. februar 2016).

Fernandes-Alcantara, Adrienne L. 2015. *Family Violence Prevention and Services Act (FVPSA): Background and Funding*. Washington: Congressional Research Service. Dostopno prek: <https://www.fas.org/sgp/crs/misc/R42838.pdf> (6. februar 2016).

Filipčič, Katja. 2002. *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex.

– – – 2005. Vloga kaznovalnega prava pri obravnavanju nasilja v družini kot družbenega pojava. *Javna uprava* 41 (2–3): 515–527.

– – – 2008. *Zakon o preprečevanju nasilja v družini, uvodna pojasnila*. Ljubljana: GV založba.

– – – 2009. Legal responses to domestic violence: Promises and limits v *Violence in the EU examined*, ur. Milica Antić Gaber, 115–123. Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of Arts.

– – – 2010. Avtonomija žrtev nasilja v družini vs. prijavitvena dolžnost. V *Nasilje v družini: kazensko pravni, kriminalistični in kriminološki problemi*, ur. Anton Dvoršek in Liljana Selinšek, 19–29. Maribor: Fakulteta za varnostne vede in Pravna fakulteta.

Gelles, Richard. J. in Murray A. Straus. 1979. Determinants of violence in the family: Toward a theoretical integration. V *Contemporary theories about the family*, ur. Wesley R. Burr, Reuben Hill, F. Ivan Nye in Ira L. Reiss, 549–581. New York: Free Press.

Gelles, Richard J. 1980. Violence in the Family: A Review of Research in the Seventies. *Journal of Marriage and Family* 42 (4): 873–885. Dostopno prek: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.474.9431&rep=rep1&type=pdf> (18. januar 2016).

Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children. Dostopno prek: <http://www.endcorporalpunishment.org/> (6. februar 2016).

Hyde-Nolan, Maren E. in Tracy Juliao. 2012. Theoretical basis for family violence. V *Family Violence: What Health Care Providers Need to Know*, ur. Rose S. Fife in Sarina Schragar, 5–16. Sudbury: Jones & Bartlett Learning.

Katerndahl, David A., Sandra K. Burge, Robert L. Ferrer, Johanna Becho, in Robert Wood. 2010. Complex Dynamics in Intimate Partner Violence: A Time Series Study of 16 Women. V *Primary Care Companion to The Journal of Clinical Psychiatry*, 12 (4). Dostopno prek: <http://doi.org/10.4088/PCC.09m00859whi> (6. februar 2016).

Kazenski zakonik (KZ-UPB1) (uradno prečiščeno besedilo). Ur. l. RS 95/2004 (27. avgust 2004).

Kazenski zakonik (KZ-1). Ur. l. RS 55/2008 (4. junij 2008).

Kishor, Sunita in Kiersten Johnson. 2004. *Profiling domestic violence – A multi-country study*. Calverton: ORC Macro. Dostopno prek: <http://dhsprogram.com/pubs/pdf/od31/od31.pdf> (18. januar 2016).

Komisija Državnega sveta za družbene dejavnosti. 2007. *Mnenje k predlogu zakona o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) - druga obravnava*, št. 542-08 / 07-0004/0001 EPA 1654-IV, z dne 28. november 2016. Dostopno prek: https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/izbranZakonAkt?uid=C12565D400354E68C12573A2002B3FD6&db=kon_zak&mandat=IV&tip=doc (18. februar 2016).

Komisija DZ za peticije ter človekove pravice in enake možnosti. 2007. *Mnenje k predlogu zakona o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) – druga obravnava*, št. 542-08/07-0004/0001, z dne 28. november 2007. Dostopno prek: https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/izbranZakonAkt?uid=C12565D400354E68C12573A200343B70&db=kon_zak&mandat=IV&tip=doc (18. februar 2016).

Leskošek, Vesna, Mojca Urek in Darja Zaviršek. 2010. *Nacionalna raziskava o nasilju v zasebni sferi in v partnerskih odnosih – končno poročilo 1. faze raziskovalnega projekta*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo.

Leskošek, Vesna, Milica Antić Gaber, Irena Selišnik, Katja Filipčič, Mojca Urek, Katja Matko, Darja Zaviršek, Mateja Sedmak in Ana Kralj. 2013. *Nasilje nad ženskami v partnerskih odnosih in zasebni sferi v Sloveniji*. Maribor: Založba Aristej.

Leskošek, Vesna. 2014. Razvoj dela na področju nasilja nad ženskami v Sloveniji. V *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja*, ur. Špela

Veselič, Dalida Horvat in Maja Plaz, 33–48. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.

McAlister Groves, Betsy, Marilyn Augustyn, Debbie Lee in Peter Sawires. 2004. *Identifying and responding to family violence: Consensus recommendations for child and adolescent health*. San Francisco: The Family violence prevention fund.

McLaughlin, Monica. 2010. *The Family violence prevention and services act (FVPSA) 2010*. The National Network to End Domestic Violence. Dostopno prek: http://nnev.org/downloads/Policy/FVPSA_2010_Analysis.pdf (6. februar 2016).

Meyersfeld, Bonita C. 2003. Reconceptualizing domestic violence in international law. *Albany law review* 67 (2): 371–426.

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ). 2014a. Vlada sprejela Istanbulske konvencije o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini, 27. november. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/1966/7558/ (7. februar 2016).

– – – 2014b. Ratificirana Konvencija o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini, 22. december. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/1966/7575/ (7. februar 2016).

– – – 2016a. *Predlog zakona o spremembah zakona o preprečevanju nasilja v družini* (predlog za javno razpravo). Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/predpisi_v_pripravi/ (18. februar 2016).

– – – 2016b. V javni razpravi novela Zakona o preprečevanju nasilja v družini, 1. februar. Dostopno prek: http://www.mdds.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/1966/7856/ (18. februar 2016).

– – – *Mreža socialnovarstvenih programov in programov v podporo družini* (Informativna knjižica).

Mirovni inštitut. 2007. Dopis Državnemu zboru z dne 29. november 2007. Dostopno prek: <http://imss.dz-rs.si/imis/f27e2e8b9cf540c20824.pdf> (18. februar 2016).

Murgel, Sendi. 2011. Delo centrov za socialno delo na področju preprečevanja nasilja v družini. V *Delo institucij pri obravnavanju nasilja v družini – Končno poročilo 2. faze raziskovalnega projekta*, Katja Filipčič, Katarina Parazajda, Maja Rihtaršič in Sendi Murgel, 157–175. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

National Coalition against Domestic Violence (NCADV). 2015. *Domestic violence national statistics*. Dostopno prek: <http://www.ncadv.org/learn/statistics/national> (18. januar 2016).

National Council of Juvenile and Family Courts Judges (NCJFCJ), Resource Center on Domestic Violence: Child Protection and Custody. 2015. *The Impact of Intimate Partner Violence: Domestic Violence Awareness Month Facts*. Dostopno prek: <http://www.ncjfcj.org/sites/default/files/NCJFCJ-DVAM-Impact-Violence-2015-Fact-Sheet-Final.pdf> (18. januar 2016).

Obran, Nina. 2014. *Nasilje nad ženskami – prav(n)e poti v varno življenje žensk in otrok*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.

Office of the Vice President. 2014. *1 is 2 Many: Twenty Years Fighting Violence Against Women and Girls*. Washington: Office of the Vice President, The White House.

Office on Women's Health. Dostopno prek: <http://womenshealth.gov/violence-against-women/types-of-violence/domestic-intimate-partner-violence.html> (18. januar 2016).

Pearl, Robert. 2013. Domestic Violence: The Secret Killer That Costs \$8.3 Billion Annually. *Forbes*, 5. december. Dostopno prek: <http://www.forbes.com/sites/robertpearl/2013/12/05/domestic-violence-the-secret-killer-that-costs-8-3-billion-annually/#48b6da03c136> (2. februar 2016).

Plesničar, Mojca M. in Dragan Petrovec. 2012. Zločin in kazni pri ženskah: Odmera kazni storilkam kaznivega dejanja umora. V *Nežnejši spol? Ženske nasilje in kazenskopравни sistem*, ur. Mojca M. Plesničar, 51–84. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Podreka, Jasna. 2014. Specifike in posledice intimnopartnerskega nasilja nad ženskami. V *Skupaj za varne odnose: združimo se v preprečevanju nasilja v naših odnosih*, ur. Melita Kramar, 5–21. Novo mesto: Zakonski in družinski inštitut. Dostopno prek: http://www.zdi-nm.si/files/Zbornik_skupaj_za_varne_odnose.pdf (6. februar 2016).

Poslovník državnega zbora (uradno prečiščeno besedilo) (PoDZ-UPB1). Ur. I, RS 92/2007 (10. oktober 2007).

Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode. Ur. I, RS 104/2009 (18. december 2009).

Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti. Ur. I, RS 38/2011 (24. maj 2011).

Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini. Ur. l, RS 31/2009 (20. april 2009).

Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini. Ur. l, RS 25/2010 (26. marec 2010).

Priporočilo, sprejeto ob obravnavi Posebnega poročila Varuha človekovih pravic Nasilje v družini - poti do rešitev. Ur. l. RS 19/2005 (28. februar 2005).

Renner, Tanja. 2006. Težave s pojmom družine. V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, ur. Darko Darovec in Vida Rožanc Darovec, 13–26. Koper: Založba Annales.

Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009 – 2014 (ReNPPND0914). Ur. l. RS 41/2009 (1. junij 2009).

Resolucija o nacionalnem planu socialnega varstva za obdobje 2013 – 2020 (ReNPSV13-20). Ur. l. RS 39/2013 (6. maj 2013).

RTV SLO. 2016. Obeta se popolna prepoved telesnega kaznovanja otrok, 1. marec. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/slovenija/obeta-se-popolna-prepoved-telesnega-kaznovanja-otrok/387125> (27. april 2016).

Sacco, Lisa N. 2015. *The Violence Against Women Act: Overview, Legislation, and Federal Funding.* Washington: Congressional Research Service. Dostopno prek: <https://www.fas.org/sgp/crs/misc/R42499.pdf> (6. februar 2016).

Sedmak, Mateja. 2006. Nasilje v družinah. V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, ur. Darko Darovec in Vida Rožanc Darovec, 163–189. Koper: Založba Annales.

Selič, Polona, Janko Kersnik, Katja Pesjak in Nena Kopčavar-Guček. 2008. Pilotna študija o nasilju v družini: razlike med poročili bolnikov in opažanjem njihovih zdravnikov. *Zdravstveno varstvo: Slovenian journal of public health* 47 (2): 72–80.

Statistični urad RS. 2015. Gospodarska rast v letu 2014 triodstotna. Dostopno prek: <http://www.stat.si/statweb/prikazi-novico?id=5404&idp=1&headerbar=0> (6. februar 2016).

Stets, Jan E. in Murray A. Straus. 1989. The marriage license as a hitting license: A comparison of assaults in dating, cohabiting, and married couples. *Journal of Marriage and Family* 4 (1): 161–180.

Straus, Murray A. 2007. Foreword. V *Encyclopedia of domestic violence*, ur. Nicky Ali Jackson, 15–17. New York: Routledge Taylor and Francis Group.

Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

The National Domestic Violence Hotline. Dostopno prek: <http://www.thehotline.org/> (6. februar 2016).

Tratar, Boštjan. 2006. Odziv prava na nasilje v družini in družbi. V *Zloraba in nasilje v družini in družbi: XII. Spominsko srečanje akademika Janeza Milčinskega*, ur. Jože Balažic in Pavle Kornhauser, 108–111. Ljubljana: Inštitut za sodno medicino Medicinske fakultete v Ljubljani.

UNICEF, Innocenti research centre. 2000. *Domestic violence against women and girls*. Dostopno prek: <https://www.unicef-irc.org/publications/213> (6. februar 2016).

– – –, Inter-parliamentary Union. 2007. *Child protection: A handbook for parliamentarians*. Dostopno prek: http://www.ipu.org/pdf/publications/childprotection_en.pdf (6. februar 2016).

United Nations. 2003. *Elimination of domestic violence against women, (A/RES/58/147)*. United Nations, General Assembly. Dostopno prek: <http://www.worldlii.org/int/other/UNGARsn/2003/185.pdf> (18. januar 2016).

Urek, Mojca. 2013. Nasilje nad ženskami v partnerskih odnosih in zasebni sferi v Sloveniji. V *Nasilje nad ženskami v Sloveniji*, Vesna Leskošek, Milica Antić Gaber, Irena Selišnik, Katja Filipčič, Mojca Urek, Katja Matko, Darja Zaviršek, Mateja Sedmak in Ana Kralj, 71–100. Maribor: Založba Aristej.

Ustava Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1> (18. januar 2016).

Varuh človekovih pravic. 2004. *Nasilje v družini - poti do rešitev, posebno poročilo*. Ljubljana: Varuh človekovih pravic.

Veselič, Špela in Katja Matko. 2014. *Analiza usklajenosti nacionalnih standardov, zakonodaje in javnih politik s Konvencijo Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja.

Violence against women act (VAWA). 1994. Dostopno prek: <http://legisworks.org/GPO/STATUTE-108-Pg1796.pdf> (6. februar 2016).

Vlada Republike Slovenije. 2006. *Predlog Zakona o varstvu javnega reda in miru*. Dostopno prek: https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/izbranZakonAkt?uid=C12565D400354E68C12570D50032CA03&db=kon_zak&mandat=IV&tip=doc (6. februar 2016).

– – – 2007. *Predlog Zakona o preprečevanju nasilja v družini*. Dostopno prek: <http://imss.dz-rs.si/imis/0b7f53ab41a8461e6b02.pdf> (18. februar 2016).

Vlada Republike Slovenije. 2008. *Predlog Kazenskega zakonika*. Dostopno prek: https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/izbranZakonAkt?uid=C12565D400354E68C12573DE002C42BA&db=kon_zak&mandat=IV&tip=doc (6. februar 2016).

– – – 2013. *Predlog zakona o ratifikaciji Konvencije Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo*. Dostopno prek: <http://imss.dz-rs.si/imis/7d08c6eabedc4092972f.pdf> (7. februar 2016).

– – – 2014. *Predlog zakona o ratifikaciji Konvencije Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima*. Dostopno prek: <http://imss.dz-rs.si/imis/1cd0d322c8540dd760c6.pdf> (7. februar 2016).

– – – 2016. *Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o organizaciji vzgoje in izobraževanja*. Dostopno prek: <http://imss.dz-rs.si/imis/11122c83b6fa16a5cc00.pdf> (27. april 2016).

Walker, Leonore E. 1979. *The battered woman*. New York: Harper and Row.

Waters, Hugh, Adnan Hyder, Yogesh Rajkotia, Suprotik Basu, Julian Ann Rehwinkel in Alexander Butchart. 2004. *The economic dimensions of interpersonal violence*. Geneva: World Health Organization, Department of Injuries and Violence Prevention. Dostopno prek: http://www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence/economic_dimensions/en/ (2. februar 2016).

World Health Organization (WHO). 2016. Violence against women. Dostopno prek: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en/> (6. februar 2016).

Zakon o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol). Ur. I. RS 15/2013 (18. februar 2013).

Zakon o policiji (uradno prečiščeno besedilo) (ZPol-UPB6). Ur. I. RS 107/2006 (17. oktober 2006).

Zakon o prekrških zoper javni red in mir (uradno prečiščeno besedilo) (ZJRM – UPB1). Ur. I. RS 110/2003 (12. november 2003).

Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1). Ur. I. RS 70/2006 (6. julij 2006).

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). Ur. I. RS 16/2008 (15. februar 2008).

Zakon o ratifikaciji Konvencije Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (MKPNZND). Ur. I. RS 1/2015 (5. januar 2015).

Zakon o ratifikaciji Konvencije Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo (MKZOSIZ). Ur. I. RS 71/2013 (30. avgust 2013).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-A). Ur. I. RS 23/1999 (8. april 1999).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1C). Ur. I. RS 54/2015 (20. julij 2015).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o policiji (ZPol-B). Ur. I. RS 79/2003 (12. avgust 2003).

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR-UPB1) (uradno prečiščeno besedilo). Ur. l. RS 69/2004 (24. junij 2004).

Zakonodajno-pravna služba Državnega zbora. 2007. *Mnenje k predlogu zakona o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) – druga obravnava*, št. 542-08/07-4/1 EPA 1654-IV, z dne 21. november 2007. Dostopno prek: https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/izbranZakonAkt?uid=C12565D400354E68C125739B00255BC0&db=kon_zak&mandat=IV&tip=doc (18. februar 2016).

Završnik, Aleš. 2012. Feministična kritika prava in kazenskopravnega sistema. V *Nežnejši spol? Ženske nasilje in kazenskopravni sistem*, ur. Mojca M. Plesničar, 19–50. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Zloković, Jasminka in Olga Dečman Dobrnjič. 2007. *Zaprte oči ne vidijo zla: Trpinčenje, zanemarjanje in spolna zloraba otrok – odgovornost družine, družbe in šole*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Priloga: Intervju z Deborah De Bare (17. marec 2016).

In your opinion, what are the biggest advantages and disadvantages of the current legal regulation of domestic violence prevention and services in the USA?

The biggest advantage is that there is a generally accepted understanding that domestic violence is a criminal matter, and the legal/justice community has a sense of ownership of the problem/solutions. The disadvantage shows up as “unintended consequences” of the criminalization of the issue, where many victims are unhappy with the way that our system automatically imposes a No Contact Order, and the judges won’t lift the order. The victims often want the NCO lifted and get angry that they don’t have control over the outcome of this situation.

In your opinion, which programs or services in the field of domestic violence should receive more federal grants?

Most of the federal grants focus on criminal justice projects or programs, or victim services, collaborating with police and prosecutors. There ought to be more funding for prevention activities, in my opinion, and for non-traditional types of programming (beyond shelters).

In your opinion, how big is the gap between the states which have done the most in fighting domestic violence and those which are most behind? Where in that gap would you place the USA as a whole?

There are still huge gaps between various states, and when we have the opportunity to meet together at national gatherings, I am in awe of how much there still remains to be done in some states. Some of the southern or more rural states have gaps in service, where victims may have to drive 8 hours to

get to the nearest shelter. (In my state, services or shelter are always within a 30 minute drive). In all states, the victim service agencies would all say that they are dramatically under-funded, and that many shelters do not have 24-hour staffing, and there are not enough advocates to help victims at the level we need to.

In your opinion, what kind of changes in federal law would be most needed for more efficient fight against domestic violence and helping the victims?

Right now, a lot of our efforts on the federal law have been looking at strengthening the protections for immigrant victims, and for Native American/Indian victims.

In your opinion, which are the most important steps that were made in the field of domestic violence prevention and services in the last 10 years on federal level?

One of the most important steps, although it has been little, is that the federal government has invested a small amount of funding to support prevention activities. There are 10 states that have small grants to do work in this area (including our state), and it is exciting to be able to be part of this type of work. We have an initiative called "Ten Men" that is working to engage men in the movement to end violence against women.